

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Obor sociologie

Disertační práce

Mgr. Kateřina H e j n o v á

**Praxe orgánů sociálně právní ochrany dětí
při řešení rodičovských sporů**

**Approach of Child Protection Services
to Addressing Parental Conflicts**

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Oldřich Matoušek

2020

Poděkování

Ráda bych poděkovala Doc. PhDr. Oldřichu Matouškovi za cenné rady a odborné vedení.

Realizace výzkumné studie byla v roce 2018 podpořena grantem č. 748818 Grantové agentury Univerzity Karlovy.

„Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 1. 11. 2020.

Kateřina H e j n o v á

Abstrakt

Oblast sociálně právní ochrany dětí je jednou z nejnáročnějších oblastí sektoru sociální ochrany a vyžaduje složitá a komplexní řešení, která mají zásadní vliv na život a fungování ohrožených dětí a jejich rodin. Jednou z praktických oblastí, na kterou se zaměřuje, je také agenda rodičovských sporů a související úprava poměrů k nezletilým dětem a styku.

Disertační práce se věnuje praxi sociálních pracovníků a pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností v České republice při řešení rodičovských sporů. Teoretická část práce se opírá o konceptualizaci *praxe* perspektivou dynamického modelu praxe Karen Healy, který staví na působení vzájemně interagujících kontextů, tj. kontextu institucionálního, kontextu profese, kontextu zakázky a kontextu osobní výbavy pracovníka, a jednotlivé tyto kontexty s ohledem na specifickou agendu řešení rodičovských sporů podrobně mapuje.

Empirická část má za cíl určit variabilitu v praxi sociálních pracovníků a pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností v České republice při řešení rodičovských sporů. V rámci smíšené studie, která kombinovala kvalitativní a kvantitativní metodologii, byla identifikována typologie defenzivní praxe, reflexivní praxe a intuitivní praxe. Jednotlivé typy se liší postojem k naplňování znaků dobré praxe, kterými jsou podpora participace dítěte a rodiny, podpora multidisciplinární spolupráce, uplatňování neutrality a transparentního přístupu a uplatňování profesionality a reflexivity.

Klíčová slova:

Sociálně právní ochrana dětí; nejlepší zájem dítěte; úprava poměrů k nezletilým dětem; rodičovské spory; kolizní opatrovnictví; reflexivní praxe; defenzivní praxe; intuitivní praxe

Abstract

Child protection is one of the most demanding fields of social protection and requires comprehensive solutions which have a major impact on the lives of children and their families. It also includes the agenda of parental conflicts and related child custody proceedings.

This thesis focuses on the practice of Czech social workers operating in the field of child protection at the municipal authorities with extended powers and on their approaches used to resolve parental disputes. The theoretical part is based on the conceptualization of practice from the perspective of a dynamic model of practice by Karen Healy, which builds on the interaction of several contexts, i.e. institutional contexts, formal professional base of social work, service users and their communities and framework for practice, and surveys them with regard to the agenda of parental disputes in detail.

The empirical part aims to identify the variability of approaches used by Czech social workers operating in the field of child protection to resolve parental disputes. The research combines both qualitative and quantitative methodology and identifies a typology of defensive practice, reflexive practice, and intuitive practice. Individual types differ in the attitudes the child protection social workers express towards recognized attributes of best practice, i.e. participation, multidisciplinary cooperation, transparency of processes and neutrality, professionalism and reflexivity.

Key words:

Child Protection; Best Interest of a Child; Child Custody; Parental Conflicts; Parental Disputes; Guardianship; Reflexive Practice; Defensive Practice; Intuitive Practice

Obsah

ÚVOD.....	11
1. Praxe v sociální práci s dětmi a rodinou	14
1.1 Sociální práce s dětmi a rodinou.....	14
1.2 Konceptualizace praxe	16
1.2.1 Praxe z pohledu moderních teorií sociální práce od 90. let 20. století	18
1.2.2 Dynamický model praxe v sociální práci	20
1.2.3 Jiná pojetí praxe v sociální práci.....	23
1.2.4 Pojetí praxe v sociální práci s dětmi a rodinou.....	24
1.3 Shrnutí kapitoly.....	29
2. Kontexty sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů	30
2.1 Agenda rodičovských sporů	30
2.2 Institucionální kontext praxe při řešení rodičovských sporů	32
2.2.1 Právní rámec sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů.....	32
2.2.2 Veřejná politika v oblasti ochrany práv dítěte	33
2.2.3 Organizační kontext řešení rodičovských sporů.....	35
2.2.4 Instrumentální vymezení kompetencí při řešení rodičovských sporů	36
2.2.5 Dvojnásobné postavení oddělení sociálně právní ochrany dětí ve státní správě ..38	
2.3 Kontext profese v praxi řešení rodičovských sporů.....	40
2.3.1 Filozofické perspektivy, teorie a hodnoty při řešení rodičovských sporů	40
2.3.2 Prestiž profese.....	42
2.3.3 Profesní standardy a metodická podpora při řešení rodičovských sporů.....	44
2.4 Kontext zakázky v praxi řešení rodičovských sporů	45
2.4.1 Vymezení zadavatele při řešení rodičovských sporů.....	45
2.4.2 Vymezení klienta při řešení rodičovských sporů.....	46
2.4.3 Dilemata spojená s řešením rodičovských sporů.....	48
2.5 Kontext osobní výbavy pracovníka v praxi řešení rodičovských sporů.....	50
2.5.1 Vzdělání sociálních pracovníků na odděleních sociálně právní ochrany dětí	50
2.5.2 Dovednosti nezbytné k řešení rodičovských sporů.....	51
2.5.3 Postojová orientace sociálních pracovníků a pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů.....	52
2.5.4 Vliv organizační kultury na praxi řešení rodičovských sporů	54
2.6 Aktuální výzkumné poznatky o praxi řešení rodičovských sporů.....	55
2.7 Shrnutí kapitoly.....	56
EMPIRICKÁ ČÁST	58
3. Realizace výzkumné studie	58

3.1	Teoretický rámec výzkumné studie	58
3.2	Výzkumné cíle a výzkumné otázky	60
3.3	Fáze výzkumné studie	60
4.	První fáze výzkumné studie – přehledová studie.....	65
4.1	Výzkumná otázka	65
4.2	Sběr dat	65
4.3	Metoda analýzy dat	66
4.4	Výsledky a jejich interpretace.....	67
4.5	Shrnutí první fáze výzkumné studie.....	75
5.	Druhá fáze výzkumné studie – polostrukturované rozhovory	77
5.1	Výzkumná otázka	77
5.2	Sběr dat	77
5.3	Charakter výzkumného souboru	78
5.4	Metoda analýzy dat	78
5.5	Výsledky a jejich interpretace.....	79
5.6	Shrnutí druhé fáze výzkumné studie.....	96
6.	Třetí fáze výzkumné studie – dotazníkové šetření.....	99
6.1	Výzkumná otázka	99
6.2	Sběr dat	99
6.3	Charakter výzkumného souboru	100
6.4	Dílčí výzkumná otázka.....	101
6.4	Operacionalizace proměnných a výzkumné předpoklady k HVO3.....	104
6.5	Metoda analýzy dat	108
6.6	Výsledky a jejich interpretace.....	109
6.7	Shrnutí třetí fáze výzkumné studie.....	117
7.	Diskuze.....	119
	ZÁVĚR	127
	Seznam citované literatury	129
	Přílohy.....	155

Seznam zkratk

HVO	Hlavní výzkumná otázka
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
MS	Ministerstvo spravedlnosti České republiky
Občanský zákoník	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OSPOD	Oddělení sociálně právní ochrany dětí při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností
OŠR	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
SPOD	Sociálně právní ochrana dětí
Správní řád	Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
VP	Výzkumný předpoklad
Zákon	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o úřednících	Zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů
Zákon o ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ZOZ	Zkouška zvláštní odborné způsobilosti
ZSS	Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

ÚVOD

Výsledky zahraničních studií naznačují, že sociálně právní ochrana dětí je jednou z nejnáročnějších oblastí sektoru sociální ochrany a vyžaduje složitá a vysoce komplexní řešení, která mají zásadní vliv na život a fungování ohrožených dětí a jejich rodin a která provází vysoká míra nejistoty a rizika (Cash, 2001; Britner, Mossler, 2002; Bellefeuille, Schmidt, 2006; McPherson, Barnett, 2006; Harnett, 2007; Arad-Davidzon, Benbenishty, 2008; Ellett, 2009; Festinger, Baker, 2010; Munro, 2010; Rajendran, Chemtob, 2010; Schmied, Walsh, 2010; Fallon, Trocmé, MacLaurin, 2011; Healy, Darlington, Feeney, 2011; Jent, et al., 2011; Keddell, 2011; Stokes, Schmidt, 2011; Boyas, et al., 2012; LeBlanc, et al., 2012; Saini, et al., 2012; McFadden, Campbell, Taylor, 2015). Sociálně právní ochrana dětí (dále jen SPOD) je v České republice upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, a mimo jiné se soustřeďuje na ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Stěžejním hlediskem má přitom být zájem o blaho dítěte.

Jednou z praktických oblastí, na kterou se SPOD zaměřuje, je také agenda rodičovských sporů. Vedle případů, kdy jsou rodiče schopni dosáhnout dohody v záležitostech týkajících se dítěte poměrně jednoduše a vlastními silami, zahrnuje také dlouhodobě vyhrocené kauzy, které se dotýkají nejen soudní úpravy poměrů, tzn. úpravy péče a výživného a styku s nezletilým dítětem po rozvodu nebo rozchodu rodičů, ale také řešení jakýchkoli otázek týkajících se nezletilého dítěte¹, u nichž rodiče nejsou schopni dojít dohody.

V mnoha případech jsou rodiče schopni vyřešit i vážné neshody pomocí vhodně zvolené intervence oddělení sociálně právní ochrany dětí při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností (dále jen OSPOD), kterým je na poli SPOD ze zákona svěřeno nejvíce kompetencí, případně ve spolupráci s mediátorem či jinou návaznou službou. Za takových okolností je případ z pohledu soudního řízení uzavřen během jediného jednání soudu, rodiče jsou schopni plnit soudní rozhodnutí, přiměřeně se domlouvat a o dítěti komunikovat. V ostatních případech, kdy je komunikace mezi rodiči vážně narušena, může typicky docházet např. k nepředávání dětí ke styku v dohodnutém termínu, nepřipravení dítěte na předání ke styku s druhým rodičem, neplacení výživného nebo obviňování druhého rodiče ze špatného zacházení s dítětem či manipulaci (Matoušek, et al., 2015). V případě, že nezafungují zákonná

¹ Tj. dítěte mladšího osmnácti let.

opatření, která OSPOD nebo soud zvolí, rodiče nespolupracují nebo nerespektují rozhodnutí soudu, resp. se neustále programově odvolávají, roztáčí se mašinérie dlouhodobých rodičovských sporů, které mohou vést k vážné traumatizaci dítěte. Matoušek (2015) takové případy nazývá *destruktivním rozvodem*.

Na to, že jsou sociální pracovníce a pracovníci OSPOD veřejností vnímáni spíše negativně, poukazuje celá řada tuzemských i zahraničních autorů (Franklin, 1999; Musil, 2008; Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010; Janečková, 2012; Nadace Sirius, 2013; Matoušek, Pazlarová, 2016; Pinkney, 2018 aj.). Profese bývá spojována s byrokratickými, autoritativními a direktivními styly práce a s lpěním na dodržování předpisů a v kontextu řešení rodičovských sporů je sociálním pracovnícím a pracovníkům OSPOD vytýkáno především to, že straní matkám (Matoušek, et al., 2015; Matoušek, Pazlarová, 2016). Důvodem takového vnímání může být mimo jiné skutečnost, že praxi OSPOD při řešení rodičovských sporů není na výzkumném poli věnována ucelená pozornost. Přestože se dle Ministerstva práce a sociálních věcí (2012) (dále jen MPSV) jedná o jednu z časově i psychicky nejnáročnějších částí pracovní náplně OSPOD vůbec, z rešerše tuzemských odborných studií zabývajících se agendami OSPOD vyplývá, že je konkrétní praxe OSPOD při řešení rodičovských sporů empiricky zmapována pouze minimálně.

S ohledem na moderní teorie sociální práce, které naproti výše uvedenému většinovému vnímání předpokládají, že realita praxe v sociální práci je všeobecně plastičtější a pestřejší, je tedy cílem předložené disertační práce určit variabilitu v praxi sociálních pracovníc a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů. Rozlišovacím hlediskem jsou přitom postoje sociálních pracovníc a pracovníků OSPOD k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů.

Předkládaná disertační práce je standardně dělena na teoretickou a empirickou část. V úvodu teoretické části je téma *praxe* nejprve konceptualizováno a podrobno rozboru z pohledu dynamického modelu praxe Karen Healyové (2014), který staví na působení vzájemně interagujících kontextů, tj. kontextu institucionálního, kontextu profese, kontextu zakázky a kontextu osobní výbavy pracovníka. Ve druhé kapitole jsou jednotlivé kontexty specificky ve vztahu k řešení rodičovských sporů na OSPOD podrobně mapovány. Empirická část disertační práce usiluje o analýzu praxe sociálních pracovníc a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů. Vychází přitom z teoretických a empirických poznatků tuzemských

a zahraničních autorů a vlastní studie realizované v období od ledna 2016 do dubna 2019. Studie se snaží zodpovědět tyto hlavní výzkumné otázky (dále jen HVO):

- Jaké jsou znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů na OSPOD? (HVO1)
- Jaký postoj zauímají sociální pracovníce a pracovníci OSPOD k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů? (HVO2)
- Dají se postoje sociálních pracovníc a pracovníků OSPOD k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů typologizovat, případně jak? (HVO3)

Dílčím cílem studie je pak získat informace o zkušenostech sociálních pracovníc a pracovníků OSPOD s agendou rodičovských sporů.

K zodpovězení výzkumných otázek je využíváno kombinace kvalitativních a kvantitativních metod ve třech na sebe navazujících fázích. V první fázi je zpracována přehledová studie, jejímž cílem je identifikovat znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů. Operacionalizovat dobrou praxi na základě konkrétních znaků se zde jeví jako vhodnější nežli volit procedurální pojetí (tj. sledování ideálu dobré praxe z pohledu konkrétních procesů), které nese riziko opomenutí faktoru času a individuálních charakteristik případu, klienta i pracovníka (srov. Ferguson, 2003b; Ferguson, 2011). Identifikované znaky dobré praxe mají rovněž posloužit jako rozlišovací východisko pro zkoumání předpokládané variability přístupů při řešení rodičovských sporů. Na první fázi navazuje kvalitativní šetření, jehož cílem je získat informace o zkušenostech sociálních pracovníc a pracovníků OSPOD a o jejich postojích k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů. Získaná data jsou zpracována strategií konstruktivistické zakotvené teorie, která kombinuje metodu otevřeného a axiálního kódování. V poslední, kvantitativně orientované části výzkumu, je typologie praxe pojmenovaná v předchozí (kvalitativní) fázi studie ověřena tříděním prvního a druhého stupně a metodou clusterové (shlukové) analýzy.

Přestože jsou z hlediska pohlaví na OSPOD silněji zastoupeny ženy nežli muži, v zájmu zachování genderově vyváženého jazyka jsou v textu disertační práce používány oba jmenné rody současně. Tam, kde by používání obou jmenných rodů narušovalo přehlednost nebo srozumitelnost textu, jsou používány zcela nahodile.

1. Praxe v sociální práci s dětmi a rodinou

Předkládaná disertační práce se zaměřuje na praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů. Pro uchopení a teoretické zarámování tématu je nezbytné nejprve konceptualizovat a definovat základní pojmy, které se s ním pojí a na jejichž znalost disertační práce v dalších částech navazuje. Proto věnuji v dalších podkapitolách prostor všeobecnému vymezení oboru sociální práce s dětmi a rodinou a konceptualizaci *praxe* z pohledu moderních teorií sociální práce.

1.1 Sociální práce s dětmi a rodinou

Pojetí a definice sociální práce nalezneme v odborné literatuře celou řadu. Sallee (2003) se domnívá, že diskuze o tom, jak sociální práci definovat, trvá již od doby jejího vzniku. Dle Musila (2008) je to způsobeno nedostatečnou kontrolou sociálních pracovníků nad podmínkami výkonu své profese. Odvolává se přitom na Howea (1986), dle kterého je k převzetí kontroly zapotřebí, aby byli sociální pracovníci schopni přesvědčit společnost, že jí dokážou nabídnout něco užitečného, co ostatní zástupci odborné nebo laické veřejnosti nabídnout nemohou. Na Musila (2008) navazuje v tomto smyslu také Janebová (2014, s. 6-7), když upozorňuje na jistou „*neschopnost*“ *sociálních pracovníků vysvětlit, co je to sociální práce a k čemu je společnosti užitečná.*“ Termínem *neschopnost* přitom nemyslí nízkou míru kompetencí sociálních pracovníků a pracovníků, jako spíše skutečnost, že definovat sociální práci není snadné, protože nemá oproti jiným příbuzným disciplínám jasnou specializaci (srov. Healy, 2014).

V české sociální práci jsou obecně nejvíce rozšířeny definice, které kladou důraz na sociální fungování klienta a na potřebu pracovat i s jeho prostředím. Níže uvádím definici, která toto specifikum sociální práce jako svébytné profese a akademické disciplíny odráží a současně dává základ přesnějšímu vymezení jednoho z jejích oborů, tedy sociální práce s dětmi a rodinou.

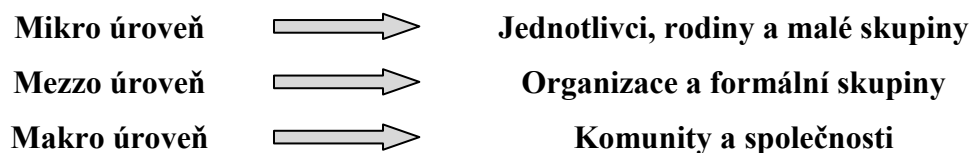
„Sociální práce je profesionální aktivita zaměřená na zlepšení nebo obnovení sociálního fungování klienta a na tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl.“ (Navrátil, Musil, 2000, s. 117-118)

Právě důraz na sociální fungování klienta je tím, co odlišuje sociální práci od jiných akademických i praktických disciplín. Jak uvádí Matoušek (2003), v praxi to znamená, že

sociální pracovník pohlíží na člověka jako na bytost, která existuje v určitém prostředí a musí zvládat jeho nároky. Jeho úkolem je podpořit klientovo sociální fungování - tj. pomoci mu při obnově či získání takových dovedností, informací apod., jež klientovi umožní zvládat požadavky prostředí nebo naopak ovlivňovat nepřiměřené či jinak problematické nároky prostředí.

Výše uvedené chápání sociální práce tedy zasazuje klienta do určitého prostředí a nahlíží na jeho životní situaci v kontextu a z pohledu interakcí mezi ním a prostředím. Zejména působením Mary E. Richmondové (1917), která upozornila na významný vliv rodiny na fungování klienta, se tradiční orientace sociální práce na pomoc jednotlivci doplnila o snahu účinně podporovat interakce v rámci celé rodiny. Studie orientované na dopad intervencí sociální práce na děti opakovaně potvrzovaly, že bez efektivní a kontinuální práce s rodinou má pomoc sociálních pracovníků dítěti jen krátkodobý efekt.

Rozvoj systémové a ekologické teorie a hnutí rodinné terapie ve 20. století, které v zásadě staví na vzájemném působení jednotlivých prvků v systému, pak roli sociální práce s rodinou v kontextu pomoci jednotlivcům ještě posílil a intervence sociálních pracovníků směřující k jednotlivcům i rodinám se staly součástí tzv. mikro úrovně praxe (Barker, 2003):

Obr. 1: Úrovně intervencí sociální práce dle Barkera (2003)

Sociální práce s dětmi a rodinou se v České republice (dále jen ČR) odehrává na různých polích:

- na orgánech či v zařízeních sociálně právní ochrany dětí dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon),
- v nestátních neziskových organizacích, které mají nejčastěji registrovanou některou ze sociálních služeb dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZSS), případně získaly pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí dle zákona,
- ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy,
- v poradenských zařízeních aj.

Stejně jako se liší charakter organizace a zaměření jednotlivých subjektů, liší se také přístup k volbě intervencí, které sociální pracovníci v nich působící volí. Přístupy k sociální práci s jednotlivci a rodinami lze v zásadě rozdělit do dvou kategorií:

- *Přístup zaměřený na rodinu*

Přístup zaměřený na rodinu usiluje o zlepšení fungování rodinného systému, přičemž změny na úrovni jednotlivců nejsou prvořadé. Staví na všeobecných lidských právech daných tuzemskými i mezinárodními právními normami.

- *Přístup zaměřený na dítě*

Jestliže jsou součástí rodiny nezletilé děti, a zejména jsou-li označeny za „ohrožené děti“ dle § 6 zákona², sociální práce s rodinou se dostává do režimu SPOD a ústředním cílem se stává především ochrana tzv. *nejlepšího zájmu dítěte* (dle zákona také *zájmu o blaho dítěte*). Staví v první řadě na dětských právech.

1.2 Konceptualizace praxe

Konceptualizaci *praxe* jako pojmu lze provést několika způsoby. V první řadě bychom se mohli inspirovat dílem raných řeckých filozofů, kteří používali termín *praxis* pro popis nějaké činnosti či obecně lidského jednání svobodných. Aristoteles (1996) staví praktický způsob života, tj. život aktivní, do opozice proti životu teoretickému, který se vyznačuje kontemplací, a zamýšlí se nad ním jako nad svobodným lidským jednáním, které má smysl samo o sobě bez ohledu na to, co je jeho výsledkem. Významnou součástí *praxis* je přitom participace na politickém dění společnosti.

² Dle § 6 zákona: Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti, a) jejichž rodiče 1. zemřeli, 2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo 3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti; b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy; c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitutci, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky podle zákona upravujícího přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití; d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte; e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu; f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umístovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců; g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami; h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu; pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Descartes (In Copleston, 2018) později ve vztahu k *praxis* pojednává o potřebě odkládání obecně sdílených pravd ve snaze nepodlehnout prvnímu úsudku, tedy předpokládá užití jakési reflexe. V kantovské filozofii je pojem *praxe* úzce spojen s otázkou svobody, *praxe* zde nabývá rozměru kreativní tvorby a předpokládá existenci vědomí sebe sama ve smyslu skutečného sebevědomí (Kant, 2001). Hegelova dialektika charakterizuje praxi jako *činnost kritického ducha*, jejímž cílem je překonání určitého stavu (Hegel, 2019). Marx (1961) pojednává o *praxis* jako o svobodném, univerzálním, kreativním jednáním, které člověka odlišuje od jiných bytostí a které je důležitější nežli teorie. V pozdním Marxově pojetí se humanistická dimenze svobody jednání z *praxe* vytratila. Soudobá sociologická teorie o *praxi* často hovoří jako o způsobu ověření teorií a představ ve styku s realitou.

Teoretickou oporu, která může být pro oblast sociální práce relevantní, lze hledat také v díle Maxe Webera (2009), jenž rozlišuje čtyři druhy lidského jednání: 1. *tradiční*, které je založeno na zavedených zvyklostech, 2. *emocionální (afektivní)* se zaměřením na vnější kvality a rozhodování se na základě emocí a pocitů, 3. *hodnotově racionální*, kdy nehledíme na důsledky svého jednání a stavíme výhradně na hodnotách a motivech, jež nabývají vícero podob, a 4. *účelově racionální*, které se vyznačuje vyvažováním zájmů, zvažováním sekundárních důsledků jednání a má přesah do budoucnosti. Aby mohlo být jednání považováno za jednání, musí dle Webera (2009) obsahovat vědomý smysl.

Významným zdrojem porozumění je rovněž fenomenologická sociologie a z jejích představitelů zejména Edmund Husserl a Alfréd Schütz. Husserl (In Blecha, 2011) zavedl pojem *epoché*, který se ve fenomenologii užívá také jako synonymum pro tzv. fenomenologickou redukci nebo závorkování. Praxí *epoché* se vylučují některé domněnky, soudy a hodnocení, které se nakumulovaly v průběhu času, a subjektu se nabízí zcela nový a čistý typ zkušenosti, myšlení a teoretického uvažování. V tomto pojetí se *praxe* úzce dotýká schopnosti reflexe, kterou dále rozvíjí Schütz (1962), když notně inspirován Husserlem a Weberem rozpracovává teoretický rámec pro výzkum porozumění lidského jednání. Základním pojmem jeho koncepce je *svět zdravého rozumu* nebo také *každodenní život*, který je „*rámcem sociální aktivity, ve které člověk vstupuje do vzájemných vztahů a zkouší dojít určité shody s ostatními stejně jako sám se sebou.*“ (Schütz, et al., 1962, s. 27) Jednání je zde definováno jako „*lidské chování představované aktérem s vědomím vlastního já.*“ (Schütz, et al., 1962, s. 34) Je vědomé a vyjadřuje určitý vztah k pojímanému, čímž se stává jeho součástí. Schütz ve své koncepci pracuje jak s hlediskem jedince a jeho

jedinečnosti, tak také se společenským kontextem, který jedince formuje. Tento jev nazývá *intersubjektivitou*. (Nohejl, 2001)

Svoji roli při konceptualizaci pojmu hraje taktéž praxeologie jakožto teorie lidského jednání nebo praxe. Počátky praxeologie sahají opět do starověkého Řecka, přičemž nejvýznamněji se praxeologie usadila v díle Pierra Bourdieua, francouzského antropologa a sociologa 20. století. Bourdieu a Wacquant (1992) rozpracovali teorii praxe a popsali pojmy *habitus*, *pole* a *kapitál*, jejichž cílem je vysvětlit sociální chování a mocenskou dynamiku jakékoli sociální situace. *Habitus* v sobě snoubí návyky, dispozice a předpoklady, jež jedinec získává v důsledku působení společenských norem a institucí. *Habitus* jedince je silně ovlivněn zdroji neboli *kapitálem*, který má k dispozici z titulu pozice ve společnosti, včetně sociálně-ekonomického rodinného zázemí, geografické polohy, etnického původu a pohlaví. *Pole* je sféra lidské činnosti, kontext nebo prostředí. Míra vlivu jedince na ostatní objekty v daném prostředí nebo poli závisí na zdrojích v oblasti ekonomického, sociálního a kulturního kapitálu, z nichž může čerpat, a na možnostech, které se mu v rámci norem a pravidel daného pole nabízejí. Podobně jako Bourdieuova praxeologie je pro porozumění tématu inspirativní taktéž etnometodologie Harolda Garfinkela, interakční pojetí Ervinga Goffmana a teorie aktérů sítí Bruna Latoura.

Přestože by byly všechny výše uvedené způsoby konceptualizace a pojetí zkoumání pojmu *praxe* pro předloženou disertační práci užitečné a minimálně částečně využitelné, zejména pokud jde o pojetí reflexe či intersubjektivitu, shodně s Navrátillem (1998a) se domnívám, že sociální práce je specifický sociální fenomén, který je zásadně ovlivňován časovým, právním a systémovým kontextem. Ke konceptualizaci praktického výkonu sociální práce neboli *praxe* proto využívám moderních teorií sociální práce, které jsou prosazovány od 90. let 20. století, a do jisté míry také vymezení prostředků či nástrojů (instrumentů), kterými sociální pracovníci a pracovnice OSPOD při řešení rodičovských sporů disponují.

1.2.1 Praxe z pohledu moderních teorií sociální práce od 90. let 20. století

Praxi sociálních pracovníků s dětmi a rodinou je v odborné, teoreticky zaměřené literatuře věnována náležitá pozornost, a autoři na ni nejčastěji nahlízejí optikou dialektického vztahu mezi teorií a praxí. Dle Navrátila (1998a) jsou teorie důležitým zdrojem profesní identity, specifikují záběr činností a jejich využívání a aplikace při dosahování potřebných změn přispívá k profesionálnímu výkonu sociálního pracovníka. Sheafor a Horejsi (2015) se

domnívají, že teorie propůjčují praktickému řešení složitých životních příběhů klientů strukturu, pomáhají utřídovat informace, předpoklady a domněnky, mohou být základem pro rozhodování a jednání, systematicky pojednávají o tom, jak se lidé v různých životních situacích chovají, a facilitují komunikaci mezi odborníky z řady různých oblastí. Sociální pracovníci v přímé práci naproti tomu vyjadřují k teoriím ambivalentní vztah a jen těžko definují teoretické rámce, které v praxi používají (Howe, 1986; Fook, et al., 2000). Pro řadu sociálních pracovníků je teorie jakýmsi luxusem oproti „skutečné“ sociální práci a v nejhorším případě ji zcela odmítají jako autoritářskou a pro praxi irelevantní (Healy, 2014).

Mezi dominantní proudy, které přistupují k využívání teorií v praxi rozdílně, patří empirická, reflektivní a reflexivní praxe (Healy, 2014). Ve svých největších extrémech podporují zcela odlišné způsoby získávání a využívání poznatků v praxi.

1. Příkladem empirické praxe je např. *evidence-based přístup*, neboli přístup založený na důkazech, který se rozvinul v 60. a 70. letech 20. století ve Spojených státech amerických na základě několika evaluačních studií, které ukázaly na nedostatečnou efektivitu intervencí v sociální práci. (Kirk, Reid, 2002) Cílem je prosazování praxe založené čistě na vědeckých poznatcích. V západním světě získal tento směr na síle zejména v oblastech, v nichž nese rozhodování sociálních pracovníků vysokou míru rizika, mimo jiné právě v oblasti SPOD. (Munro, 2001)
2. Empirickou praxi kritizoval Donald Schön (1983), jeden z nejznámějších průkopníků a zastánců tzv. *reflektivní praxe*, když se domníval, že podobně technicko-racionalistický přístup zcela vylučuje profesionální úsudek sociálních pracovníků a možnost individuálního a kreativního řešení mnohdy náročných a komplexních životních situací klientů. Měl za to, že reflektivní proces má dvě fáze, tzv. *reflection-in-action*, kdy pracovník reflektuje přímo při realizaci určité činnosti, a tzv. *reflection-on-action*, kdy pracovník reflektuje událost, která se již stala, a definuje si, co příště učiní jinak. Reflektivní přístup staví do centra veškerého vědění nikoli teoretiky a výzkumníky, ale sociální pracovníky z praxe. Vnímá je jako aktivní tvůrce nových znalostí, které jsou mnohdy podmíněné intuicí. Roli intuice zpochybňují např. Turneyová, et al. (2011), když se domnívají, že snadno podléhá předsudkům a stereotypům, není spolehlivá a může vést k předčasným závěrům.

3. Třetí přístup, který stojí kdesi ve středu mezi dvěma výše uvedenými proudy, podporuje sociální pracovníky v tom, aby zkušenosti a znalosti nabývané v praxi neustále podrobovali kritické analýze a testování. (Taylor, White, 2000) Jedná se o tzv. *reflexivní praxi*³. Oproti *evidence-based přístupu*, který striktně odděluje vědecké poznatky od poznatků z praxe, a *reflektivnímu přístupu*, který staví na praktických zkušenostech a intuici pracovníka, vychází reflexivní přístup z předpokladu, že sociální pracovníci v praxi neustále vytvářejí nové poznatky. V kontrastu k reflektivní praxi ovšem reflexivní praxe zdůrazňuje, že by si měli své poznatky nepřetržitě ověřovat. (Healy, 2014) Whiteová, Fooková a Gardinerová (2006) podstatu reflexivního přístupu definují takto: „...učinit ze známého neznámé...“ Reflexivní praxe je dle Healyové (2014) nejvhodnějším možným typem praxe v sociální práci, neboť zohledňuje dynamický charakter profese.

1.2.2 Dynamický model praxe v sociální práci

Jak je uvedeno v kapitole 1.1 výše, sociální práce nenabízí jednotnou definici, která by dostatečně přesně definovala roli sociálních pracovníků. Spektrum služeb, v nichž sociální pracovníci působí, je totiž velmi široké, a hodnoty, které pod vlivem organizační kultury zastávají, se různí. (Musil, 2008) Různorodost pojetí sociální práce s sebou přináší i rozdílné pohledy na to, jak klíčové hodnoty sociální práce uplatňovat v praxi a jak naplňovat cíle, které jsou většinou dány interními metodikami služeb - v případě SPOD, jež je blíže definována v další části této práce, dokonce vlastní zákonnou úpravou.

Rozmanitost a plasticita terénů, v nichž se sociální pracovníci pohybují, se promítá i do výzkumné činnosti. V posledních desetiletích lze zaznamenat řadu studií, jejichž autoři se pokusili praxi sociálních pracovníků komplexně zmapovat, většinou se však shodují na tom, že se jedná o těžko dosažitelný cíl, neboť praxi ovlivňuje celá řada proměnných, které na sebe dynamicky a vzájemně působí. Jejich pojmenování se u těchto autorů prolíná.

O'Sullivan (2011) se například domnívá, že volbu konkrétní intervence ovlivňuje společenský kontext (včetně médií), participace klientů, politický kontext (státní správa i samospráva), organizační kontext, kontext ostatních profesí (oblasti působení a hranice mezi pomáhajícími profesemi) a kontext profese. Banksová a Nohrová (2012) uvažují podobně, když rozlišují politický, kulturní a společenský kontext rozhodování. Scottová (2008) má s ohledem na již

³ Podrobnější popis *reflexivní praxe* v kontextu sociální práce s dětmi a rodinou je součástí kapitoly 1.2.4.

realizované výzkumy za to, že rozhodování je ovlivňováno třemi obecnými faktory: charakteristikami klienta, charakteristikami organizace a atributy těch, kdo poskytují služby. Coulshedová a Ormeová (2012) řadí mezi působící proměnné hodnoty profese, organizační kontext, kulturní kontext, vztah s klientem a životní kontext (zda má pracovník nějaké blízké, zda je pevně usazen v komunitě apod.).

Healyová (2014, s. 15-18) vnímá praxi v sociální práci také dynamicky, totiž jako důsledek vzájemného působení čtyř kontextů. Ty se vlivem společenských, ekonomických a politických změn neustále proměňují. Mezi kontexty, které svým společným působením praxi sociálních pracovníků ovlivňují, patří:

1. *Institucionální kontext*

Zahrnuje právní předpisy, včetně předpisů regulujících výkon profese, veřejnou a organizační politiku a všeobecně přijímané postupy, které formují instituci, v níž je sociální pracovník zaměstnán. Do rukou sociálního pracovníka dává mandát k výkonu profese a k plnění činností, k nimž byl formálně zaměstnán.

2. *Kontext profese*

Utvářejí jej filosofické perspektivy, teorie, hodnoty a formální dovednosti spojené se sociální prací. Ty jsou předávány vzdělavateli, podporovány odbornými monografiemi a publikacemi a posilovány a kultivovány profesními organizacemi, odbory, profesními standardy a etickými kodexy.

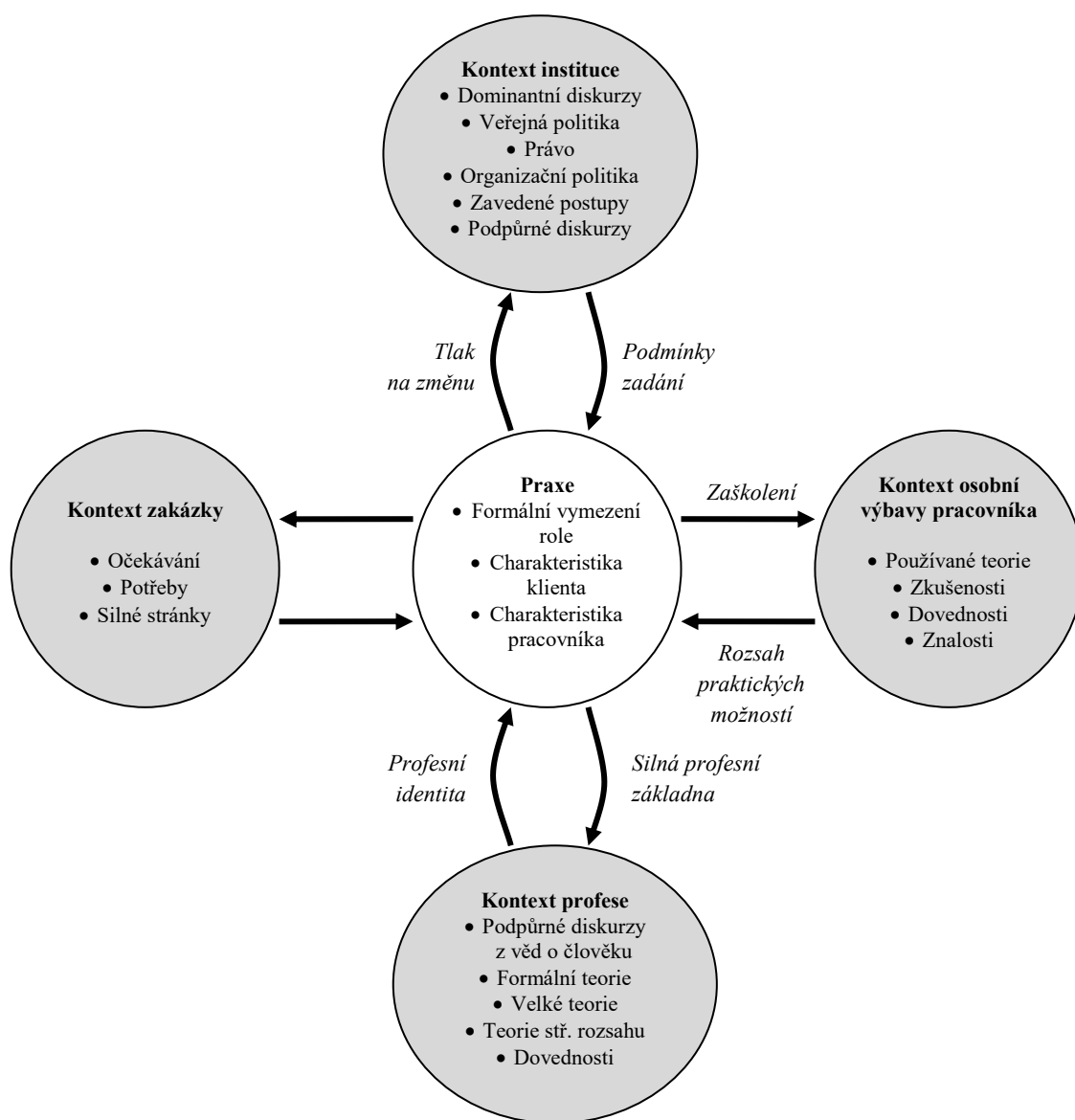
3. *Kontext potřeb a očekávání uživatelů služeb a komunity (v této práci dále jako kontext zakázky)*

Význam partnerského přístupu ke klientům a komunitám je v sociální práci dobře znám a v různé míře se propisuje téměř do všech moderních teorií sociální práce. Vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem, ať už se jedná o jednotlivce, rodinu nebo komunitu, je hlavní hybnou silou jakékoli změny. Vedle toho sem patří také otázky související s vymezením zadavatele jako plátce poskytovaných služeb, kterým ne vždy musí být přímo klient.

4. *Kontext osobní výbavy pracovníka*

Zahrnuje znalosti a dovednosti získané v rámci studia a znalosti a dovednosti, které pracovníci nasbírali při výkonu praxe a od svých kolegů na pracovišti. Zahrnuje jak

formálně vyučované teoretické a věcné znalosti, tak nevyslovené nebo obtížně formulovatelné poznatky, které lze získat pouze tváří v tvář nárokům praxe.

Obr. 2: Dynamický model praxe (Healy, 2014)

Ačkoli může dynamický model praxe vytvářet dojem, že v něm sociální pracovník zastává ryze pasivní roli, dle Healyové (2014) je právě sociální pracovník tím, kdo jednotlivé kontexty může a měl by formovat. Příklad: Sociální pracovník je ve své činnosti vázán platnými právními předpisy a nařízeními, na základě svých zkušeností z práce s klienty však může aktivně působit na změnu politik a obhajovat jejich potřebnost.

1.2.3 Jiná pojetí praxe v sociální práci

Praktickými pojetími sociální práce se v ČR zabýval Musil (2008), v zahraničí přinesla nejrozšířenější typologii přístupů k sociální práci Banksová (2012). Oba autoři přitom vycházejí nejen z jiných společenských, kulturních a geografických podmínek, ale rovněž z odlišných východisek: zatímco Musil (2008) čerpá z představ o praktické roli sociálních pracovníků v ČR, Banksová (2012) se ve své typologii opírá přednostně o etické postoje a postoje k pracovnímu kontextu anglických sociálních pracovníků.

Musil (2008) se domnívá, že se v ČR potkávají, střetávají a míjejí různorodé představy o tom, co sociální práce je a jaká je role sociálního pracovníka. Tyto představy se následně promítají nejen do přístupu ostatních aktérů k sociálním pracovníkům, ale také do samotné praxe stran sociálních pracovníků. Prostor vymezil třemi typy, jež popisuje spíše jako *myšlenkové orientační body* nežli ideální typy:

Pojetí sociální práce	Administrativní	Profesionální	Filantropické
<i>Ideál role</i>	Úředník	Specialista	Člověk
<i>Úkol sociální práce</i>	daným postupem vyřizovat žádosti, volit z daných variant opatření	koncipovat, realizovat a vyhodnocovat dlouhodobě pojatou intervenci	poskytnout potřebnému to, co právě potřebuje, zejména vztah
<i>Předmět působení sociální práce</i>	dílčí, zákonem určená a předpisy upřesněná agenda	unikátní a komplexní životní situace konkrétního klienta	akutní biologické, praktické, emoční, duchovní potřeby
<i>V čem má být sociální práce autonomní</i>	ve výkladu norem a v poskytování poradenství nad rámec agendy dle úsudku	v plném rozsahu úkolu	v empatickém poznávání potřeb a v prožívání vztahu s klientem
<i>Kvalifikace</i>	SŠ, někdy VOŠ, loajalita, zvládání agendy, daných procedur a obtížného kontaktu	VOŠ, lépe VŠ v oboru SP, respekt, schopnost posoudit životní situaci klienta, koncipovat a realizovat přiměřenou intervenci	vůle využít jakoukoliv kvalifikaci při realizaci altruistických hodnot, altruismus, schopnost navázat vztah
<i>Supervize</i>	neočekává se, důraz se klade na instrukce a dohled	očekává se „peer supervize“, tj. mezi kolegy na pracovišti	Vzdělávací a manažerská supervize je důležitější než formální kvalifikace
<i>Další vzdělávání</i>	v (zákonem) předepsaném rozsahu	odborná specializace a samostudium	kultivace dovedností

Tab. 1: Pojetí sociální práce (upraveno dle Musila, 2008)

Ke třem výše uvedeným typům Musil ve spolupráci s Růžičkovou (2009) doplnil ještě *aktivistické pojetí sociální práce*, jehož cílem je iniciace změn ve prospěch klientů.

Banksová (2012) na základě anglické zkušenosti definovala tři modely praxe v sociální práci, a to z hlediska hodnotového a etického uvažování a přístupu k pracovnímu kontextu:

<i>1. Angažovaný</i> Angažovaný typ ve své praxi uplatňuje osobní morální hodnoty. S klienty jedná jako se spolužijícími lidskými bytostmi, které vnímá empaticky a s respektem. Sám sebe chápe především jako člověka a až potom jako sociálního pracovníka.	<i>2. Radikální</i> Radikální typ má s angažovaným typem společné to, že vkládá do praxe osobní hodnoty. Nedělá to však proto, aby poskytl jednotlivému klientovi bezpodmínečnou péči, ale jde mu primárně o změnu zákonů, oblastí sociální politiky a praxe, které považuje za nespravedlivé.
<i>3. Byrokratický</i> Byrokratický typ odděluje osobní hodnoty, profesní hodnoty a hodnoty zaměstnavatele. Cílem sociální práce je pro něj manipulace s lidmi v zájmu jejich změny. Na druhé straně v určitých případech působí jako přísný "normalizátor" klienta, tzn. mění a přizpůsobuje fungování klienta normám společnosti.	<i>4. Profesionální</i> Profesionální typ je autonomní pracovník, který je veden etickým kodexem a jeho identitu tvoří především členství v profesi. Důležitý je pro něj individuální vztah s klientem, kterého chápe jako aktivního spolupracovníka. Prioritou jsou pro něj práva a zájmy klientů.

Tab. 2: Typy sociálních pracovníků (upraveno dle Banks, 2012)

1.2.4 Pojetí praxe v sociální práci s dětmi a rodinou

Sociální práce s dětmi a rodinou je jednou z nejobvyklejších oblastí praktického výkonu sociální práce a stejně jako je těžké přesně definovat sociální práci obecně, je těžké zachytit veškeré kontexty, v nichž je sociální práce s dětmi a rodinou realizována. Děti a jejich rodiny jsou klienty mnoha různých typů institucí - od nestátních neziskových organizací přes rodinné a manželské poradny až po orgány SPOD. Zatímco v nestátní neziskové organizaci poskytující služby ohroženým dětem a rodinám může být charakter poskytovaných služeb podpůrný, na orgánech SPOD dostává podobu kontroly, což se promítá i do toho, jak ochotně klienti s jednotlivými typy služeb spolupracují. Tenzí mezi pomocí a kontrolou je v moderních teoriích sociální práce věnována náležitá pozornost, v českém prostředí se jejich vztahu nejvíce věnuje Ivan Úlehla (2005). Hovoří o příklonu pomáhajících buď na stranu společnosti, nebo na stranu klienta, přičemž se v takovém případě stávají agenti společnosti

(nedostatečný respekt ke klientům a lpění na kontrole), obhájci klienta (přikloní se na stranu klienta s postojem, že kontrola klientů není součástí sociální práce, rezignují na zakázku ze strany společnosti) nebo diplomaty či prostředníky (ideál, stojí mezi požadavky společnosti a způsoby klienta).

Banksová (2012) v návaznosti na Harrise (1987), Fergusonu (2003a), Coopera, et al. (2003), O'Sullivanu (2011) a Munroovou (2011) nabízí další relevantní pojetí praxe, které do jisté míry reflektuje rozdělení na empirickou a reflexivní praxi, jak bylo představeno v kapitole 1.2.1. Dělení na defenzivní a reflexivní praxi je pro předloženou disertační práci důležité zejména proto, že jej Banksová (2012) zasazuje přímo do prostředí sociálně právní ochrany dětí neboli *child protection services* na počátku 21. století a reflektuje v něm aktuální vývoj v této oblasti. Typologii dále rozpracovala např. Pinkneyová (2018).

1. Defenzivní praxe

Defenzivní praxe se vyznačuje tendencí jednat podle předpisů, osvědčených zkušeností nebo zavedené praxe na pracovišti, plnit své povinnosti definované zaměstnavatelem a zákonem, a volit bezpečná řešení, za něž nebude pracovník muset nést morální odpovědnost nebo čelit obvinění z nevhodného postupu (Harris, 1987; Cooper, et al., 2003; Ferguson, 2003a; O'Sullivan, 2011; Banks, 2012; Pinkney, 2018).

Ayre (2001) vysvětluje existenci defenzivní praxe dramatickými změnami ve vývoji případů a silou vnějších tlaků, které daly vzniknout obavám pracovníků z pochybení a viny. Tento vývoj v širším rámci sociální práce bývá do kontextu zasazován jako klíčový element tzv. rizikové společnosti, kde je za primární hodnotu považováno bezpečí (Beck, 1992; Stalker, 2003; Webb, 2006; Giddens, 2010). Webb (2006) uvádí, že role sociální práce se posunula z poválečného konceptu řešení „potřeb“ k neoliberálnímu konceptu řešení „rizika“. Dopadem tohoto přechodu směrem k rizikové společnosti je právě příklon k defenzivní a morálně umírněné praxi sociální práce (Stanford, 2010). Dle Littlechilda (2008) také k přesvědčení, že nedůvěru k institucím a profesionálům je třeba vylepšit regulací jejich rozhodování.

Mezi metody, jak riziková řešení sociálních pracovníků na úseku SPOD regulovat, patří například manažerismus, který klade důraz na řízení rizika a výkonnost. McLaughlin (2007) uvádí, že právě manažeristické tendence způsobily u sociálních pracovníků OSPOD obavy a nedostatek sebevědomí při rozhodování. Dle Partona (1998) vytváří

manažerismus pracovní prostředí, v němž není žádoucí volit správná řešení, ale ta méně riziková. Tendence vyhýbat se riziku má své místo v kultuře strachu (Füredi, 2006), kdy se sociální pracovníci obávají, že budou za svá rozhodnutí či řešení viněni, souzeni nebo vláčení médii, bude na ně podána stížnost, anebo nezískají podporu vedení.

Munroová (2011) na rozsáhlé smíšené studii tzv. *child protection services* (britská obdoba českých OSPOD) dokládá, že tento diskurz přispěl k pocitu, že plnění požadavků instituce je důležitější nežli uspokojování potřeb dětí a jejich rodin. V konfliktních situacích se mohou i pracovníci, kteří se jinak silně orientují na naplňování práv nezletilých dětí, cítit pod tlakem, aby upřednostnili požadavek daný předpisy před potřebami dítěte, což Munroová (2011) definuje jako *závislost na dodržování předpisů*. Tato tendence byla ve Velké Británii posílena vládními reformami, jejichž potřeba vyvstala z výsledků vyšetřování provedeného britským sociálním pracovníkem a členem Sněmovny Lordů Williamem Herbertem Lamिंगem v letech 2003 a 2009. Vyšetřování se týkalo úmrtí nezletilých dětí Victorie Climbié⁴ a Petera Connellyho⁵.

Leesová, Mayerová a Raffertyová (2016) se s odkazem na další autory domnívají, že defenzivní praxe na úseku SPOD se projevuje podobně jako v jiných sektorech. Odkazují se na teorii defenzivní praxe Menzies Lythové (1988), která se primárně zaměřuje na praxi zdravotních sester v nemocnicích. Ta mezi projevy defenzivní praxe řadí: omezení kontaktu s pacienty, depersonalizaci, kategorizaci a odmítnutí významu jednotlivce, odstup a odmítnutí vlastních pocitů, snahu eliminovat rozhodování pomocí rutinních úkonů, snížení tíhy odpovědnosti za rozhodování prostřednictvím kolektivního rozhodování nebo snížení vlastní odpovědnosti delegováním rozhodování na nadřízené (srov. Harris, 1987; Taylor, Beckett, McKeigue, 2008). Tendence jednat striktně podle předpisů může ve světle defenzivní praxe vést k nepřiměřené redukci komplexity životní situace nezletilého dítěte a jeho rodiny, k preferencím zájmů pracovníka nebo zaměstnavatele nad zájmy klienta a k neochotě pracovníka nést riziko a morální odpovědnost za řešení případu (Munro, 2011; O'Sullivan, 2011; Banks, 2012; Pinkney, 2018).

⁴ Victorie Climbié (1991-2000) zemřela následkem krutého týrání ze strany svých poručníků, kteří se domnívali, že je Victoria posedlá ďáblem. Vyšetřování ve věci spustilo lavinu změn v oblasti SPOD ve Velké Británii.

⁵ Peter Connelly (2006-2007), médii přezdíváný „Baby P“, zemřel v důsledku několikaměsíčního týrání ze strany matky, jejího přítele a bratra přítele, a to i přesto, že byl v průběhu osmi měsíců před smrtí několikrát v péči lékařů i pod dohledem sociálních pracovníků. Smrt Petera Connellyho byla impulsem pro přijetí rozsáhlých opatření na úseku SPOD ve Velké Británii.

2. Reflexivní praxe

Pinkneyová (2018) na příkladu britských *child protection services* dokládá, že kultura strachu v diskurzu rizika, hledání viníků, důraz na administrativní a manažerský přístup a výkon defenzivní praxe na úseku SPOD nefungují. Staví se tak proti veřejnému i mediálnímu přesvědčení, že selhání lze redukovat na problémy systému a jeho článků (Giddens, 2010), tedy že je lze napravit reorganizací nebo personální výměnou. Pinkneyová (2018) místo toho nabízí alternativu, v níž převládá důraz na vztahovost s nezletilými dětmi a jejich rodinami a reflektování praxe a postojů sociálního pracovníka (srov. Navrátil, 2010b). Munroová (2011) v této souvislosti zdůrazňuje nejen potřebu vztahovosti a profesionality, ale také reflexivní praxe. Reflexivní praxe je dle autorky taková, která umožňuje participaci dětí a rodin na řešení problémů a která je nyní vážně utlumena nárůstem administrativy a byrokratických procesů na úseku SPOD.

Reflexivní praxe je chápána jako velmi komplexní, náročný a nikdy nekončící proces (Rose, 2016), v níž umí pracovník nejen identifikovat etická dilemata, ale i to, jak vznikají (Banks, 2012). Reflexivně orientovaný pracovník je schopen vyrovnat se s nejistotou, která sociální práci provází, a je připraven nést riziko a morální odpovědnost za svá rozhodnutí. Sociální pracovník, schopný reflexivního přístupu k praxi, si je jistější svými osobními hodnotami i hodnotami profese a uvědomuje si, že profesní hodnoty, osobní hodnoty a hodnoty zaměstnavatele mohou být v konfliktu. Usiluje o propojování znalostí, hodnot a dovedností v praxi (Banks, 2012). Dle Musila (2004) je rovněž schopen zacházet s jedinečností klienta v komplexitě jeho situace.

V současné době existuje jen málo studií, které by zjišťovaly, jak a zda sociální pracovníci v praxi reflexivitu používají (White, Fook, Gardner, 2006). Ferguson (2018) na základě provedené etnografické studie sociálních pracovníků *child protection services* vyvozuje, že sociální pracovníci nereflektují tak často, jak by bylo vhodné, a to vlivem sebezáchovy. Řídí se totiž úsudkem, že čím více budou nad věcmi přemýšlet, tím více práce budou mít. Vliv sebezáchovy v situacích, které kladou na sociální pracovníky při kontaktu s dětmi a rodinou nepřiměřenou zátěž, považuje Ferguson (2018) při uplatňování reflexivity za zásadní. V další ze svých etnografických studií Ferguson (2017) dále uvádí, že sociální pracovníci *child protection services* jsou mnohdy přemoženi emoční intenzitou profese a složitou komunikací s rozezlenými či

znesvářenými rodiči, a pod vlivem organizační kultury a nedostatečné podpory nejsou schopni uvědomovat si vlastní pocity a uplatňovat kritické myšlení. Ze studie Kirkmanové a Melroseové (2014) vyplývá, že reflexivitu neuplatňují zejména ti pracovníci, kteří pociťují tzv. únavu z rozhodování (srov. Baumeister, et al., 2003). Taylorová a Whiteová (2000) uvádějí, že pracovníci uplatňují reflexivitu v závislosti na míře profesních rozhovorů s kolegy a/nebo dominantních perspektiv vedoucích pracovníků, které jsou obvykle zaměřené na plnění administrativních úkonů daných kulturou organizace.

S ohledem na ústřední téma disertační práce, kterým je praxe při řešení rodičovských sporů na českých OSPOD, je nutno uvést, že kontext českých a západoevropských orgánů SPOD, z nichž většina výše citovaných autorů vychází, se notně liší, a to zejména pokud jde o právní rámce i vynucovanou důslednost dodržování zavedených postupů při vyhodnocování případů ohrožených dětí a jejich rodin. Např. ve Velké Británii byly v reakci na výše uvedené případy úmrtí nezletilých dětí do oblasti SPOD zavedeny zaškrťovací formuláře s uzavřenými odpověďmi, které výrazně snížily autonomii sociálních pracovníků a pracovníků při vyhodnocování případu (Munro, 2011). V ČR k tak zásadním normativním zásahům do kompetencí OSPOD nedošlo a sociální pracovníci a pracovníci zde mají při rozhodování větší svobodu a prostor pro vlastní úsudek (srov. Kuchařová, et al., 2010).

Praktický rozměr využívání reflexivních, respektive defenzivních strategií při nakládání s emocemi u českých sociálních pracovníků působících v sociálních službách pro děti a rodiny přináší svojí nejnovější kvalitativní studii Glumbíková a Mikulec (2020). Autoři uvádějí, že pracovníci uplatňují reflexivitu několika způsoby – a) interní supervizi, tj. rozpoznáním, přijetím, pojmenováním a autentickým vyjádřením emocí, b) uzpůsobením strategie vyjádření emocí tomu, co pracovník shledá jako právě efektivní, c) neustálým reflektováním i mimo rámec pracovní doby, a d) uplatňováním defenzivního přístupu, mezi jehož projevy patří vědomý odstup od klienta, racionální zdůvodnění vlastního chování a přesun odpovědnosti za řešení případu na někoho jiného, nekontrolované vyjadřování emocí a konečně, důraz na pozitivní zkušenosti, které mají negativní emoce nahradit či kompenzovat.

1.3 Shrnutí kapitoly

Cílem sociální práce je podpora interakcí mezi jedinci a jejich sociálním prostředím. Sociální pracovníci se v závislosti na charakteru organizace, v níž působí, orientují buď na pomoc rodinám, kdy jsou změny na úrovni jednotlivých členů druhořadé, anebo na prosazování nejlepšího zájmu dítěte v rodinách bez ohledu na zájem rodiny jako celku. Praxi v sociální práci ovlivňují dynamicky interagující kontexty, které Healyová (2014) pojmenovává jako *dynamický model praxe*. Vlastní praxe je v tomto pojetí konstruována působením instituce, profese, klientů a zadavatelů a osobní výbavy pracovníka. V následující kapitole jsou optikou dynamického modelu praxe podrobně zpracovány jednotlivé kontexty SPOD při řešení rodičovských sporů v České republice.

Výzkumná implikace:

Praxe v sociální práci je ovlivňována celou řadou proměnných. Moderní teorie sociální práce nahlíží na praxi jako na dynamicky konstruovaný prostor, přičemž přístupy sociálních pracovníků a pracovníků k nim se různí.

2. Kontexty sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

Následující podkapitoly navazují na teoretické pojednání obsažené v první kapitole této disertační práce. Optikou *dynamického modelu praxe* (viz kapitola 1.2.2) popisují specifika agendy rodičovských sporů na OSPOD a podrobně vymezují kontexty, které mohou mít na praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů vliv.

2.1 Agenda rodičovských sporů

Rozvod je v naší společnosti již běžnou záležitostí (Warshak, 1996). V roce 2019 bylo dle údajů Českého statistického úřadu (2020) rozvedeno 24,1 tisíce manželství, z toho 59 % s nezletilými dětmi. Rozvod se tak dotkl celkem 22,6 tisíců nezletilých dětí. Matoušek a Pazlarová (2016) uvádějí, že rozvod/rozchod je právní, resp. faktické ukončení soužití dospělých partnerů, které znamená rozpad rodiny.

V zahraniční odborné literatuře se pro děti vyžadující pozornost a péči veřejných systémů ochrany používají různé termíny, překládané zpravidla jako *ohrožené dítě*. Vymezení pojmu nalezneme již výše v kapitole 1.1. Veřejný ochránce práv ve svém stanovisku č. 1680/2014/VOP explicitně uvádí, že „...*ohrožené dítě... je takové, které nemá uspokojeny základní potřeby biologické, psychické, emocionální, sociální a duchovní (či je zde alespoň předpoklad nenaplnění) s tím, že hranici „ohroženosti“ dítěte nelze striktně stanovit... Lze mít za to, že každé dítě v (po)rozvodové značně konfliktní situaci je dítětem ohroženým na příznivém vývoji...“* V širším pojetí lze tedy do koncepce ohroženého dítěte zahrnout také dítě traumatizované sporem svých rodičů.

Jak zmiňuji v úvodu disertační práce, agenda rodičovských sporů obecně je velmi komplexní a zahrnuje široké spektrum situací. Rodiče se mohou dostat do sporu nejen v tom, jak nastavit péči o nezletilé dítě po jejich rozchodu nebo rozvodu, ale také ve zcela běžných záležitostech (např. ve výběru vzdělávací instituce nebo poskytovatele lékařské péče). Někteří rodiče jsou schopni dosáhnout dohody a přiměřené komunikace samostatně, případně jen s menší mírou podpory, u určité části dospělých dostává podobu destruktivní války, do níž jsou uměle vtahovány všechny subjekty, s nimiž rozcházející se dospělí přicházejí do styku (Matoušek, 2015).

Matoušek (2015) takové případy nazývá *destruktivním rozvodem*. „*Destruktivní rozvod je eskalující konflikt, v němž se postupně prosadí snaha pomstít se za debakl významného*

životního projektu (jakým je manželství a založení rodiny) zdeptáním bývalého partnera a také jeho diskvalifikací v roli rodiče. Destruktivní rozvod vytváří vysoce polarizované pole, v němž se i profesionálové (nejen členové rodiny) přiklánějí k názoru jedné nebo druhé strany, nebo jsou jejich postoje takto účastníky rozvodu interpretovány, i když se profesionálové snaží zůstat nestranní.“ (Matoušek, 2014, s. 85) K vyhocení situace často napomáhají i průtahy soudního řízení stran soudu. V roce 2017 činila průměrná délka opatrovnického řízení 195⁶ dnů.

V případě destruktivních rozvodů není výjimkou ani to, že se rodiče vzájemně obviňují z páchaní trestného činu na dítěti, z týrání či zneužívání nebo z nedostatečné péče o dítě. Děti jsou vystaveny hádkám mezi rodiči nebo jsou manipulovány a naváděny proti druhému z rodičů. Sociální pracovníci bývají vtahováni do konfrontací rodičů buď jako spojenci, které je nutné držet si na své straně, prostředníci, kteří mají zprostředkovávat komunikaci mezi rodiči, zachránci, kteří jsou schopni rodinnou situaci vyřešit za rodiče, nebo jako důvěrníci, kteří mají suplovat různé typy psychologických služeb. Především jsou však vnímáni jako ti, jejichž stanovisko má při rozhodování soudu ve věci, která se rodičů týká, největší význam. To s sebou nese značně ambivalentní přístup klientů, kdy si je na jednu stranu předcházejí, a na straně druhé je viní za výsledná rozhodnutí soudu. (Matoušek, 2015)

V souvislosti s destruktivními rodičovskými spory se v odborné literatuře hovoří o tzv. syndromu zavrženého rodiče. Gardner (1996) mezi jeho projevy řadí: kampaň shazování ze strany dítěte, slabé, neodůvodněné nebo absurdní odůvodnění nenávisti, nedostatek ambivalence a černobílé vnímání rodičů, fenomén nezávislého myšlení, kdy dítě tvrdí, že si na svá stanoviska přišlo samo, reflexivní podporu pečujícího rodiče při sporech rodičů, absenci pocitu viny, přítomnost vypůjčených scénářů, které nejsou pro věk dítěte typické, a rozšíření nenávisti na rodinu odmítaného rodiče. Děti vyjadřují odpor k zavrženému rodiči a setkání s ním, často argumentují stejně jako manipulátor, negují spolupráci s odborníky a mohou být slovně nebo fyzicky agresivní, pasivní či apatické (Knetlová, et al., 2017).

⁶ K nahlédnutí viz <https://www.mapaprutahu.cz/blog/prumerna-delka-opatrovnickeho-rizeni-v-roce-2017-celkovy-prehled>.

2.2 Institucionální kontext praxe při řešení rodičovských sporů

Institucionální kontext praxe zahrnuje právní předpisy, včetně předpisů regulujících výkon profese, veřejnou a organizační politiku a všeobecně přijímané postupy, které formují instituci, v níž je sociální pracovník zaměstnán. (Healy, 2014)

2.2.1 Právní rámec sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

Sociálně právní ochrana dětí je vymezena nejen vlastním zákonem, ale vstupuje i do dalších oblastí práva, které na ni ve svých předpisech reagují. V českém právním řádu je primárně upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Podzákonou normou zákona je vyhláška MPSV č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně právní ochraně dětí, a příloha č. 1 k vyhlášce č. 473/2012 Sb., Standardy kvality sociálně právní ochrany dětí při poskytování sociálně právní ochrany dětí orgány sociálně právní ochrany dětí. Zákon prošel novelizací, která vešla v platnost 1. 1. 2013 a přinesla mj. povinnost vyhodnocování situace ohroženého dítěte a jeho rodiny, individuálního plánování a pořádání případových konferencí při řešení případů závažného ohrožení dítěte.

V kontextu řešení rodičovských sporů patří mezi zásadní právní předpisy také zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen občanský zákoník), který nahradil samostatný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Občanský zákoník se věnuje úpravě rodinného práva a definuje mj. rodičovskou odpovědnost a varianty uspořádání porozvodové péče o nezletilé děti, tj. možnost svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů nebo do společné či střídavé péče obou rodičů. Součástí rozhodování v otázce svěřením nezletilého dítěte do péče je také stanovení výživného rodiči, jenž nemá dítě svěřeno do péče, které provází značná nejistota. Ta je dána na jedné straně tím, že neexistuje jednotný způsob určování výše výživného, a na druhé straně nepřehledností majetkových poměrů rodičů. V dlouhodobých a destruktivních rodičovských sporech rodiče mnohdy převádějí majetek na třetí osoby ve snaze docílit toho, aby bylo určené výživné co nejnižší, anebo využívají výživného jako donucovacího prostředku, například v situacích, kdy rodič, který má dítě svěřeno do péče, odmítá umožnit styk povinnému rodiči. Základním ustanovením pro stanovování výživného je § 915 odst. 1 občanského zákoníku, který uvádí, že „...*životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů...*“

Pokud jde o úpravu styku nezletilého dítěte s rodičem, jemuž není dítě svěřeno do péče, výchozím bodem je právo dítěte na oba rodiče a kontakt s nimi, které dětem přiznává Úmluva

o právech dítěte, přijatá Valným shromážděním OSN v roce 1989 a ratifikovaná Českou republikou v roce 1991 na základě zákona č. 3/1993 Sb. (dále jen Úmluva). Současně platí, že každému jedinci dle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (Sdělení č. 209/1992 Sb.) náleží právo na soukromý a rodinný život. Jsou-li rodiče schopni se dohodnout, úpravu styku je možné řešit mimosoudně. Možností realizace styku je mnoho a finální podoba by měla vycházet z individuální situace, potřeb nezletilého dítěte a možností rodičů. Mezi rozšířené způsoby úpravy styku patří např. styk jednou za 14 dnů o víkendu, asistovaný styk, kdy se rodič s dítětem setkává na půdě nezávislé organizace, nebo postupně se rozšiřující styk rodiče s dítětem v případě, kdy dítě není z počátku na rodiče zvyklé, nebo existují pochybnosti, zda je rodič schopný se o dítě adekvátně postarat. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. ÚS 618/05 v odůvodnění uvádí, že státem chráněný zájem má umožnit každému z rodičů, tedy i tomu, který nemá dítě svěřeno do péče, pravidelný a co nejširší kontakt, protože množství času, v rámci něhož je možné realizovat výchovné působení rodiče, je zcela zásadní.

V případě rozvodu manželství je úprava poměrů k nezletilému dítěti povinná a pravomocný rozsudek v této věci je podmínkou pro rozhodnutí soudu v otázce rozvodu manželství rodičů. Jestliže rodiče sezdáni nejsou, je úprava poměrů k nezletilému dítěti doporučovanou, nicméně nepovinnou možností. Úprava styku mezi rodičem, který nemá dítě svěřeno do péče, a nezletilým dítětem je pouze fakultativní záležitostí, a to bez ohledu na to, zda jsou rodiče manželé nebo nikoli. Věnuje se jí § 891 občanského zákoníku.

Ve věci úpravy poměrů a úpravy styku rozhodují v ČR tzv. opatrovnické soudy neboli opatrovnické sekce místně a věcně příslušných soudů. Příslušnost i procesní rámec upravuje zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen zákon o ZŘS). Místně příslušným je dle § 4 odst. 2 soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, případně jiných rozhodujících skutečností, své bydliště. Proti rozhodnutí prvoinstančních soudů je možné se odvolat k soudu vyššího stupně.

2.2.2 Veřejná politika v oblasti ochrany práv dítěte

Veřejná politika má toho času v oblasti řešení rodičovských sporů podobu Koncepce rodinné politiky, která byla Vládou ČR naposledy revidována 29. května 2019. Klíčovým principem rodinné politiky je přitom „...*chápat rodinu jako hodnotu samu o sobě a vytvářet rodinám takové prostředí, ve kterém mohou svobodně naplňovat svá rozhodnutí a přesvědčení týkající*

se rodinných hodnot, způsobů péče a cílů rodinného i osobního života.“ Zájem veřejné politiky v oblasti ochrany práv dětí v kontextu rodičovských sporů je značně ovlivněn hrozbou materiální deprivace pečovatele a dítěte, když míra materiální deprivace domácnosti jednoho dospělého s alespoň jedním závislým dítětem byla v roce 2018 11,5 % oproti 5,3 % v případě rodin se dvěma dospělými a jedním dítětem. Dalším důležitým východiskem je nízká míra hrazení výživného ze strany povinných rodičů a nízká průměrná výše stanovovaného výživného – aktuálně 2 000 Kč. (Vláda ČR, 2019)

Opatření ke zvýšení efektivity vymáhání výživného v rámci koncepce blíže ilustruje tabulka 3 níže, která rovněž vymezuje odpovědné gesce.

Opatření	Gesce (spolugesce)
Motivace rozvádějících se k smírnému řešení rozvodu: • zavedení možnosti dohody o výživném a poměrech dítěte, • aktualizace tabulek, zavedení minimálního výživného, • možnost postoupení pohledávky na výživném, • možnost nařídit skládat výživné nebo jeho část do soudní úschovy.	Ministerstvo spravedlnosti (dále jen MSp)
Zálohované výživné: Přijetí zákona o zálohovaném výživném tam, kde selhaly všechny nástroje vymahatelnosti práva na výživné. Bude konstruována nová dávka zálohovaného výživného, která bude poskytována v situaci, kdy oprávněné osobě (rodiči dítěte, zletilému dítěti) není hrazeno ze strany povinného soudem stanovené výživné (alespoň ve výši dvou měsíčních částek), příjem rodiče nepřesahuje průměrnou mzdu a po dobu dvou měsíců probíhá exekuce či soudní výkon rozhodnutí.	MPSV
Motivační opatření k hrazení výživného: • pozastavení veřejnoprávních oprávnění, • vyloučení neplatců z hraní hazardních her a sportovních akcí.	MPSV, MSp
Osvěta a edukace rodičů	MPSV, MSp

Tab. 3: Balíček opatření na zlepšení vymáhání výživného (upraveno dle Vláda ČR, 2019, s. 34-35)

Jako nástroj pro řešení rodičovských sporů jsou koncepčně podporovány formy interdisciplinární spolupráce, např. Cochemský model vyvinutý v Německu. (Vláda ČR, 2019) Staví na bezodkladné intervenci a na síťování, kompetencích a rovnocennosti profesí a institucí zabývajících se záležitostmi dětí. Ústředním subjektem je soudce a koordinátorem

spolupráce je OSPOD. Obecně jde o to nalézt řešení v zájmu dítěte, ideálně co nejdříve a za vzájemně odsouhlasené, cílené intervence. Přitom se vychází z předpokladu, že děti s blízkým vztahem k oběma rodičům nechtějí přijít ani o jednoho z nich, a že odpovědnost náleží primárně rodičům, nikoli ostatním subjektům zapojeným do řešení sporu. (Rudolph, 2009)

2.2.3 Organizační kontext sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

Mezi orgány sociálně právní ochrany dětí, jak uvádí § 4 zákona, patří krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, ministerstvo (konkrétně MPSV), Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a Úřad práce ČR - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu. Vedle zákona vždy postupují v souladu s příslušnými ustanoveními zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen správní řád).

Každému z výše uvedených orgánů vymezuje zákon konkrétní kompetence a role. Nejvíce kompetencí v rámci přeneseného výkonu státní správy je svěřeno obecním úřadům obcí s rozšířenou působností. Jejich organizační součástí jsou i oddělení sociálně právní ochrany dětí, která obvykle spadají pod odbor sociální péče, resp. odbor sociálních věcí. Pod odbor zpravidla spadá také oddělení, které se zabývá jinými agendami sociální ochrany nezařaditelnými pod OSPOD, tedy sociální prací se seniory, lidmi bez domova, osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody apod. Sociální pracovníci zaměstnaní na OSPOD jsou zároveň úředníky dle zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů (dále jen zákon o úřednících).

Agenda OSPOD se dá v zásadě rozdělit do tří tematických celků, a to 1. terénní sociální práce, 2. náhradní rodinná péče a 3. sociální kuratela. Vedoucí oddělení je z hlediska organizační struktury odpovědný vedoucímu odboru. Ten se zodpovídá tajemníkovi daného obecního úřadu obce s rozšířenou působností. V roce 2019 bylo na OSPOD zaměstnáno celkem 2 681 sociálních pracovníků a pracovníků, z toho 1 807⁷ na úseku terénní sociální práce, do níž spadá také řešení rodičovských sporů (MPSV, 2020).

Pracovníci hodnotí postavení OSPOD v rámci samosprávy obecně spíše negativně, neboť komplikuje fungování oddělení a znevažuje odbornou úroveň pracovníků (mj. vnímání pracovníků jako úředníků, nedostatečná motivace finančním ohodnocením, pokusy

⁷ Počet terénních sociálních pracovníků je pouze orientační, výkaz MPSV uvádí přesné počty pouze u kurátorů pro děti a mládež a u zaměstnanců vykonávajících agendu dohod o výkonu pěstounské péče.

o ovlivňování kauz, využívání dotace na výkon SPOD ve prospěch jiných aktivit samosprávy). (Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010) Nejhůře se daří oddělením, která musejí čelit politickým tlakům samosprávy a narážejí na všeobecné neporozumění profesi sociální práce (Janebová, Hudečková, Zapadlová, Musilová, 2013; Sociofaktor, 2014).

2.2.4 Instrumentální vymezení kompetencí oddělení sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

Mezi kompetence OSPOD vymezené zákonem patří mimo jiné preventivní a poradenská činnost, ukládání výchovných opatření a realizace opatření na ochranu dítěte. Dle § 10 odst. 3 zákona je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen mimo jiné „...*pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, ... zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny ... individuální plán ochrany dítěte, který vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny...*“

V rámci poradenské činnosti OSPOD s ohledem na § 11 odst. 1 písm. e) zákona „...*poskytuje pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti, včetně pomoci při podávání návrhu soudu...*“ Pokud jde o výchovná opatření, § 13 odst. 1 písm. a) až d) zákona pod podmínkou zájmu na řádné výchově dítěte stanoví oprávnění OSPOD uložit dítěti, rodiči nebo jiné osobě odpovědné za výchovu dítěte napomenutí nebo omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, dále stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti ostatních zainteresovaných subjektů, a uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte „...*povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie...*“ Poslední jmenované opatření se v kontextu rodičovských sporů ukládá nejčastěji. O zrušení výchovného opatření rozhoduje vždy ten orgán, který opatření uložil. V případě, že výše uvedená opatření nevedla k nápravě, a vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud na návrh OSPOD „...*dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte...*“

Za podmínek stanovených občanským zákoníkem (v zásadě se jedná o porušení práv a povinností plynoucích z rodičovské odpovědnosti) může OSPOD dle § 14 odst. 1 zákona

podat návrh k soudu mj. na omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti anebo omezení či pozastavení jejího výkonu, případně na svěření dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. V odst. 2 jsou dále uvedeny podmínky podání takového návrhu. Patří mezi ně jednání s rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítětem, poučení o právech a povinnostech vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a důsledcích neplnění těchto povinností, dále uspořádání případové konference a realizace opatření SPOD vyplývající z vyhodnocení situace dítěte a individuálního plánu ochrany dítěte. Zákon dále v § 16 odst. 1 stanoví, že „...*ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo narušen, je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen podat neprodleně návrh soudu na vydání předběžného opatření.*“ Dle § 17 zákona přitom obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává funkci opatrovníka a poručníka.

Je-li zahájeno soudní řízení ve věci úpravy poměrů nebo úpravy styku a OSPOD je ustanoven kolizním opatrovníkem, daný sociální pracovník, kterému je případ v závislosti na převažujícím systému přerozdělování případů⁸ přidělen, je dle § 51 odst. 5 písm. a) bod 1 zákona povinen „...*na žádost poskytnout soudu a správnímu úřadu údaje potřebné pro občanské soudní řízení a správní řízení.*“ V současné praxi soud zpravidla vyzve příslušné OSPOD, aby v určité lhůtě provedlo prošetření poměrů rodičů a dítěte a zjistilo názor dítěte v případě, že je dítě vzhledem ke svému věku a rozumové vyspělosti schopno svůj názor vyjádřit. Svá zjištění kolizní opatrovník obvykle zpracuje do tzv. zprávy o poměrech.

V průběhu soudního řízení pak kolizní opatrovník zastupuje nezletilé dítě pro možnou kolizi zájmů mezi rodiči a hájí jeho procesní zájmy (Sdělení č. 54/2001 Sb. m.s; Občanský zákoník, § 460, § 892 a § 943; Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 2). Dle § 31 odst. 1 občanského soudního řádu má „...*stejné postavení jako zástupce na základě procesní plné moci*“, disponuje tedy stejnými právy jako ostatní účastníci řízení. Je oprávněn navrhopvat důkazní prostředky, účastnit se soudního jednání, podávat dotazy během výpovědí, nahlížet do spisu, přijímat písemnosti či podávat závěrečné návrhy. Z metodického hlediska by měla činnost kolizního opatrovníka směřovat k zajištění participačních práv dítěte, k tomu, aby rodiče pochopili význam druhého rodiče pro zdravý vývoj dítěte, minimalizovalo se napětí

⁸ O způsobech přerozdělování případů mezi pracovníky na jednotlivých OSPOD pojednává studie Kuchařové, et al. (2010). Případy jsou mezi pracovníky rozdělovány podle obvodů (tedy faktického bydliště klienta), které jsou obvykle dány vedoucím oddělení, dále podle abecedního pořadí příjmení klienta, věku dítěte, podle specializace nebo na základě autonomního rozhodnutí nadřízeného podle časových a kapacitních možností nebo z jiných důvodů (např. hrozí-li riziko podjatosti). Jednotlivé systémy se přitom doplňují a prolínají.

mezi rodiči, rodiče podporovali pozitivní obraz druhého rodiče u dítěte a byli schopni se dohodnout na záležitostech týkajících se nezletilých dětí.

Mezi činnosti, kterými sociální pracovník zjišťuje poměry v rodině, a na jejichž základě vypracovává zprávu o poměrech, patří jednání s rodiči, rozhovor s dítětem, a v případě, kdy nejsou informace dostačující, také vyžádání zpráv od externích subjektů (např. mateřská škola, základní škola, ošetřující lékař). Sociální šetření v případě rodičovských sporů jsou aktuálně realizována zpravidla jen v případech, kdy je dítě označeno za ohrožené dle § 6 zákona. Trend úzce souvisí s judikáty Nejvyššího soudu (sp. zn. Cpjn 202/2010), nálezy Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, stanovisky Veřejného ochránce práv a rovněž s obecnou dikcí zákona, který uvádí, že důvodem podání návrhu na opatření k ochraně dětí dle zákona nesmí být pouze nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, jestliže jsou jinak tyto osoby nebo rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.

Veškeré informace, které pracovník získá, zakládá do spisové dokumentace. Povinnost vést spisovou dokumentaci ukládá § 54-55 zákona. Časté nahlížení do spisu, vyskytující se především u případů destruktivních rodičovských sporů, působí jako jistá forma nátlaku na pracovníka a informace ze spisu se stávají podkladem ke stížnostem na podjatost. Kuchařová, et al. (2010) uvádějí, že v rozvodových kauzách, kdy jeden z rodičů nesouhlasí s navrhovanou péčí o dítě, jsou stížnosti klientů časté. Pracovníci je dle studie vnímají jako manipulativní nástroj, který vyplývá z vyhocených vztahů mezi rodiči. Součástí nátlaku je vedle častého nahlížení do spisu nebo podávání stížností také medializace nebo nepřiměřený kontakt formou e-mailů, telefonátů nebo neohlášených osobních návštěv. V praxi se dokonce vydělují spolky rodičů, které kauzy medializují nebo zakládají internetová fóra, na nichž jednotlivé sociální pracovníky veřejně hodnotí⁹.

2.2.5 Dvojznačné postavení oddělení sociálně právní ochrany dětí ve státní správě

V posledních letech se sektor sociální ochrany obecně setkává s četnými a často náročnými změnami, např. zaváděním nového systému řízení státní správy zaměřeného na poskytování služeb, *new public managementu* nebo *evidence-based* praxe. Tyto změny lze chápat jako posun od kriticky reflexivní praxe k organizační profesionalitě. Zatímco kriticky reflexivní

⁹ Např. veřejně dostupná diskuze na webových stránkách stridavka.cz.

praxe je založena na důvěře ve vzdělání a etiku profesionálů, organizační profesionalita staví na regulaci a kontrole v podobě pravidel, nařízení a stanovených postupů.

Role sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD se tak mohou dostávat do konfliktu nejen ze samotné podstaty rodičovského sporu, ale také z podstaty konfliktního kontextu v širším systému sociální ochrany. V zásadě jsou jim totiž svěřeny dva mandáty – profesní a institucionální. Pokud jsou ve vzájemném protikladu, dochází k narušení profesní integrity pracovníka (Bertotti, 2010). Salamon (1994) tento rozpor uvádí na příkladu sdělení vyvěšeném na jednom švédském OSPOD: *Rodiče pozor! Jakmile požádáte o naše služby, budou sociální pracovníci - aniž by se dovolili - posuzovat, jak se vašim dětem daří. Mají právo, a za určitých okolností povinnost, vám vaše děti odebrat, pakliže usoudí, že nedokážete přiměřeně zaopatřit jejich potřeby.*

Specifický vztah mezi dosahováním cílů veřejné politiky a praxí sociálních pracovníků a pracovníků ve veřejné správě, tedy i na OSPOD, nejlépe vysvětluje teorie tzv. byrokracie první linie¹⁰ (Marinetti, 2011; Križ, Skivenes, 2014). Lipsky (2010) označuje za byrokraty první linie úředníky, kteří jsou v přímém kontaktu s občany a v interakci s nimi reprezentují politiku státu nebo nadřízeného orgánu. Jejich jednání s uživateli služeb chápe v kontextu struktury, v níž pracují (Brodkin, 2012). Při výkonu svého zaměstnání čelí byrokraté první linie omezeným zdrojům, poptávka po jejich službách zdaleka převyšuje nabídku i kapacitu a mohou narážet na rozdílná očekávání, např. pokud jsou cíle veřejné politiky, kterých mají dosahovat, nejasné nebo v praxi nerealizovatelné, nebo v případě, kdy se dostávají do dilematu zájmů zaměstnavatele a klienta (Lipsky, 2010). V reakci na problémy, kterým čelí, si práci rutinizují a zjednodušují s cílem zredukovat komplexitu, získat větší kontrolu nad svým zaměstnáním a zvládnout stres. V důsledku těchto rutinních nebo zjednodušujících kroků, kdy přijímají opatření a vydávají rozhodnutí, která nejsou v souladu s oficiálními nařízeními nebo očekáváními organizace, je vytvářena veřejná politika.

Do konfliktní pozice se sociální pracovníci a pracovníci OSPOD dostávají nejen v kontextu výše uvedené byrokracie první linie, ale také na dalších úrovních. Jednou z nich je konflikt role zástupce orgánu veřejné moci se zákonem danými rozhodovacími a represivními pravomocemi a role profesionála v oboru sociální práce. Banksová (2012) dává tuto skutečnost do souvislosti s obecným vnímáním ambivalentní role sociálních pracovníků

¹⁰ Případně z anglického originálu tzv. street-level byrokracie.

ve státní správě, založenou na konfliktních cílech a hodnotách profese, kterými jsou konflikt mezi pomocí a kontrolou a konflikt mezi ochranou individuálních práv klientů a realizací veřejné politiky. O vhodnosti byrokratické struktury v sociální práci se obecně vedou dlouholeté diskuze bez jasného výsledku (Spratt, 2001; Ferguson, 2003a; Brown, 2006; Scourfield, 2006; Howe, 2008b; Munro, 2011; Pinkney, 2018).

Další problematickou oblastí je konflikt role kolizního opatrovníka při soudních řízeních ve věci nezletilých dětí a role sociálního pracovníka OSPOD, který má s rodinou spolupracovat a motivovat ji ke zdárnému řešení rodinné situace. Pro kolizního opatrovníka je hlavním cílem ochrana zájmu dítěte, který však může být ve významném rozporu se zájmy zbývajících členů rodiny. Tam, kde vlivem rodičovského sporu dochází k závažným psychickým i mravním poškozením dítěte, je pracovník OSPOD povinen jednat jako státní orgán chránící primárně zájmy dítěte (Matoušková, 2015).

2.3 Kontext profese v praxi řešení rodičovských sporů

Kontext profese utvářejí filosofické perspektivy, teorie, hodnoty a formální dovednosti spojené se sociální prací. Významnou součástí je také vliv profesní základny (zejména profesních organizací) a prestiže profese. (Healy, 2014)

2.3.1 Filozofické perspektivy, teorie a hodnoty sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

Z vymezení zákona ani z dalších právních předpisů regulujících oblast SPOD či řešení rodičovských sporů na OSPOD se jednoznačně nedozvíme, z jakých filozofických perspektiv by měl sociální pracovník OSPOD vycházet a o jaké teoretické znalosti by se měl opírat. Nezbyvá tedy než nahlédnout do přehledových či monografických publikací, které se tématem zabývají.

Healyová (2014) pojímá teorie jako diskurzy, které utvářejí jak samotnou praxi sociální práce, tak také očekávání veřejnosti a teorie ovlivňující výkon sociální práce. Diskurz přitom definuje jako „*system nebo soubor významů, jejichž prostřednictvím se konstruují sociální fenomény, např. potřeba, znalost nebo intervence.*“ (Healy, 2014, s. 33) Diskurzy jsou členěny na dominantní diskurzy, diskurzy behaviorálních věd a alternativní diskurzy. Jejich vztah k praxi OSPOD při řešení rodičovských sporů je nastíněn v tabulce 4 níže.

Diskurzy	Definice	Vztah k řešení rodičovských sporů na OSPOD
Dominantní diskurzy	Pomáhají popisovat svět, v němž sociální práce působí, jejich teorie ovšem zpravidla nelze vztahovat k řešení životních situací klientů, tj. medicína, ekonomie, právo a <i>new public management</i> .	Znalost rodinného, soukromého, správního či pracovního práva. Znalost dávkových systémů. Základní ekonomické uvažování (v rámci rozhodování o výživném). Znalost procesních postupů v rámci soudních řízení. Platná legislativa týkající se rodiny a SPOD. Systém sociální správy a příslušná legislativa. Systém fungování státní správy a samosprávy v obcích s rozšířenou působností
Diskurzy behaviorálních a společenských věd	Z jejich teorií může sociální práce čerpat, tj. sociologie či psychologie.	Teorie vazby, systemická teorie, teorie komunikace, teorie lidského vývoje, teorie rolí, teorie potřeb, teorie traumatu, teorie a techniky mediace.
Alternativní diskurzy	Nelze zařadit do žádného z výše uvedených diskurzů, a přesto významně ovlivňují praxi některých sociálních pracovníků.	Pojímání lidských práv, pojmání dětských práv, vztah k náboženství.

Tab. 4: Dělení diskurzů ve vztahu k praxi řešení rodičovských sporů na OSPOD (srov. Healy, 2014; Matoušek, et al., 2015; Hejnová, Matoušek, 2019)

Pokud jde o základní hodnoty SPOD ve vztahu k řešení rodičovských sporů, v první řadě je nutné si uvědomit, že v možnostech, ani schopnostech sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD není spor mezi znesvářenými rodiči vyřešit. Jejich úkolem není rozhodovat, který z rodičů má pravdu, ani řešit komunikační problémy mezi rodiči. Cílem není obnova manželského soužití či původního uspořádání rodinných vztahů, ale navození co nejschůdnější komunikace a usnadnění adaptace rodiny na nové podmínky. (MPSV, 2012) Matoušek (2015) považuje pro zamezení destruktivních sklonů znesvářených rodičů za žádoucí, aby byl postup všech zainteresovaných stran soustředěn na možnost dohody, v popředí byly potřeby dětí, a dospělým byla dostupná individuální podpora pro zvládnutí rozvodové situace. Cestou k naplnění tohoto cíle je dosažení smírného řešení mezi rodiči a prevence průtahů soudního řízení nebo dlouhodobého trvání rodičovského sporu.

Při výkonu profese by měl sociální pracovník OSPOD dodržovat základní principy výkonu SPOD, tedy především přistupovat ke všem klientům individuálně a s respektem, vycházet z individuálních potřeb každého klienta, podporovat samostatnost klientů, důsledně dodržovat lidská práva a základní svobody, podporovat kontakt klienta s přirozeným sociálním prostředím a informovat klienta o postupech používaných při výkonu SPOD. Ústředním principem SPOD obecně, nikoli jen v rámci řešení rodičovských sporů, je *nejlepší zájem dítěte* neboli *zájem o blaho dítěte*. Přestože se může jevit jako princip jednotící, jeho úskalí spočívá v tom, že se jedná o pojem tzv. *právně neurčitý*, což znamená, že si jej jednotlivé subjekty zapojené do řešení rodičovského sporu vysvětlují po svém a nejednotně (blíže viz kapitola 2.4.1), v řadě případů pak zcela intuitivně (Sociofaktor, 2014).

2.3.2 Prestiž profese

V kapitole 1.1 bylo konstatováno, že sociální práce jako profese nemá jasně definovanou roli, což úzce souvisí se spíše nízkou prestiží profese ve společnosti. V případě sociálních pracovníků na OSPOD tomu dle Matouška a Pazlarové (2016) nepomáhá ani fakt, že jejich profesní role není jasně definovaná a má v české legislativě podobu pouhého popisu povinností v zákoně.

Profese sociálního pracovníka na OSPOD je obecně vnímána s předsudky (Matoušek, Pazlarová, 2016) a sociální pracovníci jsou v posledních desetiletích poměrně často veřejně kritizováni a zejména ve vyhrocených kauzách vystaveni mediálnímu a společenskému nátlaku (Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010; Munro, 2011; Banks, 2012; Matoušek, Pazlarová, 2016; Pinkney, 2018). Salamon (1994) spojuje špatnou pověst sociální práce se způsobem, jakým je prezentována v médiích. Ta se dle něj vyžívají ve zdůrazňování domnělých zločinů sociálních pracovníků, kteří dělají buď příliš málo, anebo příliš mnoho. Franklin (1999) na konkrétních mediálních výstupech shodně jako Salamon ilustruje, jak tisk zobrazuje sociální pracovníky SPOD jako nerozhodné a neschopné pracovníky, kteří nedokážou chránit zájmy nezletilého dítěte, nebo naopak autoritářské tyrany, kteří v rodinách zasahují neoprávněně. U české veřejnosti doposud přetrvává mediální obraz soudružky Zubaté z kultovního filmu Kolja a pracovníci OSPOD jej považují za jednu z hlavních bariér při prvním kontaktu s klientem (Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010; Janečková, 2012; Nadace Sirius, 2013).

Předpokladem určité prestiže profese je nejen úroveň její mediální prezentace, ale také silná profesní základna v podobě vlivných profesních organizací. Dominelli (1997) přiznává profesním organizacím velmi významné místo v procesu formování oboru a hájení zájmu a postavení sociálních pracovníků ve společnosti. V ČR v současné době působí celá řada organizací, které s výkonem sociální práce minimálně okrajově souvisejí¹¹, jejich dosah a dopad na praxi je ovšem minimální. Cíleně na zvyšování prestiže profese sociální práce se zaměřují hlavní tři, žádná z nich se však ve své činnosti nevěnuje specificky agendám SPOD či řešení rodičovských sporů na OSPOD:

1. *Společnost sociálních pracovníků*

Společnost sociálních pracovníků je největší profesní organizací v České republice, která funguje na bázi dobrovolnosti a v současné době sdružuje kolem tří set pracovníků z patnácti tisíc, kolik jich v České republice odhadem působí. Společnost je členem Mezinárodní asociace sociálních pracovníků a Rady pro rozvoj sociální práce a vydává Etický kodex sociálních pracovníků. Má dvě samostatné sekce, a to Sekci sociálních kurátorů a Sekci kurátorů pro mládež.

2. *Rada pro rozvoj sociální práce*

Posláním Rady je rozvíjet odbornou úroveň, kvalitu a společenskou prestiž profese a oboru sociální práce prostřednictvím spolupráce, výměny zkušeností a příkladů dobré praxe mezi vzdělavateli v sociální práci, profesními organizacemi sociálních pracovníků a jejich zaměstnavateli. Členy Rady jsou další profesní organizace.

3. *Profesní komora sociálních pracovníků*

Profesní komora nabízí informace rozšiřující odborné možnosti sociálních pracovníků, podněcuje diskusi a vzájemnou komunikaci v oboru sociální práce i navenek mezi sociálními pracovníky a všemi, kdo se o tuto problematiku zajímají.

V roce 2018 byla založena *Profesní komora sociálně právní ochrany dětí, z.s.*, což je nestátní a nezisková profesní organizace, jejíž členové realizují popularizaci profese pracovníka OSPOD. Členství v komoře je opět dobrovolné a komora si klade cíle sdružovat pracovníky OSPOD, posilovat prestiž pracovníků OSPOD, vytvářet odborné profesní platformy pro

¹¹ Asociace vzdělavatelů v sociální práci, Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky, Zdravotně sociální sekce při České asociaci sester, Česká asociace streetwork, Sdružení azylových domů, Česká asociace pečovatelské služby, Česká rada sociálních služeb, Asociace nestátních neziskových organizací v České republice, aj.

vzájemné předávání zkušeností, podněcovat spolupráci a iniciovat změny na systémové a legislativní úrovni, hájit zájmy svých členů, propagovat postupy a metody sociální práce odpovídající současným vědeckým poznatkům v agendě SPOD, pořádat odborné diskuse o SPOD a podporovat spolupráci napříč různými odbornostmi. Od roku 2018 je součástí komory také zvláštní sekce soudních sporů o děti. O konkrétní náplni nebo výstupech její činnosti však webové stránky komory nic bližšího neuvádějí.

2.3.3 Profesní standardy a metodická podpora při řešení rodičovských sporů

Roli pomáhajících profesí posilují také profesní standardy, které jsou povinně prosazovány i v oblasti SPOD. Zákon v § 9 odst. a) ukládá orgánům SPOD povinnost „...řídít se při výkonu sociálně-právní ochrany standardy kvality sociálně-právní ochrany, které jsou kritérii určujícími úroveň kvality poskytování sociálně-právní ochrany.“ Do obsahu standardů kvality dle zákona patří principy a bodové hodnocení výkonu sociálně právní ochrany, standardy sociální práce s klientem, standardy personálního a organizačního zajištění výkonu sociálně právní ochrany a technicko-provozní zajištění sociálně právní ochrany. Obsah standardů je vymezen v příloze č. 1 Vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně právní ochraně dětí. Kontrolu naplňování standardů kvality vždy provádí příslušný metodicky a kontrolně nadřízený orgán – krajský úřad nebo magistrát. Jednotlivá OSPOD mají standardy kvality v různých podobách vyvěšené na svých webových stránkách, ať už v kompletním znění, nebo alespoň výtah z nich s tím, že kompletní text je dostupný v listinné podobě přímo na oddělení.

Metodický rámec SPOD v ČR tvoří stanoviska a metodická doporučení MPSV a příslušných krajských úřadů. Některá jsou dostupná na webových stránkách příslušného orgánu a pojednávají i o tématech souvisejících s řešením rozvodových kauz. Specificky k výkonu SPOD při řešení rodičovských sporů slouží metodická příručka MPSV, která byla vydána v roce 2012 a mimo jiné uvádí, že se OSPOD musí pokusit rodičovský spor zmírnit předáním doporučení nebo nařízením návštěv vhodného poradenského zařízení či rodinné mediace, není však zodpovědné za vyřešení sporu mezi rodiči (MPSV, 2012).

Dle Barvíkové, Svobodové a Šťastné (2010) hodnotí pracovníci metodickou podporu obecně za nedostatečnou, a to zejména ze strany MPSV. Kuchařová, et al. (2010) uvádějí, že se řada pracovníků při posouzení životní situace klienta neopírá o metodiky či standardizované postupy a spíše považuje za legitimní ukotvit práci s klientem v intencích vlastních pocitů,

postojů, „zdravého rozumu“ či zavedených postupů na pracovišti. Tento přístup pracovníci legitimizují odkazem na neexistenci metodik a stěží předvídatelný vývoj většiny případů. Zároveň nepovažují za důležité provádět zpětnou evaluaci případů, považují ji za nepřiměřený kontrolní zásah do jejich autonomního rozhodování a nespátřují v ní pozitivní význam pro praxi. Kuchařová, et al. (2010) se domnívají, že takový přístup v sobě může nést určitou míru rizika, neboť neumožňuje řešit případ v kontextuálních souvislostech. Absenci jednotného systému hodnocení potvrzují i Pemová a Ptáček (2012). Domnívají se, že následkem toho posouzení nejčastěji vzniká na základě individuálního zhodnocení a rozhodnutí sociálního pracovníka a není jednoduše ověřitelné.

Jak vyplývá ze studie Matouška a Pazlarové (2016), pracovníci OSPOD považují za metodicky zcela neošetřené především téma vymáhání styku dítěte s jedním z rodičů. Ve shodě s teorií byrokracie první linie může tato nejednoznačnost postupů a nerealizovatelnost nároků, které jim ukládá zákon, nadřízený orgán nebo zaměstnavatel, vést ke konfliktu mezi loajalitou k profesi a organizační profesionalitou. V závislosti na pracovních podmínkách může být důsledkem rutinní rozhodování v otázce úpravy poměrů nebo redukováné vyhodnocování situace dítěte a rodiny.

2.4 Kontext zakázky v praxi řešení rodičovských sporů

Kontext zakázky zahrnuje otázky související s vymezením klienta a zadavatele jako plátce poskytovaných služeb, kterým ne vždy musí být přímo klient, a témata, mezi něž patří kontrola a pomoc, užití moci či morální odpovědnost sociálního pracovníka. (Healy, 2014)

2.4.1 Vymezení zadavatele sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

Ludewig (2011) definuje *zakázku* jako smluvní vztah mezi pracovníkem a klientem či klienty, kdy je (ať už v písemné nebo ústní formě) stanoveno, jaké jsou cíle společné práce, jakými metodami na nich bude pracovník a klient pracovat, jak oba poznají, že jejich spolupráce je úspěšná a kdy ji lze ukončit. Rozumět kontextu zakázky je pro praxi OSPOD nesmírně důležité, neboť se v praxi setkáváme s tím, že do hry vstupují také další subjekty, které mají na určitém rozhodnutí sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD svůj vlastní zájem.

Hierarchií a vlivem zadavatelů na výkon sociální práce se zabývá např. Salamon (1994), když se domnívá, že by pracovník měl být primárně odpovědný tomu, kdo jej platí, a kdo si poskytnutí služby žádá. Salamon (1994) představuje tzv. *komisionářský model*, který má

ambici vysvětlit vyvažování moci v situacích profesionální pomoci. Model stojí na komerčním pojetí služeb a pracuje s pojmy *commissioner* (komisionář neboli pracovník) a *commitent* (zadavatel, osoba žádající o službu). Předpokládá přitom, že mezi pracovníkem a zadavatelem existují následující vztahy:

- Přijetím své role se pracovník staví do pozice toho, kdo slouží zadavateli.
- Pracovník získává ze strany zadavatele oprávnění k výkonu činnosti, definuje cíle činnosti a schvaluje prostředky, které má pracovník pro jejich naplňování k dispozici.
- Zadavatel je tím, kdo posuzuje, zda byla práce provedena uspokojivě.
- Úkolem pracovníka je být vůči zadavateli loajální.

Salamon (1994) rozlišuje zadavatele na primární a další. Primárním zadavatelem je osoba či organizace, pro kterou pracovník pracuje za odměnu. Pracovník je primárně odpovědný právě jí. Míra odpovědnosti vůči dalším subjektům je odstupňována podle toho, kde v hierarchii zadavatelů stojí. Klienti jsou často v pozici sekundárních či terciárních zadavatelů. V duchu Salamonova modelu tedy sociální pracovníci a pracovníci OSPOD naplňují primárně zakázku státu, který jim v rámci přenesené samosprávy přiznává celou řadu kompetencí k zajišťování ochrany nezletilých dětí. OSPOD tak může v případě, kdy vyhodnotí situaci nezletilého dítěte jako ohrožující, uplatňovat kontrolní a represivní pravomoci ve vztahu k těm, kdo nejlepší zájem dítěte narušují, omezují nebo ohrožují.

2.4.2 Vymezení klienta sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

Z předchozích částí disertační práce jednoznačně vyplývá, že ústředním hlediskem SPOD, ať už z pozice svěřené zákonem nebo z titulu kolizního opatrovníka, je *zájem o blaho dítěte* neboli *nejlepší zájem dítěte*. Oba pojmy jsou záměrně uváděny společně, neboť se v praxi zaměňují. Právní definice pojmu je dána čl. 3 Úmluvy, který stanoví: „...*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány...*“ a § 5 zákona: „...*Předním hlediskem sociálně právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.*“

V soudní praxi i v praxi OSPOD je pojem zájem o blaho dítěte, jak jej definuje česká legislativa, používán nejednotně, spíše intuitivně a bez standardizovaného postupu, což přispívá k jeho netransparentnosti a riziku nesprávného uplatňování (Sociofaktor, 2014).

Důvodem je skutečnost, že se jedná o pojem tzv. *právně neurčitý*, který dává značný prostor pro různou interpretaci (Kornel, 2015). Praxe navíc ukazuje, že zájem o blaho dítěte může být v rozporu se zájmy státu jako primárního zadavatele či se zájmy ostatních členů rodiny či pracovníka, nebo že nemusí být kompatibilní s dalšími předními hledisky SPOD, jak je dále definuje § 5 zákona, kupříkladu se vzájemným právem rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči.

Typickým příkladem je situace, kdy se rodič, který se vůči dítěti nebo druhému rodiči prokazatelně dopustil nějaké formy domácího násilí, domáhá styku s nezletilým dítětem. Flood (2010) v této souvislosti uvádí, že předpoklad, že kontakt s rodičem je automaticky v nejlepším zájmu dítěte, není reálný a nezohledňuje potřeby dítěte, a Stark (2009) na základě obsahové analýzy soudních rozhodnutí soudí, že dětem styk s násilným rodičem neprospívá a dokonce na ně může mít devastující dopad. Falešné obvinění z domácího násilí nebo z násilí páchaného na dítěti je na druhou stranu jedním z nejčastějších argumentů, který rodiče v rodičovském sporu proti druhému rodiči používají. OSPOD by měl v takovém případě rozhodnout, které z ústředních hledisek SPOD má přednost, a řádně své rozhodnutí zdůvodnit. Stěžejní je premisa, že tam, kde nelze nalézt soulad mezi zájmy všech zúčastněných (tedy i státu jako primárního zadavatele), měl by být zájem dítěte nadřazen zájmům ostatních. Ústavní soud ve svém Nálezu sp. zn. Pl. ÚS 31/96 vyslovil zásadu, že při poměrování dvou v kolizi stojících zájmů, je třeba považovat za převažující zájem dítěte. Vodítkem pro tento závěr pro Ústavní soud byla aplikace čl. 3 odst. 1 Úmluvy. Postoj je však značně nekonzistentní a v jednotlivých případech se liší (srov. Nálezy sp. zn. Pl. ÚS 15/09 nebo II. ÚS 568/06), a zrovna tak je praxe odlišná i na úrovni jednotlivých OSPOD.

V zahraniční literatuře se lze setkat s názorem, že koncept nejlepšího zájmu dítěte není v praxi efektivní – autoři se dokonce shodují, že takto pojatý koncept zájmu o blaho dítěte je pro odborníky, kteří s rodinou pracují a mají podíl na rozhodování v otázce péče o nezletilé dítě, zatěžující a klade na ně nároky, které nejsou schopni naplnit. V zahraničí se objevují proudy, které pro posuzování otázek souvisejících s dětmi nabízejí jiný princip. Například Goldstein, et al. (1996) používají termín „*the least detrimental alternative*“ (česky *nejméně ohrožující řešení*). Obměna termínu do takové podoby dle autorů snižuje tlak, který je na odborníky v tomto smyslu kladen, protože by nemělo být cílem zajistit nejlepší možnou alternativu, ale spíše tu, která dítě ohrozí ze všech řešení nejméně.

2.4.3 Dilemata spojená s řešením rodičovských sporů

Dilema je výsledkem napětí mezi snahou jednat v souladu s přijatým morálním ideálem a potřebou přizpůsobit jednání vůči klientům a pracovním podmínkám instituce, mimo jiné vlivem výše uvedených konfliktů rolí, v nichž se sociální pracovníce a pracovníci OSPOD při výkonu profese ocitají (Musil, 2004). Mezi konkrétní dilemata pracovníků OSPOD související s agendou rodičovských sporů patří ta následující:

- *Dilema mezi poskytováním služby většímu počtu klientů a zachováním kvality služby* (Musil, 2004)

Řešení tohoto dilematu se může stát nereflektovanou součástí organizační kultury daného OSPOD a vést k nevědomému nebo naopak zcela vědomému upřednostňování těch rodičovských sporů, při nichž je sociální pracovník atakován stížnostmi nebo nároky znesvářených rodičů.

- *Dilema mezi rozhodnutím zasáhnout a nezasáhnout* (Musil, 2004)

V oblasti řešení rodičovských sporů se jedná tradičně o rozhodnutí, jak postupovat v případě, kdy jeden rodič brání styku dítěte s druhým rodičem. Studie Barvíkové a Šťastné (2014) a Černé (2001) ukazují, že sociální pracovníce a pracovníci OSPOD jsou při řešení těchto konfliktních situací spíše pasivní a neuplatňují všechny dostupné nástroje řešení.

- *Dilema mezi symetrickým a jednostranným přístupem* (Musil, 2004)

Ve vyhrocených rodičovských sporech se rodiče snaží získat pracovníka na svoji stranu, neboť předpokládají, že pracovník má největší slovo při rozhodování soudu. Nezřídka se uchylují k neohlášeným návštěvám na pracovišti, podbízení se nebo naopak vyhrožování. Rodič má navíc tím, že se nachází ve vysoce konfliktní životní situaci, tendenci uvažovat polarizovaně, tedy jak uvádí Matoušek (2015), podle principu „*kdo není se mnou, je proti mně*“.

- *Dilema mezi neutralitou a favoritismem* (Musil, 2004)

K rozlišování klientů může pracovník dospět, má-li potřebu pomáhat za každou cenu nebo dosáhnout uspokojení z dosaženého výsledku. Pracovník si na základě této potřeby vybírá klienta, u něhož je pravděpodobnější, že daného výsledku dosáhne, nebo klienta, který je pracovníkovi osobně sympatičtější nebo s ním má něco

společného - v kontextu rodičovských sporů kupříkladu rodiče, který pracovníka nezahluje svými stížnostmi na druhého rodiče nebo na konání OSPOD či dalších zapojených subjektů.

V praktické rovině patří mezi nejzásadnější dilema sociálních pracovníků na OSPOD při řešení rodičovských sporů posuzování situace nezletilého dítěte, zvláště tehdy, je-li naváděno jedním z rodičů proti druhému rodiči, nebo není schopno formulovat své vlastní potřeby (Matoušek, Pazlarová, 2016). Mezi další dilemata lze dle Veřejného ochránce práv (2018) zařadit stabilitu výchovného prostředí versus právo na výchovu obou rodičů, transparentnost jednání kolizního opatrovníka (tj. doporučení porozvodového aranžmá péče) versus riziko ztráty spolupráce jedné ze stran, právo dítěte vyjádřit názor versus přenášení odpovědnosti za rozhodnutí na dítě, a vzdálenost kultur versus právo dítěte na identitu a její zachování.

Munroová (2011) dále doplňuje dilema spojené s nejistotou při rozhodování. V sociální práci dle autorky nelze dosáhnout při rozhodování jistoty, rozhodnutí totiž vždy obsahují určitou míru rizika. Nejinak je tomu i v případě vyhrocených rodičovských sporů, kdy se rodiče vzájemně obviňují, osočují, předávají rozdílnou verzi příběhu a rodinná situace je značně nepřehledná. Taylorová, Beckett a McKeiguová (2008) na základě výstupů z ohniskových skupin uvádějí, že při realizaci závažných rozhodnutí sociální pracovníci a pracovnice OSPOD pocítují mimořádnou odpovědnost, a mají pocit, že suplují roli Boha nebo krále Šalamouna, což vnitřně odmítají. Současně se obávají, že pochybí a druhý den uvidí svoji tvář na titulní stránce britských bulvárních novin *Daily Mirror*. Smithová a Donovanová (2003) dodávají, že obavy ze ztráty pověsti, obvinění nebo vyřazení z kolektivu či z blízké komunity vlivem nesprávného rozhodnutí jsou stejně silné jako obavy z toho, že jim někdo fyzicky ublíží, ne-li silnější. Tématu nejistoty a obav v sociální práci se blíže věnuje také Laan (1998).

Pokud sociální pracovníci prožívají dilema mezi vlastním morálním ideálem a očekáváním nadřízených a s ním spojený pocit bezmoci opakovaně, snaží se psychickou zátěž, která tímto vzniká, řešit. Výzkumné studie Musila (2006) a Musila a Nečasové (2007) dokládají, že řešení dilematu v reakci na psychické strádání ze strany sociálních pracovníků je trojího typu: pracovník dilema vyřeší tím, že se podvolí - pracovník aktivně usiluje o změnu existence dilematu - anebo u dilematu setrvá a usiluje o přijetí dvojznačné role sociální práce, tedy že kontrola a pomoc jsou spojitou nádobou. (Musil, 2008)

2.5 Kontext osobní výbavy pracovníka v praxi řešení rodičovských sporů

Kontext osobní výbavy pracovníka zahrnuje znalosti a dovednosti získané v rámci studia, jakož i znalosti a dovednosti, které pracovník nasbíral při výkonu praxe a od svých kolegů na pracovišti.

(Healy, 2014)

2.5.1 Vzdělání sociálních pracovníků na odděleních sociálně právní ochrany dětí

Každý zaměstnanec OSPOD musí splňovat podmínky na vzdělání stanovené v § 110 ZSS a odbornou způsobilost dle zákona o úřednících. Zahájením pracovního poměru u obecního úřadu obce s rozšířenou působností vzniká zaměstnanci OSPOD také povinnost absolvovat vstupní vzdělávání a zkoušku zvláštní odborné způsobilosti (dále jen ZOZ). Vstupní vzdělávání zaměstnanců ve správních úřadech se řídí usnesením Vlády České republiky č. 1542 z roku 2005 a má za úkol seznámit nového zaměstnance s informacemi v oblasti správního řádu, zákona o obcích, informačních technologií a dalšími dovednostmi vztahujícími se k vykonávaným činnostem. Musí být dokončeno do 3 měsíců od vzniku pracovního poměru. Organizaci ZOZ v České republice zajišťuje Institut pro veřejnou správu¹² a zkouška sestává z obecné a specializované části. Pracovník musí zkoušku úspěšně absolvovat do 18 měsíců od vzniku pracovního poměru. Z nahlédnutí do okruhů zkušebních otázek a seznamů doporučené literatury je zřejmé, že má zkouška ryze aplikační charakter a cílí především na praktický výkon SPOD.

Vymezení navazujícího, průběžného vzdělávání se věnuje jak ZSS, tak zákon o úřednících. Zákon o úřednících stanoví povinnost průběžného vzdělávání, zaměřené na získání informací z oblastí správních činností, které úředník vykonává, a kterým si prohlubuje, udržuje a obnovuje kvalifikaci, kterou již má, a jež slouží k výkonu sjednané práce, v rozsahu 18 dnů za 3 roky. ZSS stanoví průběžné vzdělávání směřující k obnovení, upevnění a doplnění kvalifikace sociálního pracovníka v rozsahu 24 hodin za 1 rok.

Sociální pracovníci OSPOD mohou v současné době využít široké nabídky akreditovaných kurzů, vždy však závisí na postoji samosprávy (Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010). Ta osciluje od vysoké podpory vedení přes podmínku zajištění souhlasu tajemníka úřadu až po striktně nastavený dlouhodobý plán vzdělávání, který nedovoluje pružně reagovat na aktuální vzdělávací potřeby. Dostupnost průběžného vzdělávání se do jisté míry liší i dle kraje, polohy

¹² Institut pro veřejnou správu zajišťuje výkon nevrchnostenské veřejné správy v oblasti zvláštních odborných způsobilostí úředníků dle zákona o úřednících a plní zde metodickou a koordinační roli. Výhradně zabezpečuje ověření této způsobilosti zkouškou. Více informací: <https://www.institutpraha.cz/>.

úřadu a míry dostupnosti krajských či republikových center. Jak uvádějí Kuchařová, et al. (2010), nabídka kurzů je značně předimenzovaná a jejich kvalita do jisté míry kolísá.

Analýzou vzdělávacích potřeb se hlouběji zabývali také Holda, Matoušek a Chmelař (2006), a to prostřednictvím dotazníkového šetření, které se mimo vzdělávání věnovalo také celkové spokojenosti v práci a hodnocení pracovních podmínek. Pokud jde o teoretickou přípravu na výkon povolání, praktické dovednosti a znalosti z oblasti sociální práce s lidmi, přes 80 % respondentů hodnotilo svoji připravenost jako výbornou nebo velmi dobrou. Nároky rozvodové situace však patřily mezi témata, v nichž si více než 90 % respondentů určitě nebo spíše přála získávat další vzdělání. Mezi další témata, která se dotýkají rodičovských sporů, a o něž respondenti projevili zájem, byla problematika provádění rozhovorů s nezletilými dětmi na žádost soudů nebo syndrom zavrženého rodiče. Zájem o doplňování vzdělávání v oblastech souvisejících s řešením rodičovských sporů potvrzují také Topinka, et al. (2014) a Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010). Obsah a organizaci průběžného vzdělávání, jakož i další odborné podpory si jednotlivé OSPOD upravují ve svých standardech.

2.5.2 Dovednosti nezbytné k řešení rodičovských sporů

K obecným dovednostem a kompetencím sociálního pracovníka (např. komunikace s uživatelem, orientace v organizačních a komunitních vazbách nebo řešení etických a dalších dilemat) se přidávají ještě kompetence, které specificky souvisejí s kontaktem s ohroženými dětmi a rodinami. Mezi ty řadí Matoušek (2017) mimo jiné komunikaci s dítětem, hodnocení míry ohrožení dítěte a vlivů, které ohrožení způsobují, hodnocení fungování rodiny vůči dítěti, pomoc rodinám stanovit priority v jejich potřebách, podporu vnitřních zdrojů rodiny při řešení potřeb, případně zprostředkování využití jiných zdrojů, intervence v rodině způsobem, který sníží nebo eliminuje ohrožení, poskytování poradenství rodičům v záležitostech týkajících se dětí, zastupování dítěte během úpravy poměrů, a rozpoznání, kdy rodič nemá předpoklady k zajištění výchovy dítěte.

Hejnová a Matoušek (2019) uvádějí, že k dalším dovednostem pracovníka na OSPOD patří metodika šetření v rodině, metodika vyhodnocování situace ohroženého dítěte a jeho rodiny, metodika vytváření IPOD, metodika edukace rodičů v rozvodu, metodika vytváření rodičovských plánů, metodika vedení rozhovoru s ohroženým dítětem, metodika vytváření rodičovských dohod, metodika podpory rodičovských dovedností, posouzení míry traumatizace dítěte nepříznivými vlivy, postupy spadající do „interkulturní kompetence“,

metodika případové práce, a metodika interdisciplinární spolupráce. V rámci měkkých dovedností využívá pracovník komunikace s nezletilým dítětem, komunikace s dospělým klientem, týmové spolupráce, komunikace s pracovníky vlastního úřadu, komunikace s představiteli jiných organizací, udržování osobní hranice ve vztahu ke klientům a psychohygieny.

Rodiče na pracovnících dle Matouška a Pazlarové (2016) oceňují otevřenost, nestrannost, flexibilitu, lidský přístup, osobní nasazení, zájem, empatii, orientaci na silné stránky rodiny, schopnost hledání neobvyklých řešení, klid a taktický přístup. Kladou také důraz na vzdělání pracovníka a jeho vybavenost patřičnými znalostmi. Z hlediska dovedností považují za důležité komunikační schopnosti, podporu a doprovázení rodiny a schopnost přiměřené kontroly.

Healyová (2014) se domnívá, že na úroveň dovedností má významný vliv také délka praxe. Zkušený pracovník OSPOD je dle ní schopen lépe předvídat vysoce rizikové situace v rodině dítěte, a to na základě formálních nástrojů pro vyhodnocení rizik a svých praktických zkušeností (Fook, et al., 2000).

2.5.3 Postojová orientace sociálních pracovníků a pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

V souvislosti s postojovou orientací sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD se typicky diskutuje o tom, zda sociální pracovníci OSPOD neupřednostňují při rozhodování o péči matky (Matoušek, Pazlarová, 2016). Pomineme-li fakt, že se jedná o dominantní představu zejména ve sporcích, které jsou nejčastěji tvořeny otci, skutečnost, že jsou v oblasti péče o dítě upřednostňovány matky, potvrzuje i řada zahraničních studií (srov. Farmer, Owen, 1998; Davidson-Arad, Peled, Leichtentritt, 2008; Brown, Lamb, Tappan, 2009; Daniel, Taylor, 2016). Studie mimo jiné ukázaly, že sociální pracovníci měli tendenci připisovat matkám a otcům odlišné charakteristiky a kompetence, přisuzovat odpovědnost za péči a ochranu dětí výlučně matkám, negativněji hodnotit selhání matek nežli selhání otců, soustředit pozornost primárně na matky, nebo směřovat podporu a intervence k matkám a jen ojediněle k otcům. Sociální pracovníci připisovali úlohu emocionálního pečujícího matkám, zatímco u otců zdůrazňovali úlohu autoritativní osobnosti (Davidson-Arad, Peled, Leichtentritt, 2008). Uvedený genderový stereotyp zaznamenaly ve výrocích sociálních pracovníků také Janebová a Černá (2008) - ženy častěji vnímaly jako primární pečovatelky

o dítě a hlavní aktérky v socializaci dítěte. Mužským klientům připisovaly negativní charakteristiky: nedůvěřiví, nespolupracující, agresivní či nezodpovědní. Scourfield (2003) uvádí, že sociální pracovníci a ostatní profesionálové působící na úseku SPOD mají tendenci ignorovat otce, nevnímat jejich význam v životě dítěte a nabádat matku, aby dítě před otcem chránila.

Výroční statistická zpráva Ministerstva spravedlnosti (2020) (dále jen MS) navzdory zjištění výše citovaných autorů uvádí, že ač v roce 2019 svěřil soud v 78,8 % případů dítě do péče matce, je patrné, že podíl tohoto tradičního modelu pozvolna klesá ve prospěch alternativních řešení. Podíl případů, kdy bylo dítě do péče svěřeno oběma rodičům, se výrazně zvýšil z 5,2 % v roce 2012 na 12,8 % v roce 2019. Data dále ukazují, že svěřením do střídavé péče je stále častější a že frekvence využití roste jak u střídavé péče, tak u péče společné. Zatímco podíl dětí svěřených do péče otce zůstal stejný, podíl dětí svěřených do péče matky klesl na úkor případů, kdy bylo dítě svěřeno oběma rodičům (15,5 % dětí). Pokud jde o výživné, v roce 2019 bylo dle Ministerstva spravedlnosti (2020) průměrné výživné stanovené otci přibližně dvakrát vyšší než průměrné výživné stanovené matce.

Postojům pracovníků ke střídavé péči, o nichž se mezi odbornou i laickou veřejností také hojně diskutuje, se věnovali Matoušek a Pazlarová (2016). Pracovníci považují v tomto ohledu za klíčové dva parametry, a to schopnost alespoň základní a přiměřené komunikace mezi rodiči a souhlasný postoj rodičů ke střídavé péči, což je mj. v rozporu s Nálezem Ústavního soudu I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014, dle kterého není pro střídavou péči zapotřebí souhlasu obou rodičů. Většina pracovníků uvádí, že v případě nesplnění obou výše uvedených podmínek nepovažují střídavou péči za vhodnou. Vnější podmínky zahrnují blízkost bydliště rodičů, zachování stejné školy a obecně co nejmenší změny v životě dítěte. Mnoho pracovníků vyjadřuje potřebu znát názor dítěte na plánovanou střídavou péči a zamýšlí se nad tím, či zájmy mají v těchto situacích přednost.

Co se týče postojů sociálních pracovníků OSPOD k multidisciplinární spolupráci, dle Kuchařové, et al. (2010) i Barvíkové, Svobodové a Šťastné (2010) ji pracovníci považují převážně za prospěšnou, neboť významně redukuje nejistotu při rozhodování a zatížení pracovníka. Absence multidisciplinární spolupráce může souviset s neznalostí pracovníka, jeho obavami a předsudky nebo časovými nároky na koordinaci (Kuchařová, et al., 2010). Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010) dále uvádějí, že byť na některých úřadech model multidisciplinární spolupráce s ostatními subjekty, kdy pracovník OSPOD působí jako

manažer případu, úspěšně funguje, a pracovníci tento model hodnotí jako přínosný, v praxi naráží na to, že v mnoha důležitých aspektech není s kým spolupracovat. Nedostatek subjektů se netýká jen neziskových organizací dle ZSS, ale také ostatních návazných služeb, např. dětských psychiatrů, psychologů nebo mediátorů.

2.5.4 Vliv organizační kultury na praxi řešení rodičovských sporů

Vlivu organizačního klimatu a zaběhlých postupů na pracovišti na praxi sociálních pracovníků OSPOD se věnuje celá řada autorů (např. O'Sullivan, 2011; Whittaker, 2011; Cooper, Whittaker, 2014). Wonnacottová (2012) se ve své teoretické publikaci domnívá, že tam, kde není organizační kultura nakloněna pravidelným supervizím, přetěžuje pracovníky administrativními povinnostmi a nepečuje o dobré vztahy na pracovišti, se daří spíše defenzivně zaměřené praxi (viz kapitola 1.2.4). Význam organizačnímu klimatu přiznává také Munroová (2011), která na základě smíšené výzkumné studie vyvozuje, že se defenzivní praxe často týká celé organizační struktury (srov. Kemshall, Pritchard, 2005; Rzepnicki, Johnson, 2005).

O významu nastavení pracoviště pojednává také Munroová (2011), která předpokládá, že na volbu praxe má vliv úroveň počátečního zaškolení. Ve většině případů úzce souvisí se zaběhlou praxí na pracovišti a zaškolený pracovník je jím silně ovlivňován. V tomto smyslu hovoří i skotská studie Granta, Sheridan a Webba (2017) zaměřující se na nově přijaté sociální pracovníky místních orgánů ochrany dětí. Ukazuje, že nově zaměstnaní sociální pracovníci po několika měsících přizpůsobili profesní chování v závislosti na kontaktech s kolegy, praxi zkušenějších kolegů, předávání historek o klientech a neformálních zkazkách o jednotlivých zaměstnancích úřadu. Částečně se tím také potvrzuje zjištění z kvalitativní studie Kuchařové, et al. (2010), že týmová práce je na OSPOD důležitým, resp. vůbec nejdůležitějším faktorem výkonu profese.

Dle Matouška a Pazlarové (2016) se dobrá praxe obecně daří tam, kde je součástí organizační kultury respekt ke klientům a k jejich možnostem, podpora kritické reflexe vlastní práce pracovníků, pružnost v zacházení s normami, dobrá spolupráce s jinými organizacemi, obhajoba specifických potřeb klientů a jasně definované cíle profese. Nejefektivnějším nástrojem pro reflektování vlivu zaběhlých pořádků na pracovišti na praxi pracovníka je supervize. Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010) uvádějí, že ačkoli se supervize na jednotlivých pracovištích liší, cíle bývají stejné (případová supervize a prevence syndromu

vyhoření, zpracovávání emocí pracovníků a osobních problémů). Kuchařová, et al. (2010) uvádějí, že na pracovištích, kde je supervize realizována, ji někteří pracovníci vnímají jako prospěšnou, někteří jako zbytečnou. Musil, et al. (2017) v této souvislosti argumentují, že podpora sociálních pracovníků obecně v oblasti zvládání dopadů pracovní zátěže na jejich pracovní motivaci a výkonnost je nedostatečná a supervize je nabízena jen výjimečně.

2.6 Aktuální výzkumné poznatky o praxi na odděleních sociálně právní ochraně dětí při řešení rodičovských sporů

Zatímco předchozí podkapitoly popisují jednotlivé kontexty, které mohou praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů formovat, následující část představuje dílčí výzkumné poznatky tuzemských autorů ke konkrétní praxi OSPOD při řešení rodičovských sporů.

Jak vyplývá z tiskové zprávy Veřejného ochránce práv (2018) ze dne 30. května 2018, v letech 2016 až 2017 obdržel 1 151 podnětů z oblasti SPOD. Nejčastější pochybení spočívala v nečinnosti nebo nedostatečné ochraně dětí (38 %) a nedostatečích při postupu kolizního opatrovníka (20 %). Konkrétně se jednalo o nedostatečné úsilí o zprostředkování mimosoudního řešení, nedoporučení, případně nenařizení odborné poradenské pomoci nebo nerespektování participačních práv dítěte. Ze stovky podnětů, v nichž si lidé stěžovali na výkon kolizního opatrovnictví, zjistil Veřejný ochránce práv (2018) pochybení ve více než dvaceti případech. Kolizní opatrovník v takových případech nemluvil s dětmi a nezjišťoval jejich názor a přání, nebo jim dostatečně nevysvětlil informace o řízení, jednoznačně soudu nesdělil, v jaké úpravě poměrů spatřuje nejlepší zájem dítěte, nepodal stížnost na průtahy nebo návrh na určení lhůty k nařízení soudního jednání nebo ustanovení soudních znalců, nevyužil svých procesních oprávnění, ani nepodal odvolání, přestože nepovažoval úpravu poměrů dítěte za přiměřenou, vystupoval u soudu bez znalosti aktuálních poměrů dětí, či nezohlednil domácí násilí v rodině a o namítaném domácím násilí soud neinformoval.

Částečné vysvětlení výše uvedených zjištění mohou nabídnout současné tuzemské studie, zpracované převážně optikou kvalitativní metodologie. Shodují se v tom, že pro většinu sociálních pracovníků na OSPOD je největším stresorem administrativní zátěž (Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010; Kuchařová, et al., 2010; Topinka, et al., 2014; Matoušek, Pazlarová, 2016). Kuchařová, et al. (2010) na základě kvalitativní analýzy řešení konkrétních případů uvádějí, že vlivem administrativní zátěže pracovníci odsouvají, případně omezují

některé aktivity, které by přispěly k vyšší kvalitě sociální práce s rodinou. Omezení se konkrétně týká upřednostňování naléhavějších případů na úkor ostatních, redukci terénní sociální práce, omezování účasti na podpůrných profesních aktivitách (supervize, školení apod.), práce přesčas a omezování spolupráce s externími subjekty.

Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010) prostřednictvím dotazníkového šetření a kvalitativních hloubkových rozhovorů zjistily, že mezi další faktory, které výkon profese sociálních pracovníků na OSPOD ovlivňují, patří také nedostačující personální zajištění dané agendy, nedostačující výkon terénní práce vzhledem k potřebám praxe a nedostatek času na soustavnou práci s ohroženými rodinami a preventivní činnost. Musil, et al. (2017) na základě kvantitativní studie napříč sektory sociální ochrany v České republice uvádějí, že pracovníci subjektivně stále pociťují potíže s vykonáváním kvalitní práce při stávajících personálních kapacitách.

Konkrétní praxi sociálních pracovníků a pracovníků na OSPOD při řešení rodičovských sporů, a to specificky ve vztahu k ukládání výchovných opatření ve správním řízení, se věnuje Barvíková a Šťastná (2014). Jejich studie potvrdila, že opatření k zachování nebo obnově rodinných vztahů jsou ze strany OSPOD využívány minimálně. Důvodem jsou zejména názor, že ze strany soudu bude opatření účinnější, a preference jiných než represivních metod sociální práce s rodinou. Černá (2001) se ve své studii založené na anonymním dotazníkovém šetření mezi sociálními pracovníky a pracovníci OSPOD pokusila praxi při řešení rodičovských sporů uchopit alespoň částečně, a to specificky v kontextu, kdy jeden z rodičů maří rozhodnutí soudu a brání druhému rodiči ve styku s dítětem. Autorka zjistila, že se sociální pracovníci a pracovníci OSPOD až na výjimky omezují na ústní domluvu povinnému rodiči a jejich přístup je ve zvýšené míře pasivní.

2.7 Shrnutí kapitoly

Sociální pracovníci a pracovníci OSPOD se při řešení rodičovských sporů vypořádávají s působením různých kontextů. Mezi jejich klíčové charakteristiky patří nároky vyplývající z byrokracie první linie, konflikt role zástupce orgánu veřejné moci s represivními pravomocemi a role sociálního pracovníka – profesionála, konflikt role kolizního opatrovníka a role sociálního pracovníka OSPOD, etická dilemata související s uplatňováním nestranného přístupu, mírou zasahování do případu, nebo uplatňováním situačního přístupu, a téma nejistoty při rozhodování. Současně je třeba vzít na vědomí, že se profese sociálních

pracovníků na OSPOD dlouhodobě potýká s nízkou prestiží a spíše negativním, stereotypním vnímáním ze strany klientů i veřejnosti. To je velkou bariérou při navazování vztahu s klienty i ostatními odbornostmi zapojenými do řešení případu, a zrovna tak při posilování role profese. V České republice přitom systematická analýza praxe sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů chybí.

Výzkumné implikace:

Praxe sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD je výsledkem dynamického působení několika kontextů, které jednotlivé pracovníce a jednotliví pracovníci spoluutvářejí tím, jaké postoje k nim zaujímají. Praxe řešení rodičovských sporů na OSPOD současně postrádá soubor jednotících znaků nebo principů dobré praxe.

3. Realizace výzkumné studie

3.1 Teoretický rámec výzkumné studie

Předmětem výzkumné studie je určení variability v praxi řešení rodičovských sporů sociálních pracovníků a pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí při obecních úřadech obce s rozšířenou působností, jimž je v oblasti SPOD ze zákona svěřeno nejvíce kompetencí. V návaznosti na teoretickou část práce byla konstruována následující elementární východiska, která se promítají do volby výzkumné strategie:

1. Profese sociálních pracovníků OSPOD má spíše nízkou prestiž a je spojována s byrokratickými a defenzivními styly práce. Pojetí praktického výkonu sociální práce jsou ovšem různorodá, a stejně tak jsou různorodé i přístupy sociálních pracovníků k praxi. Aby mohla být prestiž profese posílena, potřebuje systematickou analýzu praxe.

Výzkumná implikace: Pojetí praxe sociálních pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů je více a mohou mít podobu kategorií. K typologiím praxe přistupují různí autoři různě. Získávání poznatků o praxi sociálních pracovníků při řešení rodičovských sporů má velký význam, neboť může přispět k propagaci užitečnosti profese. Jak ve vztahu ke klientům, tak ve vztahu k zadavatelům, zákonodárcům, médiím a ostatní veřejnosti.

2. Klient je z pohledu sociální práce zasazen do určitého prostředí, s nímž interaguje. Podobné uvažování se dá vztáhnout i na sociálního pracovníka, navíc uvážíme-li, inspirováni Husserlem (In Blecha, 2011) či Schützem (1962), že významným prvkem praxe je intersubjektivita, tedy působení prostředí na lidské jednání. Konkrétní pojetí praxe je tedy výsledkem dynamického působení několika kontextů, konkrétně institucionálního kontextu, kontextu profese, kontextu zakázky a kontextu osobní výbavy pracovníka (Healy, 2014).

Výzkumná implikace: Praxe sociální práce je konstruována sociálně a sociální pracovník se aktivně (byť možná nevědomě) rozhoduje, jaký postoj k jednotlivým působícím kontextům zaujme.

Pokud jde o praxi OSPOD v ČR obecně, ukazuje se, že mezi nejvýznamnější faktory, které praxi na OSPOD negativně ovlivňují, patří vysoká administrativní zátěž, nedostačující personální zajištění dané agendy a nedostatek času na soustavnou práci s ohroženými rodinami. Studie také poukazují na vysokou odpovědnost pracovníků a současně nejistotu postupu a spoléhání se na intervence odborníků jiných profesí, nejistotu v rozmanitosti vlastních úkolů a rolí, preferenci obecně formulovaných doporučení ke zlepšení než specifické vedení, časté neumožňování participace klientů na řešení jejich životní situace, absenci plánů řešení případů, absenci průběžné evaluace a věcného přezkoumání řešení případů, absenci supervize na pracovišti suplovanou týmovou prací na pracovišti, chybějící subjekty k externí spolupráci, neochotu rodin ke spolupráci a nedostatek odborné podpory pracovníků v zátěžových situacích (srov. Barvíková, Šťastná, Svobodová, 2010; Kuchařová, et al., 2010; Matoušek, Pazlarová, 2016).

Ze studií Barvíkové a Černé (2014), Kuchařové, et al. (2010) a Černé (2001) vyplývá, že pracovníci zůstávají v mnoha situacích pasivní, byť pasivita podstatu dobré praxe nenaplňuje. Kuchařová, et al. (2010) upozorňují na to, že se pracovníci mnohdy neřídí metodikami, ale jednájí podle vlastních pocitů a postojů nebo zaběhlé praxe na pracovišti. Zároveň nepovažují za důležité zpětně hodnotit dopad svých opatření a rozhodnutí.

Významné poznatky k dobré praxi při řešení rodičovských sporů přináší kvalitativní studie autorů Matouška a Pazlarové (2016). Pracovníci uvádějí, že se jim vyplácí lidský přístup, který charakterizuje zájem o klienta, empatie, naslouchání, pochopení a flexibilita ve volbě postupů a řešení konkrétních situací. Rodiče na pracovnících dle Matouška a Pazlarové (2016) oceňují otevřenost, nestrannost, flexibilitu, lidský přístup, osobní nasazení, zájem, empatii, orientaci na silné stránky rodiny, schopnost hledání neobvyklých řešení, klid a taktní přístup. Kladou také důraz na vzdělání pracovníka a jeho vybavenost patřičnými znalostmi. Z hlediska dovedností považují za důležité komunikační schopnosti, podporu a doprovázení rodiny a schopnost přiměřené kontroly. Ke špatné praxi přispívá nevhodný přístup pracovníka, nesprávně zvolené metody a postupy, negativní vliv třetích stran a vnější podmínky výkonu práce.

Sociální pracovnice a pracovníci na OSPOD zastávají mnohdy konfliktní role a čelí nesourodým očekáváním. Mají profesionálně jednat v souladu s etickým kodexem profese a uplatňovat metody sociální práce s rodinou a dětmi a zároveň jsou zástupci orgánu veřejné moci, tzn. že reprezentují a aktivně vykonávají veřejnou politiku státu, která s sebou přináší

značné represivní pravomoci. Je proto na místě klást si otázku, jak může sociální pracovník OSPOD jednat v souladu s nejlepším zájmem dítěte, když jeho primárním zadavatelem je stát, tzn. že primárně naplňuje zakázku státu, kterou je prosazování veřejné rodinné politiky? Druhým rozměrem je ochrana práv a zájmů dítěte, které sociální pracovník OSPOD v pozici kolizního opatrovníka zastupuje během soudních řízení, a další úroveň konfliktu rolí sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD dodává i teorie byrokracie první linie, která pojednává o konfliktu vztahu k profesi, potažmo ke klientům, a organizační profesionality.

K těmto konfliktním kontextům zaujímají sociální pracovníci OSPOD nějaký postoj, přičemž lze s ohledem na moderní teorie sociální práce předpokládat, že i v rámci agendy řešení rodičovských sporů jsou tyto postoje u jednotlivých pracovníků odlišné. Sjednocujícím prvkem by měly být principy sociálně právní ochrany dětí, které jsou sice částečně uvedeny v zákoně, ale nemají ambici praxi jakkoli formovat a vést.

3.2 Výzkumné cíle a výzkumné otázky

Cílem výzkumné studie je identifikovat znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů a na základě toho, jaké postoje k nim sociální pracovníci a pracovníci OSPOD zaujímají, určit variabilitu v praxi řešení rodičovských sporů.

Výzkumná studie se soustředila na zodpovězení tří hlavních výzkumných otázek:

HVO1: Jaké jsou znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů na odděleních sociálně právní ochrany při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností?

HVO2: Jaký postoj zaujímají sociální pracovníci a pracovníci oddělení sociálně právní ochrany při obecních úřadech obce s rozšířenou působností k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů?

HVO3: Dají se postoje sociálních pracovníků a pracovníků oddělení sociálně právní ochrany při obecních úřadech obce s rozšířenou působností k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů typologizovat, případně jak?

3.3 Fáze výzkumné studie

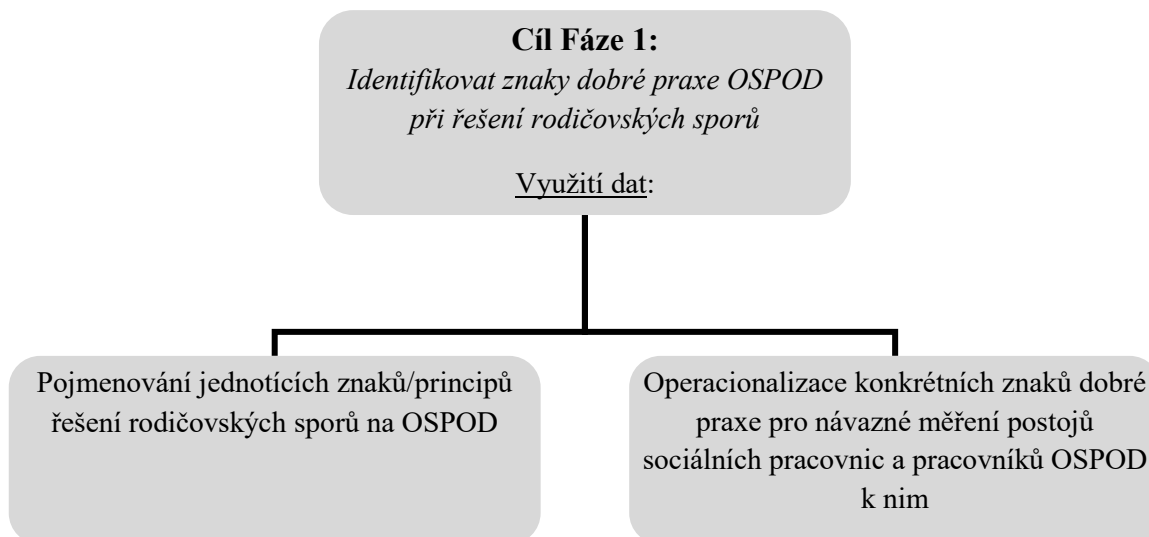
Výzkumná studie probíhala od ledna 2016 do dubna 2019 a zahrnovala kombinaci kvalitativních a kvantitativních výzkumných metod. Zaměřovala se na populaci sociálních

pracovníků OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností v ČR, kteří se zabývají řešením rodičovských sporů.

Jednou z možností, jak realizovat změnu a zlepšení fungování organizací či nějakého společenského systému, je vyhledávat, sdělovat a podporovat zavádění praktik, které se zdají být fungující a úspěšné někde jinde. (Veselý, 2010) Ferguson (2001; 2003b) shodně nabízí posun od přístupu zaměřeného na to, co se neděje vůbec nebo se děje nedostatečně, k modelu, který má ve svém důsledku podporovat rozvoj systémových a praktických kompetencí. V první fázi byla proto s využitím obsahové analýzy provedena přehledová studie, jejímž cílem bylo získat aktuální vědecké i praktické poznatky o tom, co se v praxi řešení rodičovských sporů osvědčuje, a co tedy můžeme nazvat *dobrou praxí*.

Dobrou praxi lze definovat jako principy, postupy, techniky nebo metody, které naplňují cíle v určité oblasti výrazně efektivněji než jiné principy, postupy, techniky nebo metody. S ohledem na to, že praxe OSPOD obecně nepodléhá pravidelné evaluaci, z níž by bylo možné čerpat, a řešení případů se odehrává v kontextu jejich dílčích specifik, byla namísto strategie vyhodnocování efektivity konkrétních procesů nebo výzkumu jednání pracovníků OSPOD zvolena strategie pojmenování stěžejních principů neboli znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů na OSPOD (srov. Hill, Shaw, 2011). Vyhodnocení efektivity procesů či výzkum jednání v konkrétních případech by si žádal jinou metodu, jež by neumožňovala širší záběr, např. analýzu spisové dokumentace.

Identifikování znaků dobré praxe je výhodné proto, že dává možnost aplikovat je i navzdory určitým metodickým pokynům nebo zaběhlé praxe na pracovišti (Ferguson, 2001; Ferguson, 2003b) a umožňuje jasnější operacionalizaci relevantních pojmů do dalších fází výzkumné studie. Agenda řešení rodičovských sporů na OSPOD navíc jasně dané, jednotící principy práce postrádá. V duchu HVO1 „*Jaké jsou znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů na odděleních sociálně právní ochrany při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností?*“ byly tedy v první fázi výzkumné studie (dále jen Fáze 1) identifikovány znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů, jejichž operacionalizace mi následně umožnila zaměřit se na postoje, které k těmto znakům sociální pracovníce a pracovníci OSPOD zaujímají, a na jejich kategorizaci.

Obr. 3: Využití dat z Fáze 1

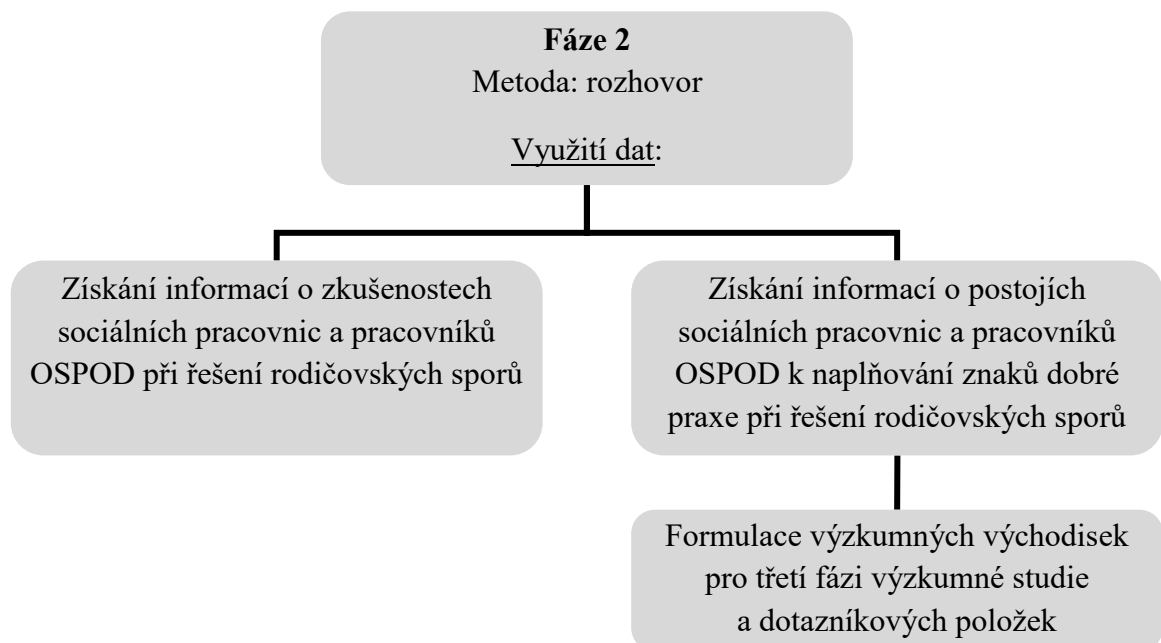
V návaznosti na realizaci přehledové studie bylo v dalších dvou krocích provedeno kvalitativní a kvantitativní šetření s cílem zodpovědět HVO2: „*Jaký postoj zaujímají sociální pracovníci a pracovníci OSPOD k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů?*“ a HVO3: „*Dají se postoje sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů typologizovat, případně jak?*“

„*Postoj je relativně ustálený sklon jedince chovat se v určité situaci určitým způsobem, případně reagovat pozitivně nebo negativně na podněty s takovou situací spjaté... Postoj je výsledkem psychologické organizace předchozí zkušenosti, s níž jedinec přistupuje ke každé následující obdobné situaci.*“ (Petrusek, Maříková, Vodáková, 1996, s. 813) Výzkumná strategie staví především na předpokládaném explanačním potenciálu pojmu, tedy že je možné kauzálně formulovat vztah mezi postojem a budoucím chováním jedince (Výrost, Slamník, 2008). Takovému výkladu pojmu nahrává také zjištění Kuchařové, et al. (2010), kteří upozorňují na tendenci sociálních pracovníků vycházet při řešení případů mj. ze svých postojů.

V této souvislosti je nutné zvážit také omezení, která měření postojů přináší. Někteří autoři upozorňují na to, že je měření postojů problematické (srov. Bourdieu, 1993; Hayes, 2013), protože může být rozdíl mezi skutečnými postoji jedince a postoji, které vyjadřuje. U sociálních pracovníků OSPOD, jejichž profese je veřejností vnímána spíše negativně, se může jednat například o zatajování postojů či názorů, které vyhodnotí jako nežádoucí nebo

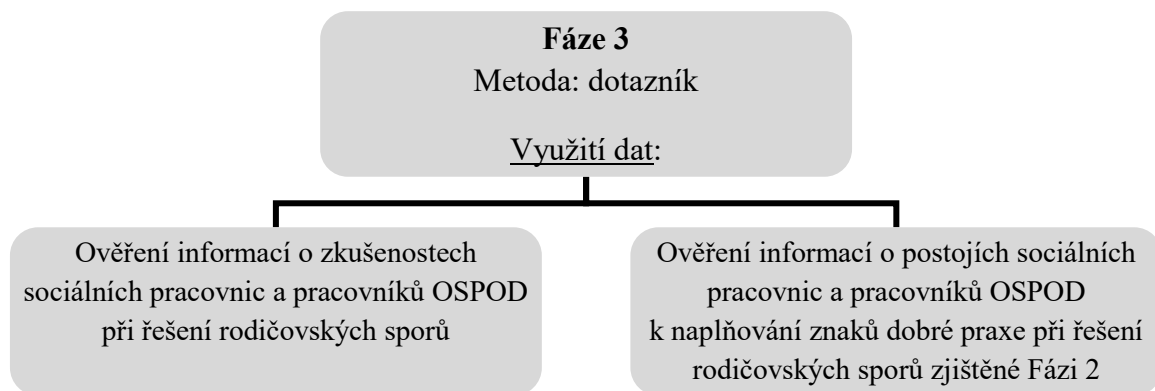
potenciálně problematické (srov. Černá, 2011). Na nízkou úroveň *sociální desirability* a tedy i validity při měření nežádoucích fenoménů upozorňuje i Chylíková (2011). Hayesová (2013) proto k měření postojů doporučuje rozhovor a v dotazníkových šetřeních využití Likertovy škály.

Vzhledem k tomu, že záměrem výzkumné studie bylo získat informace o zkušenostech sociálních pracovníc a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů a o jejich postojích k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů, bylo v dalších dvou fázích studie realizováno jak kvalitativní, tak kvantitativní šetření s využitím metod doporučených Hayesovou (2013).

Obr. 4: Využití dat z Fáze 2

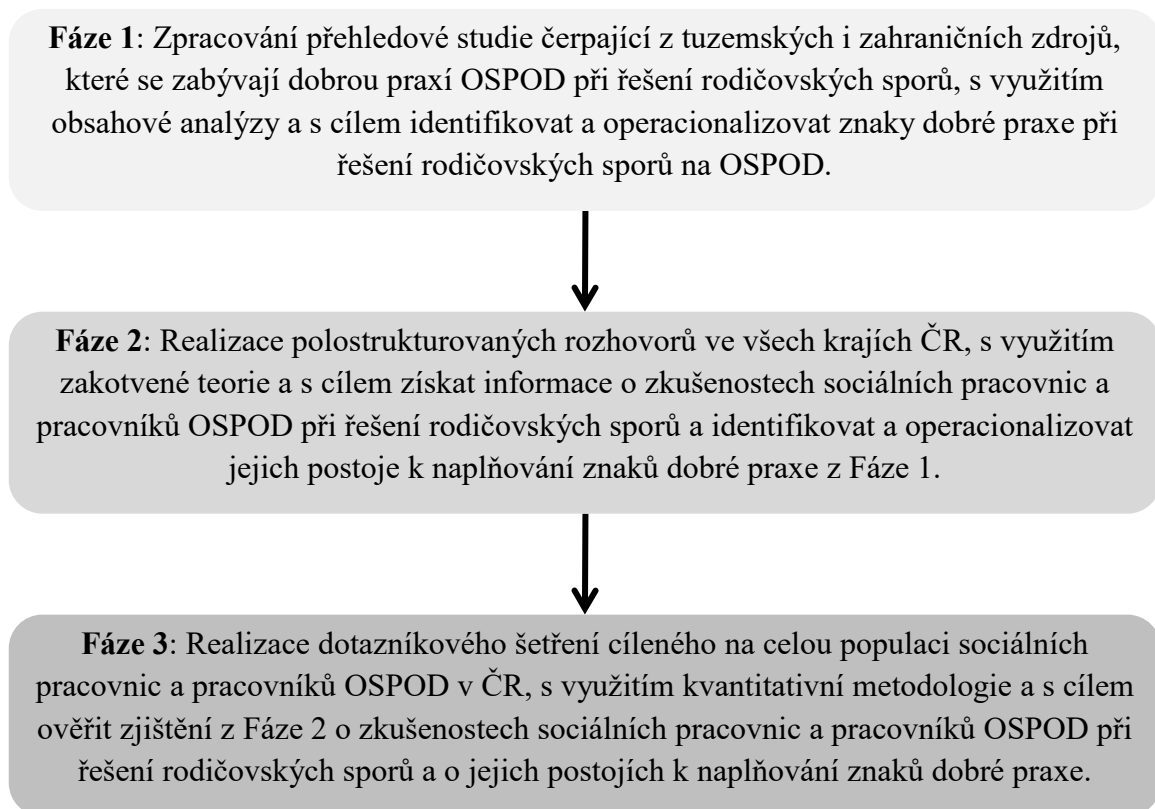
Pro kvalitativní fázi šetření byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru, který zde sloužil jako nástroj pro získávání informací (srov. Ferjenčík, 2010) v přímé interakci s respondentem (Disman, 2011) a umožňoval všimnout si i emotivně zabarvených výpovědí. Analýza kvalitativních dat sledovala témata a pravidelnosti v narativních datech a probíhala formou otevřeného a axiálního kódování.

Obr. 5: Využití dat z třetí fáze výzkumné studie

Kvantitativní data získaná v anonymním dotazníkovém šetření byla zpracována tříděním prvního a druhého stupně a z vícerozměrných analýz byla použita shluková analýza.

Výzkumná studie tedy celkově sestávala ze tří na sebe navazujících fází:

Obr. 6: Fáze výzkumné studie

4. První fáze výzkumné studie – přehledová studie

4.1 Výzkumná otázka

Cílem Fáze 1 bylo identifikovat obecně sdílené znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů na OSPOD a tedy zodpovědět HVO1: „*Jaké jsou znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů na OSPOD?*“ Znaky dobré praxe nejenže mají přispět k pojmenování jednotlivých principů při práci s rodičovskými spory, ale rovněž se mají stát východiskem pro určování variability v praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů.

4.2 Sběr dat

Sběr dat byl nejprve proveden rešerší tuzemských zdrojů v knihovních databázích. V oblasti řešení rodičovských sporů v ČR představují dobrou praxi na teoretické úrovni zejména metodiky, příručky, metodická doporučení orgánů SPOD. Pracovní podmínky a faktory, které negativně ovlivňují výkon profese napříč všemi agendami OSPOD, popisují například kvalitativní studie dobré praxe Matouška a Pazlarové (2016), několik studií Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, kvalitativní studie Kuchařové, et al. (2010) nebo kvantitativní studie Černé (2001).

Ruční vyhledávání výše uvedených zdrojů bylo doplněno také rešerší tuzemských a zahraničních zdrojů v těchto databázích: PEZ, UKAŽ, Web od Science, ProQuest, EBSCO, ScienceDirect, Scopus, PsycINFO, Google Scholar. Zvoleno bylo časové období mezi lety 1990–2016¹³ a citace byly vyhledávány pomocí těchto klíčových slov: („good practice“ OR „best practice“) AND social work AND child protection AND parental disputes AND child custody – totéž v českém jazyce. V rámci úvodní rešerše bylo identifikováno 143 textů, jejichž názvy a abstrakty byly následně podrobeny důkladnému zhodnocení přiměřenosti s ohledem na cíl výzkumné studie. Kritéria výběru byla následující:

- texty se týkají dobré praxe sociálních pracovníků a pracovníků na úrovni sociálně právní ochrany dětí (tzn. na úrovni státní správy), nikoli v prostředí nestátních neziskových organizací či jiných organizací;
- texty se zaměřují, pokud možno, výhradně nebo alespoň okrajově na oblast řešení rodičovských sporů;

¹³ Přehledová studie byla realizována v roce 2016.

- texty se zaměřují specificky na působení sociálních pracovníků a pracovníků při řešení rodičovských sporů, nikoli na působení ostatních subjektů zapojených do řešení rodičovských sporů, např. soudců, mediátorů, manželských poradců, sociálních pracovníků v nestátních neziskových organizacích apod.;
- texty se zaměřují na dobrou praxi v geografických oblastech s podobnými sociokulturními podmínkami (např. Evropa, Velká Británie, Austrálie, Spojené státy americké).

Ve výsledku čerpala přehledová studie celkem ze 42 zdrojů, které lze rozdělit do několika kategorií:

Kategorie zdrojů	Charakteristika zdrojů	Příklad zdrojů	Počet zdrojů daného typu
Metodiky, příručky, metodická doporučení, stanoviska Veřejného ochránce práv, standardy kvality jednotlivých OSPOD	Zdroje identifikují ideál dobré praxe, nejedná se ovšem o přehledové studie v rigorózním slova smyslu.	Např. MPSV, 2012; Brzobohatý, Círbusová, Rogalewiczová, et al., 2015	9
Přehledové studie v časopisech a přehledové monografie	Zdroje popisují aktuální stav bádání k tématu.	Např. D'Cruz, Gillingham, Melendez, 2005; Navrátil, Janebová, 2010	11
Výzkumné studie tuzemských autorů	Zdroje popisují výsledky studií provedených na poli české SPOD.	Např. Kuchařová, et al., 2010; Trávníčková, Zdráhalová, 2015; Matoušek, Pazlarová, 2016	7
Empiricky podložené výzkumné studie zahraničních autorů	Zdroje popisují výsledky studií provedených na poli SPOD v zahraničí.	Např. Ferguson, 2003b; Munro, 2011; Healy, Darlington, Feeney, 2011	15

Tab. 5: Typologie použitých zdrojů

4.3 Metoda analýzy dat

Texty, které vyhovovaly výše uvedeným kritériím, byly v dalším kroku podrobeny obsahové analýze. Vůdčím hlediskem byly znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů na OSPOD a formální jednotkou byl článek či kapitola v monografii na dané téma. Věcnou jednotkou

byly znaky pojmů „dobrá praxe“ a „nejlepší praxe“ při řešení rodičovských sporů na OSPOD v teoretickém i empirickém kontextu. Data byla následně řazena do obsahových kategorií, které byly definovány, exemplifikovány a zpětně ověřovány, dokud nebylo dosaženo odstranění všech nejasností. Výsledné znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů byly v závěru seskupeny a uspořádány do kategorií podle smyslu a jejich geneze byla podrobena kritickému prověření.

4.4 Výsledky a jejich interpretace

Na základě obsahové analýzy výše uvedených typů zdrojů bylo možné identifikovat několik základních znaků, které k dobré praxi OSPOD při řešení rodičovských sporů přispívají. Sekundárně vznikl také komplexní doporučovaný postup řešení rodičovských sporů - s ohledem na přehlednost disertační práce, potažmo na hlavní zaměření výzkumné studie (viz podkapitola 3.1), tvoří jeho popis pouze samostatnou Přílohu 1. V následujících kapitolách jsou podrobněji rozpracovány tyto znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů:

- podpora participace dítěte a rodiny,
- podpora multidisciplinární spolupráce,
- uplatňování neutrality a transparentnosti,
- uplatňování profesionality,
- uplatňování reflexivity.

4.4.1 Podpora participace dítěte a rodiny

Naplňování *nejlepšího zájmu dítěte* neboli *zájmu o blaho dítěte*, jak o něm pojednáváme v kapitole 2.4.1 výše, předpokládá přijetí a uplatňování participačních práv, a to nejen dítěte, ale také rodičů a dalších osob odpovědných za výchovu dítěte. Participační práva dítěte vycházejí primárně z Úmluvy OSN o právech dítěte, konkrétně z čl. 12 bodu 1 a 2. Český právní řád upravuje participační práva dítěte zejména v § 867 občanského zákoníku, a to následovně: „(1) Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit. (2) Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu

se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.“ V judikatuře Ústavního soudu je participace dítěte v celém svém rozsahu podpořena Nálezem sp. zn. IV. ÚS 155/08 nebo II. ÚS 725/18.

Cílem a smyslem zapojování dítěte je na pozadí zákonné povinnosti poskytnutí příležitosti aktivně se podílet na tvorbě důležitých rozhodnutí, která se ho týkají (Knetlová, et al., 2017). Nezletilé děti vnímají rozchod nebo rozvod rodičů, zvláště jedná-li se o jeho destruktivní podobu, v zásadě jako krizi (Butler, et al., 2002). Pro to, aby jim byly schopny lépe zvládnout, potřebují vědět, co se děje, a to i přesto, že informacím, které se jim dostanou, někdy nerozumí (Timms, 2010; James, James, 2016). Zapojování dětí do rozhodování, která se jich týkají, napomáhá zvyšovat jejich sebevědomí (Vis, et al., 2011) a upevňuje pocit, že v situaci obstály (Munro, 2001; McLeod, 2007). Rozhodování ve spolupráci s dítětem současně bývá přesnější a tedy efektivnější (McLeod, 2007).

Do řešení rodinné situace je vhodné zapojovat nejen děti, ale také rodiče, kteří mohou zlepšení situace svého dítěte ovlivnit nejzásadněji (Cossar, Brandon, Jordan, 2016). Jak ilustruje např. kvalitativní studie Healyové, Darlingtonové a Feeneyové (2011), zapojování rodičů do řešení rodinné situace již od počátku napomáhá jejich zplnomocnění a zkompetentnění, posiluje uznání vůči druhému rodiči a přispívá k budování kapacit a dovedností vyřešit vlastními silami i budoucí sporné situace. Výsledky studie dále ukazují, že zapojování rodičů se nejlépe daří, jsou-li sociální pracovníce a pracovníci na úseku SPOD schopni rodičům skutečně naslouchat a zamýšlet se nad jejich názorem, přistupovat k rodičům jako k partnerům (např. držet slovo, dodržovat termíny schůzek, být k dispozici) a dosahovat změny postupně (např. společnou tvorbou individuálních plánů ochrany dítěte).

V České republice je uplatňování tohoto znaku zatím spíše nedostatečné. Kuchařová, et al. (2010) uvádějí, že pracovníci OSPOD ne vždy umožňují participaci klienta na řešení jeho problému. Trávníčková a Zdráhalová (2015) v rámci polostrukturovaných rozhovorů s 52 dětmi zjistily, že počet dětí, které autorky studie označily za dobře zapojené (např. znaly jméno pracovníka OSPOD, byly přímo účastny soudního řízení, docházely na OSPOD pravidelně, byly vyslechnuty pracovníkem OSPOD), se pohyboval kolem jedné pětiny.

Situace v zahraničí není, pokud jde o míru zapojování dětí do řešení rodičovských sporů na OSPOD, o mnoho lepší, byť zde nalezneme několik případů dobré praxe, jimiž se můžeme

inspirovat. Všeobecně ovšem platí, že se děti cítí být slyšeny jen velmi málo, a pokud již slyšeny jsou, nebývá jejich názor obvykle brán v potaz (Healy, Darlington, 2009; Woolfson, et al., 2010; Holland, 2011; Gallagher, et al., 2012; Holt, 2016). Vzhledem k tomu, že se jim nedostává dostatek informací ze strany rodičů ani dalších zaangażovaných subjektů, hledají je u svých přátel či v televizi nebo na internetu. U dětí, které nebyly do procesu řešení rodičovských sporů zapojeny, nebo byly zapojeny jen minimálně, se zvyšuje míra zoufalství a nepohody. Naopak děti, jejichž názor byl zjišťován nebo které mohly konečné rozhodnutí ovlivnit, vykazují vyšší míru spokojenosti s výslednou podobou péče a styku s rodiči.

V mezinárodním kontextu se důraz na participaci dítěte a uznání jeho pozice jakožto aktivního subjektu řešení rodinné situace odehrává například na poli justice vstřícné k dětem (anglicky *Child-friendly justice*), která je podrobně popsána v Pokynech Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem (2013) a staví na myšlence, že dítě není pouze objektem ochrany, ale nezávislým subjektem práv. Dalším příkladem tohoto trendu je také zavádění specifických institutů určených k obhajobě práv dětí, např. advokáta ochrany dítěte v Německu nebo dětského ombudsmana, jehož praxe se ve světě liší.

Participaci na vysoké úrovni lze zaznamenat například v Anglii, Skotsku, Skandinávii nebo ve Švýcarsku, kde je běžnou součástí místní kultury. Např. v anglickém městě Sheffield působí tzv. tým pro zapojování dítěte (*Children's Involvement Team*), který zjišťuje názory na záležitosti, které se týkají nejen dětí, ale také jejich rodiny a komunity. Zapojení dětí probíhá například i jejich účastí v městské radě, prostřednictvím dětských týmů, které hodnotí služby ve veřejném a soukromém sektoru nebo poskytováním advokátů pro děti a mládež. Ve Skotsku, Anglii, Walesu a Severním Irsku působí tzv. komisaři pro děti a mládež, kteří mají prosazovat a chránit práva dětí a mládeže na území Velké Británie. Funguje zde také tzv. „tandemový model“, kdy je dítěti, které je účastno opatrovnického řízení, ustanoven opatrovník z Poradní a podpůrné služby pro děti a rodinné soudy (anglicky *Children and Family Court Advisory and Support Service*), který nejenže děti zastupuje před soudem, zjišťuje jejich stanoviska a pocity a průběžně je informuje o průběhu řízení, ale také přímo jmenuje advokáty, specializované přímo na právní zastoupení nezletilých dětí. (Knetlová, et al., 2017)

4.4.2 Podpora multidisciplinární spolupráce

O významu multidisciplinární spolupráce pojednávají především Matoušek a Pazlarová (2016) a ze zahraničních autorů např. O'Sullivan (2011) nebo Munroová (2011). V kapitole 1.2.1 byl představen aktuální diskurs k debatě o využití teorií v praxi sociální práce. Význam teorie v praxi lze uplatnit právě při multidisciplinární spolupráci. Některé profese tendují k *evidence-based* přístupům (například právní zástupci rodičů) a sociální pracovník by měl být schopen se na podobný styl uvažování adaptovat.

O'Sullivan (2001) se domnívá, že přínosem multidisciplinární spolupráce je sdílení informací, podpora komplexity životní situace dítěte a jeho rodiny, tvorba koherentních a integrovaných plánů a podpora při realizaci pomoci. Je-li v této podobě realizována, je účinným preventivním faktorem špatné nebo nedostatečné praxe. Totéž potvrzuje také Munroová (2011), která předpokládá, že je to právě efektivní zapojení různých odborníků a jejich účinná komunikace, co pomáhá posilovat dobrou praxi sociálních pracovníků a pracovníků na úseku SPOD.

Dle Matouška a Pazlarové (2016) přispívá k udržování dobré praxe na úseku SPOD dobrá spolupráce s jinými organizacemi s jasným vymezením rolí. Totéž uvádějí také Reder a Duncan (2003) a doplňují, že je třeba nastavit efektivní komunikaci mezi zúčastněnými a vyjasnění vzájemných rolí, očekávání a profesních předpokladů.

Jak uvádějí Matoušek a Pazlarová (2016), mezi nejčastější spolupracující subjekty OSPOD patří státní orgány (např. úřad práce, městská a státní policie, soudy), zdravotnická a školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, střediska výchovné péče, mateřské a základní školy, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pověřené osoby dle zákona, a nestátní organizace, které zpravidla spadají do kategorie sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi dle ZSS. K jejich funkční spolupráci má přispívat mezíresortní projekt tzv. Systém včasné intervence¹⁴, který však slouží pouze jako informační databáze pro zapojení státních orgánů, nikoli pro samotnou koordinaci spolupráce. Ideálním modelem při práci s rodinami v rozvodu či rozchodu je vzájemná spolupráce všech zainteresovaných subjektů, jejichž cílem je vést rodiče k dohodě či alespoň k nastavení přijatelné míry komunikace a shody v zásadních oblastech péče o nezletilé dítě. Koordinátorem multidisciplinární spolupráce by

¹⁴ Blíže viz www.mvcr.cz/soubor/system-vcasne-intervence-pps.aspx.

přítom měl být pracovník OSPOD. (Brzobohatý, Círbusová, Rogalewiczová, 2015; Knetlová, et al., 2017; Matoušková, 2015; MPSV, 2012).

Důraz na spolupráci mezi zapojenými subjekty účastnicími se řešení rodičovského sporu v zahraničí staví na výhodách profesní multidisciplinarity. Zavádění multidisciplinárního přístupu v opatrovnických soudních řízeních je výslovně uvedeno a podporováno Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné dětem (2013). Příkladem je např. Cochemská praxe, o níž blíže pojednává kapitola č. 2.2.2. Díky významnému vlivu Cochemské praxe v České republice se začala multidisciplinární spolupráce při řešení rodičovských sporů etablovat také na několika českých soudech. Průkopníkem modelu je Okresní soud v Novém Jičíně, který ve spolupráci se spolkem Cochem.cz¹⁵, jenž má za cíl prosazování Cochemské praxe v České republice, zavedl postup soudních řízení ve věci úpravy poměrů. Ten se opírá o rovnocenné zapojení všech subjektů, respekt, komunikaci a orientaci na perspektivu dítěte a včasnost, edukaci a participaci dítěte. Využívá přitom koordinovaného postupu a institutů mj. zákona o ZŘS.

Dalším významným modelem, podporujícím tento trend, je tzv. kolaborativní právo (anglicky *Collaborative law*), které vzniklo na středozápadě Spojených států amerických v 80. letech 20. století a vychází z předpokladu, že „...přirozené řešení sporu je dohodnout se.“ (Matoušek, 2015, s. 251) Součástí modelu je týmová spolupráce, přičemž skladba týmů se mění dle konkrétního případu. Proces kolaborativního práva připomíná průběh mediačních sezení (Gamache, 2015).

4.4.3 Uplatňování neutrality a transparentnosti

Význam neutrality při řešení rodičovských sporů byl podrobně popsán v kapitole 2.4.3 výše a společně s uplatňováním transparentní komunikace o ní pojednávají téměř všechny analyzované texty. Neutrální a transparentní praxe dbá na rovnoměrné zapojování obou rodičů, realizaci společných jednání s rodiči, poskytování ucelených a strukturovaných informací, apelování na kompetence rodičů, edukaci rodičů v oblasti všeobecných postupů a přenášení odpovědnosti za řešení rodinné situace nikoli na pracovníka nebo na nezletilé dítě či jiný subjekt, ale přímo na rodiče.

O tom, že se transparentní komunikace ze strany sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD, kdy klienti rozumí rolím a kompetencím OSPOD i plánovanému postupu, v praxi řešení

¹⁵ Blíže viz <https://www.cochem.cz/wordpress/>.

rodičovských sporů osvědčuje, svědčí i studie Matouška a Pazlarové (2016). Pracovnice a pracovníci se dle autorů při řešení rodičovských sporů potýkají s manipulativním chováním vůči dětem a dokonce i s pokusy o ovlivňování pracovníků rodiči či jejich známými. Pracovníci rovněž pociťují frustraci z malé možnosti situaci ovlivnit nebo usměrnit. Nejobtížnější jsou ty případy, kdy rodič navádí dítě proti druhému rodiči. Za vhodnou strategii pokládají sociální pracovníci odhlédnutí od toho, co proti sobě rodiče uvádějí, a přihlídnutí k tomu, co bude nejlepší pro dítě podle mínění pracovníků. Je přitom třeba respektovat právo dítěte na kontakt s oběma rodiči.

Důraz na edukaci rodičů a kontinuitu péče a prostředí lze zaznamenat například ve Spojených státech amerických nebo v Kanadě v podobě tzv. aproximativního pravidla. Jedná se o koncept vytvořený Americkým právním institutem (anglicky *American Law Institute*), který má být alternativou ke kritizovanému principu nejlepšího zájmu dítěte a který má pomoci při rozhodování rodičovských sporů tím, že zachovává přibližně stejné schéma péče o dítě jako před rozpadem vztahu rodičů (Riggs, 2005). Automaticky předpokládá, že se rodiče po rozvodu budou podílet na péči o dítě stejně jako před rozvodem (např. počet hodin, který rodič tráví s dítětem po rozvodu, zůstane stejný jako před rozvodem). V některých státech Spojených států amerických mají rodiče zakázáno odstěhovat se o více než 80 km. Obecně je tento trend patrný v podobě legislativních opatření, která poměrně striktně definují, co dělat v případě, že se rodiče odmítají podrobit soudnímu rozhodnutí nebo odmítají spolupráci se zapojenými subjekty.

Dalším prvkem je povinné vzdělávání znesvářených rodičů, a to v podobě specializovaných kurzů, individuálních konzultací nebo různých písemných materiálů. Vzdělávání je iniciováno ze strany soudů, orgánů SPOD či nestátních neziskových organizací. Jeho cílem je vést rodiče k zachování přiměřené komunikace a podpoře druhého rodiče před dítětem (Pavlát, 2015). Na rodiče působí také tzv. rodičovské plány. Ty mají za cíl nastavit schéma péče, které bude do budoucna trvalé. Rodiny mohou přijmout plán porozvodového uspořádání jen na zkoušku a následně s příslušným odstupem vyhodnotit vhodnost navrženého plánu. Výhodou rodičovských plánů je také zapojování dítěte do jejich tvorby.

4.4.4 Uplatňování profesionality

Požadavek profesionálního přístupu pracovníka OSPOD k řešení rodičovských sporů je obsažen prakticky v každém metodickém doporučení. Co to však znamená? Pracovník by měl

být schopen vypořádat se se situacemi, do nichž ho přivádějí znesváření rodiče, neměl by se jejich chováním cítit dotčen ani uražen, měl by využívat kompetencí daných zákonem a měl by být vybaven dostatečnými znalostmi o poměrech dítěte, aby byl schopen pružně a adekvátně reagovat během soudního jednání i mimo něj. S tím se pojí také využívání svěřených procesních práv během soudního řízení, kterými je jako kolizní opatrovník na základě platných právních předpisů vybaven. Zároveň se musí orientovat v právních předpisech a měl by být důstojným zástupcem dětí, který bude zapojenými subjekty všeobecně respektován. (Matoušková, 2015)

Teoretická výbava je jedním ze zdrojů profesionální identity sociálních pracovníků i jednou z podmínek jejich práce a vzájemné komunikace (Navrátil, 1998b). Pemová a Ptáček (2012) uvádějí, že profesionalita sociálního pracovníka je obecně definována na základě formálně dosaženého vzdělání, výkonu praxe, která je v souladu s metodickými postupy, etickým kodexem a průběžnou kultivací osobnostních předpokladů. V kontextu řešení rodičovských sporů se profesionalita projevuje také tím, že je pracovník schopen rozlišit mezi pomocí a kontrolou a vhodně ji aplikovat v praxi. Matoušek (2017) uvádí, že by měl pracovník k rodinám zaujmout profesionální postoj a míra pomoci a kontroly by měla být odůvodněna mírou ohrožení dítěte.

Dle Musila (2008) se od sociálního pracovníka v rámci profesionálního pojetí sociální práce očekává, že bude specialistou, který se zaměřuje na komplexní posouzení různorodých a individuálně specifických okolností, které klientovi (jedinci nebo skupině) brání zvládat jeho interakce se sociálním prostředím. Výsledky takového posouzení by sociálnímu pracovníkovi měly umožnit, aby v zájmu posilování schopnosti klienta zvládat obtížnou životní situaci koncipoval, realizoval a vyhodnocoval účinnost dlouhodobě pojaté intervence. Od profesionálního sociálního pracovníka se dále očekává samostatnost při výkonu úkolů a činností a schopnost zprostředkovat v zájmu řešení situace klienta spolupráci dalších subjektů.

Dle Ptáčka a Bartůňka (2015) znamená profesionalita i schopnost sebereflexe, tedy schopnost znát meze svých možností a hranice vlastní užitečnosti. Navrátil (2010b) se domnívá, že profesionalita sociálních pracovníků vzniká teprve s reflexivitou a je jí podmíněna. Profesionální přístup ve smyslu řemeslné zdatnosti, tedy bez složky reflexivity, nazývá *hybridní profesionalitou*. Ideálem v oblasti profesionality je dosažení tzv. *autentického*

profesionalismu, který zahrnuje nejen respekt k profesi, ale také respekt k sobě a ke klientům, založený na zodpovědnosti a transparentnosti.

4.4.5 Uplatňování reflexivity

Jak již bylo uvedeno výše, sociální pracovníce a pracovníci na OSPOD vstupují do několika konfliktních rolí a musí se vypořádat s mnoha nároky profese. V rodičovských sporech rodiče například často doufají, že se pracovníci přikloní na jejich stranu, uzavřou s nimi koalici proti druhému rodiči nebo budou podporovat řešení toho kterého rodiče, a s touto ambicí se snaží pracovníka ovlivňovat. Na postoje pracovníka mohou mít vliv také tzv. individuální citlivá místa (Kopřiva, 2016). Ta ovlivňují to, jaké typy klientů sociální pracovníci přijímají a respektují, a jakými naopak opovrhují.

Jako způsob, jak se vypořádat s konfliktem rolí i s nároky profese sociálního pracovníka na úseku SPOD, je některými autory (např. Munro, 2011; Banks, 2012; Pinkney, 2018 aj.) uváděna reflexivita, neboli dle Matouška a Pazlarové (2016) také prověřování norem. Například Healyová (2014) považuje uplatňování reflexivity jako primární nástroj zvládnutí působení kontextů v rámci dynamického modelu praxe. Ve vztahu k reflexivitě se v odborné literatuře operuje s mnoha variacemi pojmu. Někteří autoři používají principiálně odlišné výklady, jiní variace pojmu zaměňují. Typickými příklady jsou reflexivita versus reflektivita nebo reflexivní versus reflektivní praxe. (Navrátil, 2010b) V kontextu této práce jsou používány pojmy reflexivita a reflexivní praxe ve smyslu podrobně popsáném v kapitole 1.2.4 a v textu níže.

D´Cruzová, Gillingham a Melendez (2005) na základě rozsáhlé rešerše odborné literatury vyvozují, že reflexivita je mnohostranný koncept s velkým rozpětím významů a výkladů. Gardnerová (2014) nahlíží na reflexivitu jako na schopnost pracovníka uplatňovat sebereflexi a porozumět tomu, jak je ovlivňována jeho sociálním kontextem. Archerová (2003) se domnívá, že reflexivitu uplatňují pracovníci různorodě a že ovlivňuje celé spektrum činností pracovníka. Jedná se o vnitřní rozpravu a/nebo komunikaci s ostatními, které je nutí zamýšlet se nad sebou samými ve vztahu k (sociálním) kontextům, a naopak.

Navrátil (2010b, s. 24) dává reflexivitu do souvislosti s participativními přístupy, „...*kteřé chápou klienta jako rovnocenného partnera sociálního pracovníka*“. Reflexivitu chápe „...*především jako užitečnou cestu kontroly předpokladů a okolností, s nimiž sociální pracovník operuje v rámci své práce s klienty.*“ Reflexivní myšlení považuje za proces, který

přispívá k profesionálnímu přístupu sociálních pracovníků ke klientům a prohlubuje jej (srov. Broadhurst, et al., 2010).

Dle D´Cruzové, Gillingham a Melendeze (2005) existují tři pojetí reflexivity:

1. *Reflexivita jako individuální reakce na životní situace*

Reflexivita je v tomto pojetí chápána jako individuální reakce jedince na životní situaci, v níž se nachází, zejména z hlediska sebezvoje a možností životního plánování. Reflexivita v tomto pojetí je dovedností, kterou by se měli klienti naučit, aby zvýšili své šance na lepší život.

2. *Reflexivita jako kritika procesu poznávání*

Reflexivita v tomto pojetí je kritikou individuální schopnosti jedince odolávat vnějším vlivům a soustředí se spíše na proces poznávání v sociální práci. Reflexivita je zde prostředkem kontroly procesu poznávání ve světle mocenských vlivů a promyšlení dopadu pozorování na myšlení a výkon profese.

3. *Reflexivita jako práce s emocemi*

Reflexivita v tomto pojetí opět staví na kritice faktorů, které ovlivňují proces poznávání. Zasazuje ji však do kontextu dynamických vztahů mezi myšlením a emocemi, tedy jak mohou emoce ovlivnit myšlení, a opačně. Navrátil (2010b) toto pojetí nazývá *emoční introspekci* a připojuje atributy emočně reflexivního sociálního pracovníka dle Howe (2008a): „...*emočně reflexivní sociální pracovník si je vědom vlastních emocí a průběžně je sleduje, vnímá emoce druhých lidí a poskytuje jim zpětnou vazbu, využívá emoce, aby prohloubil své úvahy, chápe a analyzuje své emoční stavy i stavy druhých, reguluje a řídí vlastní emoce i emoce druhých, přispívá a spolupracuje na vzájemně obohacujících vztazích.*“

4.5 Shrnutí první fáze výzkumné studie

Na základě realizované přehledové studie, která byla zpracována induktivní obsahovou analýzou, bylo identifikováno pět stěžejních znaků, které mohou k dobré praxi při řešení rodičovských sporů na OSPOD přispívat. Jsou jimi participace rodiny, multidisciplinární spolupráce, neutralita a transparentnost, profesionalita a reflexivita. Jejich význam nejen při řešení rodičovských sporů v kontextu OSPOD je ověřen zahraničními i tuzemskými zdroji.

Identifikované znaky se mohou prolínat a fungovat ve vzájemné synergii: profesionalita nemůže existovat bez reflexivity a reflexivita je nedílnou součástí profesionálního přístupu. Pracovník OSPOD, který je schopen reflexivity a profesionálního přístupu, volí participativní přístup a navazuje multidisciplinární spolupráci s relevantními subjekty. Uplatňuje-li vlastní reflexivitu, je si vědom vlastních předsudků a stereotypů, a je schopen větší neutrality. Společně i samostatně přispívají jednotlivé znaky ke komplexnímu pohledu na situaci nezletilého dítěte a jeho rodiny a zamezují objektivizaci, byrokratizaci a kognitivním zkreslením pracovníka OSPOD při vyhodnocování situace nezletilého dítěte a jeho rodiny.

Zkoumání postojů sociálních pracovníků OSPOD k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů bylo v další fázi podrobena kvalitativnímu dotazování.

5. Druhá fáze výzkumné studie – polostrukturované rozhovory

5.1 Výzkumná otázka

Cílem Fáze 2 bylo zodpovědět následující set výzkumných otázek:

HVO2: Jaký postoj zaujímají sociální pracovníce a pracovníci oddělení sociálně právní ochrany při obecních úřadech obce s rozšířenou působností k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů?

- a. Jak sociální pracovník přistupuje k participaci dítěte a jeho rodiny?
- b. Jak sociální pracovník přistupuje k multidisciplinární spolupráci a zapojování zainteresovaných subjektů do řešení případu? Jakou roli případně v multidisciplinárním týmu zastává a jak ji sám pro sebe i pro ostatní definuje?
- c. Jak si sociální pracovník zachovává nadhled, odstup a neutralitu? Jakým způsobem sociální pracovník vyvažuje práva, zájmy a autonomii vůle nezletilého dítěte, práva a zájmy rodičů a zájmy své nebo zájmy zaměstnavatele?
- d. Jak sociální pracovník definuje profesionální chování? Jak vnímá prospěšnost profese? Jakou roli hraje příslušnost k profesi?
- e. Jakou roli hraje intuice, subjektivní vnímání situace, jednání účastníků, hodnotová orientace a stereotypy a postoje sociálního pracovníka?

HVO3: Dají se postoje sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů typologizovat, případně jak?

Dílním cílem této fáze výzkumné studie pak bylo získat informace o zkušenostech sociálních pracovníků OSPOD s agendou rodičovských sporů.

5.2 Sběr dat

V rámci výzkumné studie bylo v průběhu května až prosince 2016 realizováno 28 polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníci¹⁶ OSPOD na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností ve všech čtrnácti krajích České republiky. Výběr respondentů se soustředil pouze na pracovníce, které spravují agendu řešení rodičovských sporů (rozvodu nebo rozchodu rodičů a s tím související úpravy poměrů k nezletilým dětem, úpravy styku

¹⁶ Vzhledem ke skutečnosti, že mezi respondenty byly jen ženy, je v této části práce výhradně užíván ženský jmenný rod.

apod.). Respondentky byly vybírány náhodně, s ohledem na uzavřenost skupiny pomocí tzv. *snow-ball techniky* (srov. Disman, 2011). Sada otázek pro polostrukturovaný rozhovor tvoří Přílohu 2.

Rozhovory probíhaly přímo v kancelářích respondentek a ve čtyřech případech v neutrálním prostředí (v kavárnách nebo v parku). Důvodem pro přesunutí rozhovoru mimo budovu úřadu bylo vnímání nedostatečného soukromí v kanceláři, sdílené s dalšími kolegy, a ve dvou případech také obavy o to, aby rozhovor neslyšeli nadřízení nebo klienti.

Průměrná délka trvání rozhovoru byla 60 minut. Rozhovory byly se souhlasem pracovnic nahrávány a následně doslovně přepisovány, kódovány a analyzovány. Ve dvou případech respondentky nedaly souhlas s pořízením zvukového záznamu rozhovoru, a podklad pro pozdější analýzu byl pořízen rekonstrukcí vlastních písemných poznámek. Identifikační údaje respondentek byly v zájmu jejich otevřenosti a snížení míry zkreslení dat vlivem sociální desirability anonymizovány.

Citace z rozhovorů jsou níže uvedeny v jejich původním znění, tzn. bez stylistických úprav a doslovně. Vždy jsou označeny uvozovkami a kurzívou.

5.3 Charakter výzkumného souboru

Teoretického nasycení, což je stav, při kterém už nepřináší další zkoumání zvoleného vzorku nové podstatné informace, bylo dosaženo po realizaci 28 rozhovorů, tj. vždy dvou rozhovorů se dvěma různými sociálními pracovníci na dvou různých obecních úřadech obcí s rozšířenou působností. Výsledný výzkumný soubor tedy tvořilo 28 sociálních pracovníků (žen). Ve všech případech se jednalo o řádné zaměstnankyně OSPOD, které měly na starosti primárně agendu řešení rodičovských sporů. Průměrná délka jejich praxe byla 9,7 let. Výsledný soubor zahrnoval všech čtrnáct krajů České republiky, přičemž průměrná velikost obce, v níž respondentky působily, byla 40 000 obyvatel.

5.4 Metoda analýzy dat

K analýze dat byla zvolena strategie konstruktivistické zakotvené teorie neboli *grounded theory* podle Charmazové (2014), která k tvorbě jednotlivých kategorií využívá otevřeného a axiálního kódování. Cílem výzkumu, který sleduje strategii zakotvené teorie, je „...návrh teorie pro fenomény v určité situaci, na niž je zaměřena pozornost výzkumníka. Vznikající teorie je zakotvená v datech, získaných během studie.“ (Hendl, 2016, s. 123) Poté, co byla

data okódována a jednotlivé kódy pojmenovány, byly kódy seskupovány podle podobnosti nebo jiných vnitřních souvislostí. Ty byly hierarchicky sdruženy pod hlavičku nově pojmenované kategorie. Jednotlivé, nově vzniklé kategorie byly přijaty jako proměnné v nově vznikající teorii, a byly mezi nimi identifikovány vztahy. Zjištění vyplývající z analýzy kvalitativních dat byla dále rozčleněna do samostatných kategorií.

5.5 Výsledky a jejich interpretace

První dvě kategorie pouze obecně rámuji agendu rodičovských sporů na OSPOD s cílem definovat charakter kontextů, v nichž je SPOD při řešení rodičovských sporů realizována, a naplnit dílčí cíl studie, kterým bylo získat informace o zkušenostech sociálních pracovníků OSPOD s agendou rodičovských sporů. Zbylé kategorie již cíleně mapují postoje pracovníků ve vztahu k identifikovaným znakům dobré praxe při řešení rodičovských sporů.

Kategorie 1: Charakter agendy

Procentuální podíl rodičovských sporů k celkovému počtu spisů na jednu pracovníci se pohybuje od 60 do 100 %. Čím vyšší je vzdělanost a informovanost obyvatel v místě působení pracovníce, tím vyšší je subjektivní vnímání množství komplikovaných případů (případů, kdy spor rodičů přetrvává po několik let i po vynesení rozsudku v rámci soudního řízení, a pracovník nemůže spis archivovat po uplynutí šestiměsíční lhůty dle směrnice o vedení spisové dokumentace).

„Do naší působnosti se teď hodně stěhují vzdělání a finančně dobře postavení Pražáci, kteří chtějí mít klid v domku na vesnici a přitom moct pohodlně dojíždět do Prahy za prací. Vznikají tady satelitní městečka a vilové osady. A čím jsou vzdělanější a čím víc mají peněz, aby si najali ty nejlepší právníky, tím je to všechno komplikovanější. Proto tady máme taky hodně medializovaných kauz – protože tihleto klienti mají informace, kontakty, mají pět vysokých škol, a vědí, jak se ozvat.“

Stejně jako u všech ostatních agend OSPOD je nejtěžší součástí profese nadmíra byrokracie, nedostatek času na jednotlivé případy, pocit bezradnosti při vedení případu, neefektivní spolupráce se soudy a spolupracujícími organizacemi včetně lékařů a školských zařízení a nedostatečná nebo nulová podpora týmu a vedení (oddělení, odboru i klima na úřadě). Agenda rodičovských sporů má následující specifika:

- vyšší intenzita tlaků z vnějšku (ze strany klientů – znesvářených rodičů, médií, vedení),
- vyšší potřeba zachování nestrannosti,
- neochota rodičů ke spolupráci nebo naopak přehlcení požadavky rodičů,
- bezmoc a vnímaný nedostatek praktických řešení vyhrocených, dlouhodobých případů,
- kontraproduktivní zapojení právních zástupců rodičů, a
- nejistota při vedení rozhovorů s dětmi a nakládání s jejich názorem.

„To už není o sociální práci s rodinou. To je o sepisování zpráv, vyplňování výkazů, sepisování odpovědí na stížnosti.“

„Stává se mi, že už prostě nemám čas, a tak ty emaily někdy ani nečtu prostě. Jen to založím do spisu a nemám čas se tomu věnovat.“

„Někdy samozřejmě nevím, jak to všechno vyřešit. Jsou přede mnou nějaký možnosti, jak to vyřešit, ale jedna je horší než druhá.“

„Rodiče vás atakují ze všech stran, hází špínu jeden na druhýho a po vás chtějí, abyste to rozsoudila a přiklonila se na stranu někoho z nich. Jenže o tom ta naše práce není, nebo by neměla být. Nejsme soudci.“

„Pro mě je nejhorší odrážet ty agresivní, a i pasivně agresivní, rodiče, kteří vás neustále atakují mailama, telefonama, chtějí přijít do kanceláře. Někteří jsou při tom arogantní, naštvaní, vylívají si na mě vztek, kterež ale vlastně mají na toho druhýho.“

„Ty případy se horší a horší. Když jsem před třeba deseti rokama nebo jak je to dlouho nastupovala, bylo to jiný. Takový lehčí a klidnější, bych řekla.“

„Praktici posílají zprávy třeba po dvou měsících, školy taky někdy. S psychologama nebo i s některýma neziskovkama je problém v tom, že mají s klientama uzavřenou mlčenlivost. Takže spousta informací se ke mně dostává neoficiálně nebo vůbec.“

„Náš tým je velký, a tomu odpovídá i to, že se tu tvoří skupinky. Není tady moc dobrá nálada.“

„Vedení úřadu má prostě jiný zájmy, ne zastávat se ospodu.“

Pracovnice uvádějí, že ve své praxi není přes byrokratickou zátěž dostatek času na vlastní sociální práci. Pod pojmem sociální práce si nejčastěji představují například „partnerské vedení případu s dostatečnou časovou dotací“. Sdělují, že jednání s konfliktními rodiči, ať už osobní, telefonické nebo po e-mailu, je časově náročné, rovněž tak i následné sepisování zpráv

a záznamů, vyhodnocování strategií, účast na soudních jednáních, nebo vyřizování stížností. Nadto je také nutné, aby se zabývaly případy mimo agendu rodin v rozpadu, a na to již nezbývá čas.

„Nejsmutnější na tom všem je to, že celý den sepisuju odpověď na stížnost otce, kterej není schopnej domluvit se s matkou na tom, u koho bude syn o Vánocích, a viní za to celej svět kromě sebe, a nemám kvůli tomu čas zajít na šetření do rodiny, která nemá ani na chleba a opravdu by moji pomoc potřebovala.“

Kategorie 2: Volené nástroje při řešení rodičovských sporů

Za nejefektivnější nástroje při řešení rodičovských sporů pracovnice označují osobní jednání s rodiči (přímá a efektivní komunikace a současně pevné nastavení vlastních hranic a udržení nestrannosti), využití interdisciplinární spolupráce, případně přítomnost interního nebo smluvního odborníka v týmu (psychologa, mediátora, právníka), a veškeré možnosti sdílení a řešení případu v týmu. Rozhovor s dítětem považuje za efektivní nástroj jen výrazná menšina zkoumaného souboru.

Správní řízení na odděleních, na nichž byly rozhovory realizovány, není téměř vůbec využíváno. Důvodem je přesvědčení, že by správní řízení neměl vést pracovník, který s rodinou běžně pracuje, dále časová délka řízení, která neumožňuje reagovat efektivně a včas, a v neposlední řadě je to neznalost postupu, jak řízení vést.

„My to tady u nás moc neděláme, protože to trvá hrozně dlouho.“

„Jsem přesvědčená, že to nemá dělat ten stejný pracovník, co pracuje s rodinou. Úplně se tím mění ta role. Najednou je v té represivní roli a to totálně boří tu spolupráci s tou rodinou.“

Institutu dočasného odebrání dítěte z rodiny do neutrálního prostředí (např. do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc) z dotazovaných pracovnic nevyužila žádná, taktéž si žádná z nich nebyla vědoma jiného kolegy nebo kolegyně, kteří by se pro takové řešení rozhodli. Pracovnice tento institut shodně považují za velký zásah do integrity dítěte a mají z něj obavy. Zároveň však většinově připouštějí, že ve své praxi nebo v praxi svého kolegy/kolegyně zaznamenaly nebo řešily minimálně jeden případ, v němž vlivem sporu rodičů docházelo k nadměrné traumatizaci dítěte, a kde by bylo toto opatření na místě.

„Jo, řekla bych, že jsem takovej případ zažila, kde by to bylo nejlepší, aby se rodiče srovnali. Jenže jak to odůvodnit? Je to hodně zásadní a bála bych se, jak to vysvětlit.“

Pracovnice vstupují při řešení rodičovských sporů do mnoha situací, které označují za etická dilemata. Mezi těmi pracovnice zmiňují jakoukoli volbu mezi dvěma rodiči v konfliktní situaci, důležitost přání nezletilého dítěte, bránění ve styku dítěte s rodičem ze strany jednoho z rodičů, pocit bezmoci při vedení případu nebo volbu mezi vnějšími tlaky a zájmy klienta. Nejčastěji pracovnice zmiňují styk v kontextu násilného nebo jiného chování rodiče, které hraničí s trestnou činností, a obecně práva na styk rodiče s dítětem. Ve vztahu k násilnému nebo jinému chování rodiče, které hraničí s trestnou činností, je pro pracovnice rozhodující, zda má toto chování přímý dopad na nezletilé dítě (např. zda se rodič dopouští takového chování přímo na dítěti nebo v jeho přítomnosti). Pokud ne anebo minimálně, pracovnice by ve většině případů volily například asistovaný styk nebo podobný institut, který by učinil takový kontakt pro dítě bezpečným. Pro některé dotazované je násilné nebo jiné chování rodiče hraničící s trestnou činností v jakékoli míře zcela nepřijatelné.

„Měla jsem případ, kdy otec užíval pervitin přímo před čtyřletým synem. Nitrožilně. Kluka našli o půlnoci na ulici, protože otec byl nepoužitelný. To je bez debat na pozastavení styku do té doby, než se dá otec do pořádku.“

„Z mého pohledu by se rodič musel dopustit něčeho hodně závažného, abych nedoporučila aspoň ten asistovaný styk.“

Situaci, kdy dítě samo odmítalo styk s jedním z rodičů, zaznamenal jen menší počet pracovnic. Jednalo se buď o silnou manipulaci dítěte ze strany pečujícího rodiče anebo o nevhodné a necitlivé chování rodiče k druhému rodiči nebo k dítěti, které se u takového rodiče necítilo dobře. Většina pracovnic by bez ohledu na to, zda takový případ již v minulosti řešily nebo ne, volila zapojení dětského psychologa, a pokud by bylo důvodem nevhodné chování rodiče k dítěti, pak by na styku netrvaly. Při manipulaci a bránění styku ze strany rodiče, který má dítě v péči, se pracovnice shodně přiklánějí k podpoře kontaktu dítěte s druhým z rodičů (samozřejmě s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu).

„To je těžké. Rodiče mají právo na kontakt s dítětem a dítě má právo na kontakt s rodičem. Tak to prostě je. Jenže když dítě nechce, tak nechce, a zrovna já ho těžko přesvědčím. Stalo se mi, že jsem s jednou holčičkou i vnitřně souzněla, bylo mi úplně jasné, proč se nechce s otcem stýkat. Upřímně, já bych na jejím místě taky nechtěla. Ale

zkusila jsem ji namotivovat. A když se vyzkoušel i dětský psycholog a ona nepolevila, navrhla jsem dát tomu čas. Otec samozřejmě rád nebyl.“

Závěrečný návrh rozhodnutí je pro většinu pracovníků souhrnem vícero faktorů. Pro některé je rozhodující přání dítěte bez ohledu na jeho věk (všechny tyto pracovnice mají vlastní dítě a vidí v tom souvislost), pro ostatní je přání dítěte jen jedním z faktorů v případě. Pokud nelze přání dítěte objektivně zjistit, pak doporučení odborníka. Zároveň je pro většinu z nich důležité a upokojující vědomí, že konečné rozhodnutí je v rukou soudce.

„Nedá se přesně říct, co rozhoduje vždycky. Je to soubor vícero faktorů.“

„Já dávám největší důraz na to, co si dítě přeje. To je pro mě stěžejní. Asi je to i tím, že mám doma vlastní děti.“

„Určitě jsem ráda, že to není jen na mně.“

Nejzásadnější vliv na znění závěrečného návrhu má ve všech oblastech úpravy (péče, výživného, styku aj.) názor odborníka – soudního znalce nebo psychologa/terapeuta/psychiatra/sociálního pracovníka, který s rodiči nebo s dítětem intenzivně pracuje.

„Netroufnu si rozhodnout jen tak sama za sebe a nemít v tom zastání nějakého odborníka, kterež s rodinou pracuje.“

„Já nejsem odborník na psychologii nebo terapii, potřebuju znát názor odborníka, někoho, kdo tomu rozumí víc než já.“

Závěrečný návrh soudního rozhodnutí pracovníka ve věci úpravy péče staví především na potřebách dítěte a na zázemí a stabilitě rodičů. Potřeby dítěte zjišťují pracovníci rozhovorem s dítětem a žádáním zpráv, také jednáním s rodiči.

„Tak rodiče sem chodí, každý s jinou představou o tom, co to jejich dítě potřebuje a co chce. Pak je důležitý s tím dítětem mluvit a zjišťovat, kde je ta pravda.“

Stabilita a zázemí rodičů se dle pracovníků zjišťuje jednáním s rodiči, případně sociálním šetřením. Sociální šetření jsou v případě rozvodových kauz zejména ohlášené, ale dějí se.

„Pokud nemáme vyloženě nahlášené, že jeden z rodičů dítě zanedbává nebo tak, tak se na šetření ohlašujeme.“

„Rodičů se ptám na všechno, na jejich bytové podmínky, finanční podmínky, s kým bydlí, kde pracují, jak si představují svoji péči o dítě, jaká je jejich představa.“

Velký význam mají dle pracovnic také sourozenecké vazby, tedy aby při stanovení péče nedošlo k odcizení vlastních i nevlastních sourozenců, mají-li mezi sebou pevné emocionální vazby.

„Snažím se navrhopvat taková rozhodnutí, aby sourozenci zůstali spolu, aby se nedělili. Někdy je vztah s bráchou nebo se ségrou to jediné funkční v té rodině.“

Kompletace závěrečného návrhu ve věci výživného je pro polovinu pracovnic velmi obtížná, zároveň však vnímají nejnižší potřebu se k tomuto institutu vyjadřovat a ve velké většině případů navrhují ponechat rozhodnutí v této věci na úvaze soudu. Pracovnice, které považují navrhování výše výživného za snadné, uvedly, že při určování výše výživného používají standardizovaných tabulek nebo interních výpočtů, které si na oddělení pro tyto situace sami vytvořili (např. že by výživné mělo tvořit zhruba čtvrtinu příjmu rodiče).

„S tím si většinou nevím vůbec rady, tak se buď radím s kolegama anebo to nechám na úvaze soudu.“

„Máme tu takové naše interní tabulky, že by to výživné mělo být asi čtvrtina příjmu toho rodiče, co má platit, takže z toho vycházím.“

„Zvlášť když ten rodič má hrozně nepřehlednou tu finanční situaci, tak to je mazec. V tom se fakt nevyznám.“

Závěrečný návrh pracovnice ve věci úpravy styku nejčastěji závisí na požadavcích rodičů a na věku, přání a režimu dítěte. V případě, že jeden z rodičů brání ve styku dítěte s druhým rodičem, pracovnice shodně uvádějí, že podporují styk dítěte s druhým rodičem i přes nesouhlas rodiče, který má dítě svěřeno do péče. Výjimkou jsou případy, kdy tento druhý rodič vykazuje prvky závadového chování vůči dítěti (násilí, silná manipulace, atd.).

„Pokud je ten rodič schopný a ochotný se s tím dítětem stýkat, tak to velmi podporuju.“

Jako rozhodující faktory pro případné podání návrhu na určení střídavé výchovy jsou blízkost bydliště rodičů, věk dítěte a schopnost rodičů komunikovat a adekvátně si předávat důležité informace o dítěti. Podmínka alespoň minimální úrovně komunikace mezi rodiči u pracovnic

převažuje i přesto, že je jim znám nálezný ústavního soudu, který tuto podmínku nepovažuje za zásadní pro rozhodování soudu o určení střídané péče.

„Rodiče se spolu musí umět domluvit. Jinak to nemůže fungovat. Už tu zkušenost mám z jednoho dřívějšího případu, a tam to prostě úplně selhalo.“

„Když rodiče bydlí blízko sebe a pro toho rodiče se fakticky zas až tolik nemění, tak ano, jsem pro a navrhuji to. Děti potřebují oba rodiče úplně stejně.“

Kategorie 3: Podpora participace dítěte a rodiny

Nástroj, který pracovníce téměř vždy volí při řešení rodičovských sporů, je pohovor neboli rozhovor s nezletilým dítětem. Většina dotazovaných pracovníků upřednostňuje pojmenování nástroje jako vedení „rozhovoru“ s dítětem, a to proto, že by se mělo jednat o přátelský a empatický dialog, nikoli o autoritativní zjišťování informací bez emocí. Jedná se o velmi důležitý nástroj zjišťování informací, avšak pro pracovníce je sporné, zda se při něm dají zjistit objektivní informace. Jak bylo uvedeno výše, většina jej považuje za spíše neefektivní.

Zájem o blaho dítěte je pojmem, se kterým pracovníce většinou ve své praxi slovně operují, tzn. používají jej při odůvodňování svých návrhů rozhodnutí, ale zároveň vnímají, že má pro každého pracovníka a pro každou situaci jiný rozměr. Ve většině případů se shodují, že by zájmem dítěte mělo být to, aby bylo dítě zasaženo sporem rodičů co nejméně a aby byli rodiče schopni přiměřené komunikace, ať už je úprava poměrů jakákoli.

„Já s tím pojmem pracuju, používám ho, ale je to tak individuální.“

„Mám pocit, že je to dost nic neříkající termín. Setkávám se s ním, ale podle mě by to mělo být to, aby ten spor mezi rodiči dítě netraumatizoval, a to je pak jedno, u koho to dítě fakticky je.“

Naprostá většina pracovníků vyjadřuje nejistotu při vedení rozhovorů s nezletilými dětmi – především s dětmi mladšího školního věku. Na jistotu nebo nejistotu pracovníků nemá zásadní vliv to, zda pracovníce má nebo nemá vlastní dítě. Vliv má především osobnostní nastavení pracovníce, její celkový přístup ke klientům, převládající praxe na oddělení a subjektivně vnímaný dostatek nebo nedostatek praktické přípravy pro vedení rozhovorů s dětmi. Ta je přitom u většiny pracovníků vnímána jako nedostatečná a objevuje se vysoká potřeba vzdělávání v této oblasti. Co se týče samotné realizace rozhovorů, v naprosté většině případů pracovníce preferují neutrální prostředí školských zařízení nebo domácí prostředí. Běžná

praxe na většině oddělení stanoví, aby byli u rozhovorů přítomni dva pracovníci (pro snížení míry zkreslení informací a pro zachování objektivitu).

„Mám z toho strach. Nejsem si jistá, jak bych vyřešila situaci, kdy by se mi to dítě nějak víc otevřelo a začalo třeba plakat. Nechci mu ublížit.“

„Místnosti by tady byly, ale úřad nechce. Není tady na to prostě ta podpora vhodná.“

Přání nezletilého dítěte vnímají pracovníce většinou jako dobré vodítko pro další práci s rodinou. Popisují, že děti někdy přicházejí na rozhovor s pracovníci zmanipulované jedním z rodičů (manipulaci pracovníce předpokládají zejména: používá-li dítě stejná slovní spojení jako rodič; hovoří o rodiči negativně, aniž by se ho pracovníce konkrétně na takovou věc zeptala; zcela druhého rodiče odmítá bez vyjádřeného důvodu), nebo naopak chtějí být spravedlivé vůči oběma rodičům (říkají, že mají rádi maminku i tatínka a chtějí být u obou úplně stejně), přestože pracovníce má informace o tom, že jeden z rodičů se o dítě nestará adekvátně (např. zanedbává lékařské prohlídky, ponechává dítě samotné bez dozoru, apod.). Může se také stát, že dítě při každém setkání mění své přání a stanovisko podle toho, se kterým z rodičů je právě ve větším kontaktu.

„To, že je dítě zmanipulované, poznám tak, že je to jako bych mluvila s tím rodičem.“

„To prostě poznáte... z toho, jak mluví, z toho, že o tom začne mluvit hned, i když se ho na nic takového neptáte. Prostě přijde, sedne si, a jako kdyby měl naučené, co má povědět.“

Pracovnice také popisují situace, kdy se domnívají, že pro dítě by bylo vhodné jiné řešení, než dítě navrhuje (např. dítě si přeje být v péči matky, protože je nemocná a ono jí chce pomoci, přitom matka již péči o dítě nezvládá a otec je připraven péči o dítě převzít). V takových případech pracovníce hledají podporu v týmu, u vedení, v rámci supervize. Pokud je to potřeba, rozhovor s dítětem opakují. Většina pracovníků uvedla, že se již dostaly do situace, kdy navrhovaly řešení proti přání dítěte. V takovém případě se opíraly o doporučení odborníka, který s rodinou pracuje, často však následně čelily kritice ze strany toho rodiče, kterému se řešení zvolené pracovníci nelíbilo. Takové situace jsou pro pracovníce nepříjemné a u většiny vyvolávají výčitky svědomí (protože by přece měly rozhodovat v zájmu dítěte). Většina pracovníků se však domnívá, že „zájem dítěte se nerovná přání dítěte“.

„No... nebylo to lehký. Ale věděla jsem, že to není správný. Měla jsem v ruce zprávy školy, doporučení dětského psychologa, lékařskou zprávu matky a souhlas od vedení.“

Vlastně jsem si byla jistá, že je to dobrý rozhodnutí. A že ten kluk to jednou třeba pochopí, až bude velkej.“

„Byl to zatím můj nejtěžší případ a takové výčitky svědomí bych nikomu nepřála. Věřila jsem sice, že dělám správně, ale dostávat takovou zpětnou vazbu bylo hrozné a doted' je mi špatně, když na to myslím.“

Nejpoužívanějším nástrojem jsou společná jednání s rodiči. Nepřetržitou snahu o dosažení mimosoudních dohod v oblasti úpravy poměrů, úpravy styku a dalších rozhodnutí, na nichž se rodiče nedokážou shodnout, zejména v počátcích práce s rodinou shodně uvedly všechny dotazované pracovnice. Postup, který volí, představuje v první řadě snahu o dosažení dohody přímo na OSPOD. Pokud se dohoda na OSPOD nezdaří, doporučují pracovnice spolupráci s vhodným odborným zařízením. Pokud se spolupráce rodičů s odborným zařízením z jakéhokoli důvodu nezdaří, odkazují na řízení u soudu a soudní rozhodnutí.

„Ono je to pokaždé jiný podle toho, v jaké fázi se ta rodina nachází. Pokud přijdou a já už hned poznám, že jsou ve velkém konfliktu, poučím je a odkážu na poradnu. Když to s nimi jde, tak se zkusíme domluvit tady na oddělení. Je to tak půl na půl.“

Nespolupráce rodičů s OSPOD nebo s doporučenými odbornými službami je pro polovinu pracovnic jen varovným signálem, který nemusí nutně indikovat špatnou péči rodiče o dítě. Druhá polovina pracovnic ji vnímá jako indikátor neschopnosti rodiče přiměřeně komunikovat s druhým rodičem i s dítětem, a snižuje šanci na svěřením dítěte do péče.

„Je to pro mě varovný signál, že aha, pozor, jak se asi chová doma k dítěti. Tak se na to víc zaměřím a zjišťuju víc a hloubš.“

„Jestli to nezvládá s náma v situaci, kdy by měl řešit zájem svého dítěte, jak to řeší jindy?“

Kategorie 4: Podpora multidisciplinární spolupráce

Tam, kde je dostupná síť podpůrných organizací a je s nimi navázána spolupráce, je jistota pracovnic při řešení rodičovských sporů vyšší a výsledky práce s klienty jsou subjektivně hodnoceny jako lepší. Zvyšuje se také spokojenost s navrhovaným řešením.

„Určitě ano, když vím, že to neřeším jenom já, že můžu kdykoliv zvednout telefon a zeptat se, jak to v té rodině vypadá. To je obrovská pomoc a ulehčení.“

„Návrhy rozhodnutí jsou těžký, ale když je to rozhodnutí kolektivní, tak se cítím jistěji.“

Pracovnice, které aktivně vyhledávají možnosti multidisciplinární spolupráce, vyjadřovaly vyšší tendenci uplatňovat i ostatní znaky dobré praxe. Naopak pracovnice, které nevidí v multidisciplinární spolupráci užitek, se obvykle řídí zaběhlými postupy na pracovišti a rozhodují se na základě porad s kolegy.

„Multidisciplinární spolupráci vnímám jako velmi podstatnou, uvolňuje mi ruce a mám pak více jistoty, že rozhodnutí bude správné.“

„Ve většině případů se nám nedaří spolupracovat...“

Konání případových konferencí v rámci agendy rodičovských sporů hodnotí jako užitečné jen minimum pracovnic. Pokud je případová konference k řešení ohroženého dítěte v rodičovském sporu svolána, pracovnice vystupují nejčastěji v roli organizátora a moderátora. Role pracovnic v multidisciplinárních týmech je nejčastěji koordinační nežli odborná.

„Většinou jeden nebo dva z pozvaných nedorazí, takže se stejně musíme potkat ještě jednou, nebo tak.“

„Musím všechny svolat, pozvat, a pak to moderuji, případně si pozvu kolegyni, která alespoň udělá zápis a prezenčku.“

Pokud je ve věci zahájeno soudní řízení, pracovnice navrhuji vždy, kdy si nejsou jisté nejvhodnějším řešením, vypracování znaleckého posudku. Většina pracovnic uvedla, že znalecké posudky jsou mnohdy nic neříkající a *“šité horkou jehlou”*. Komunikace mezi pracovníci a soudním znalcem funguje jen v minimu případů (přestože tam, kde funguje, ji pracovnice vnímají jako velmi efektivní pro zdárné vyřešení případu). Pracovnice uvedly, že ve většině případů se necítí kompetentní rozporovat návrh znalce, a to i přesto, že by preferovaly jiné řešení případu. V případě, že by se názory soudního znalce a pracovnice radikálně lišily, pracovnice by navrhly revizi znaleckého posudku. U žádné z dotazovaných pracovnic však taková situace doposud nenastala.

„My tady máme jednu znalkyni, která s náma komunikuje. I když potřebuje nějakou zprávu, tak žádá rovnou nás a ne soud. Voláme si, ona zjišťuje aktuální dění v rodině. To je značka ideál.“

„Ve většině posudků je závěr stejný, a to takový, že to může být tak i tak. Takže vám to pro to výsledný rozhodnutí vůbec nepomůže.“

Spolupráce se soudci v rámci soudních řízení záleží dle pracovníků na jednotlivém soudci a na délce jeho/její praxe. Tam, kde je navázána dobrá spolupráce se soudci, je jistota pracovníků při kompletaci závěrečného návrhu vyšší a snižují se obavy z dopadu závěrečného návrhu. Žádná z pracovníků však se soudcem konečné znění vlastního závěrečného návrhu v rámci soudního řízení nekonzultuje.

„Ono hrozně záleží na tom, co to je za soudce. Jedna mladá soudkyně je skvělá, a protože si není ještě moc jistá, dost se radíme. Druhá soudkyně má chvíli před důchodem, takže to seká a je nekompromisní. S náma se neradí vůbec, dokonce ty mladší kolegyně před rodiči i trochu ponižuje a sráží.“

Pracovnice se shodly, že nejnáročnější je spolupráce s právními zástupci rodičů, kteří mají tendenci rodičovský spor přirostřovat a podněcovat válku mezi rodiči. Pracovnice se společným jednáním s právními zástupci rodičů vyhýbají, nepovažují je za přínosné a efektivní a v řadě situací trvají na tom, aby se právní zástupci jednání na OSPOD neúčastnili.

„Nedá se s nimi hovořit rozumně a často je jim úplně jedno, že existuje něco jako zájem dítěte.“

Kategorie 5: Uplatňování neutrality a transparentnosti

Ve většině případů pracovníky zmínily důležitost obou rodičovských rolí – mateřské i otcovské, a vyslovily se pro širší než standardní styk dítěte s druhým rodičem, a to bez ohledu na délku let jejich praxe.

„Někdy funguje lépe otec, někdy matka. A někdy oba společně. A to je to nejlepší, co můžou svému dítěti do života dát. Že se sice rozešli, ale dítě nepřišlo ani o jednoho z nich.“

Volba mezi dvěma rodiči v konfliktní situaci je pro pracovníky složitá zejména proto, že se obávají reakce ze strany „poraženého rodiče“ i ze strany vedení, kontrolních a nadřízených orgánů apod. a správnosti svého rozhodnutí (aby nebylo poškozeno dítě nebo někdo jiný ze zúčastněných). Pracovnice rovněž zmiňují, že musí mít v každém případě každý svůj úkon

dobře podložený a odůvodněný, především v důsledku vnějších tlaků (např. vlivem kontrol a inspekcí nadřízených orgánů, stížností klientů).

„Někdy mám strach podat návrh rozhodnutí, zvláště v situacích, kdy spolu rodiče hodně bojují anebo když si myslí, že to, co navrhujeme, soud schválí. Nechci se pak za to cítit zodpovědná, že za to jako můžu.“

„Kolikrát si říkám, jestli to mám zapotřebí. Rodiče na mě řvou, nadávají mi, třeba i přímo v soudní síni, a já jdu domů a bojím se, že na mě přijde stížnost, třeba že přijdu o práci nebo nevím co, nikdy nevíte. A chudák manžel, ten si se mnou kolikrát taky pěkně užije.“

„Z některých rodičů jde fakt strach. To se pak tady na malém městě bojíte i zajít do obchodňáku, že potkáte někoho, kdo o tom něco ví, a budete za tu Zubatou. Takhle už jsem přišla o jednu dobrou kamarádku, která se něco doslechla... no, samozřejmě že to nebyla pravda, ale vysvětlujte to někomu, kdo má klapky na očích.“

„Nemůžeme rozhodnout tak, jak se nám zachce. V dnešní době je potřeba mít vše velmi dobře podložené a odůvodněné. Kvůli případným stížnostem, kontrolám.“

Sympatie vůči jednomu z rodičů hraje u pracovníků roli při volbě komunikačních prostředků, dle jejich výpovědí však nikoliv při řešení samotných rodičovských sporů. Pokud pracovníce zjistí, že s nějakým klientem nedokáže pro absolutní antipatie efektivně pracovat, předá případ některé z kolegyně.

„To víte, že nějakým osobním pocitům a dojmům se neubráníme, jsme přece jen lidi. Ale myslím si, že by to nemělo mít vliv na to, jak se pak v konečném výsledku rozhodneme.“

„Stalo se mi, že jsem se na matku pak nemohla ani podívat, mluvit s ní, nic. Tak jsem případ předala kolegyni a teď, když vím, že má přijít na oddělení, tak radši nevyházím.“

„Když na mě hned někdo spustí zhurta, nebo když na mě křičí, je agresivní, tak to je pro mě varovný signál, že jak se asi chová ke svému dítěti. Ale není to pro mě konečná, chápu, že někdy dělají, co můžou, že jsou zoufalí a naštvaní a já jsem první na ráně. Ale varovný signál to pro mě je, to jo.“

Z některých rozhovorů lze soudit, že sympatie a dobrý dojem z jednoho z rodičů (zvláště pokud jsou rodiče na opačných pólech, tzn. jeden z rodičů je pracovníci velmi sympatický

a druhý naopak) mají vliv na volbu intervence a přístup pracovnice. Vliv také může mít to, se kterým z rodičů pracovnice jedná jako s prvním.

„Přišla za mnou matka s tím, že ji otec mlátí, že je na ni hrubý a někdy že je hrubý i na syna. Na jednání s otcem jsem proto přizvala i kolegyni, abych na to jednak nebyla sama, kdyby se cokoliv přihodilo, a taky abych si zachovala nestrannost, protože informace od matky byly dost alarmující.“

„Ano, měla jsem případ, kdy byl tím milejším otec a matka neustále podávala stížnosti za úplný kraviny, když to tak řeknu. Při konečném rozhodování jsem se přiklonila na stranu otce i z toho důvodu, jak se matka chovala ke všem okolo.“

Kategorie 6: Uplatňování profesionality

Z provedených rozhovorů nelze usuzovat, že by na jistotu či obavy pracovnice při řešení rodičovských sporů měla zásadní vliv délka praxe. Většina pracovnic s délkou praxe nad 15 let nepozoruje zvýšení jistoty při vedení jednotlivých případů oproti začátkům praxe. Odůvodňují to výraznou změnou závažnosti a průběhu případů, kdy naopak bývají novými případy více zaskočeny než pracovnice služebně mladší. Zároveň je pro ně náročnější se vzdělávat, raději staví na svých dosavadních zkušenostech, které však často nelze aplikovat v dnešní době a v současném systému. Dále se necítí vybaveny teoretickými znalostmi jako čerství absolventi, neznají principy psychohygieny. Přitom jsou jim s ohledem na délku praxe svěřovány případy komplikované - vedení vnímá, že klienti budou spíše důvěřovat pracovnícím starším a spoléhají na jejich zkušenost.

„Obdivuju ty mladé holky, jak nastoupí a hned si umí se vším poradit. Často za nimi chodím, abych vyzjistila nějakou teorii. A ony zase chodí za mnou, když si neví rady prakticky.“

„Pracuju tu už dlouho a každý den mě něco překvapí. Ty případy jsou daleko horší, než byly dřív. Lidi maj víc informací, jsou drzejší, chtěj všechno hned. Těším se do důchodu.“

Co se týče vzdělání, pracovnice s délkou praxe pod 5 let se více spoléhají na své teoretické znalosti; pro pracovnice s délkou praxe nad 5 let mají větší význam zkušenosti a intuice.

„Už tu pracuju dlouho, takže bych řekla, že ve většině případů je to u mě intuice, která se rozhoduje.“

„Ve škole jsme se o tom učili, zdá se mi, že teoreticky jsem lépe vybavená než moje starší kolegyně.“

Nabídku celoživotního vzdělávání hodnotí pracovnice jako nepřehlednou a samotné kurzy jako často nevyužitelné v praxi. Objevuje se vysoká potřeba cíleného vzdělávání zejména v technikách vedení rozhovoru s nezletilými.

„Kurzů je hodně, ale často nevíme, které si vybrat. Zároveň jsou často ztrátou času, protože nám nepřináší nic nového. Nevedou je lidi z praxe.“

„Z rozhovorů s dětmi mám respekt. Určitě by pomohla lepší nabídka seminářů.“

Ve vztahu k sobě samým se pracovnice většinou shodly, že musely nejvíce zapracovat na nastavení vlastních hranic, na zlepšení komunikace, na rozpoznání vlastních schopností a dovedností a na uvědomění si toho, že primární odpovědnost za řešení situace je na rodičích.

„Člověk postupem času přijde na to, že nemůže ovlivnit úplně všechno a musí se obrnit, nastavit si vlastní hranice. Zkušenosti s těmi hroznými kauzami vás k tomu donutí.“

Pracovnice dále zmiňovaly, že se k nim nálezy Ústavního soudu i metodiky krajských úřadů a MPSV většinou dostávají, ale ony je nečtou, případně jim vůbec nevěnují pozornost. Často nejsou podle nich aplikovatelné v praxi a neřeší individuální okolnosti jednotlivých případů, nebo si vzájemně odporují. To pracovnice od jejich studia silně demotivuje a raději se řídí zkušenostmi kolegů.

„To zásadně nečtu. Do praxe nepoužitelný.“

Zpětné hodnocení úspěšnosti/neúspěšnosti řešení rodičovských sporů stran OSPOD prakticky neexistuje. Pracovnice by zpětné hodnocení ocenily především pro zvýšení motivace, avšak nemají na to čas, nevnímají to jako povinnost.

„Jé, tak to teda vůbec nedělám, není na to čas.“

Co vnímají, je především negativní hodnocení plynoucí ze stížností klientů. V rodičovských sporech je míra pozitivní zpětné vazby ze strany klientů nulová.

„Když už nějakou zpětnou vazbu dostanu, tak není úplně příjemná.“

Za pozitivní nepřímou zpětnou vazbu pracovnice v těchto případech hodnotí to, pokud se klienti během šesti měsíců od posledního zápisu ve spisové dokumentaci neozvou a pracovnice může spis založit k archivaci dle směrnice o vedení spisové dokumentace.

„Ideální je, když se během těch šesti měsíců neozvou a já můžu spis založit. To je vlastně takové zpětné hodnocení, že se to v té rodině vyřešilo.“

Činnosti odborových nebo profesních organizací si nejsou pracovnice vědomy, na jejich pracovní podmínky nemají řádný vliv.

Kategorie 7: Uplatňování reflexivity

Čím subjektivně komplikovanější případy pracovnice řeší, tím vyšší vyvstává potřeba podpory ze strany týmu, supervize, organizace a celého systému. Čím silnější má pracovnice pocit, že její závěrečný návrh považuje klient za zásadní pro rozhodování soudu, tím se zvyšují její obavy z pochybení a následků rozhodnutí.

„Není mi v tom dobře samotné.“

„A on (pozn. otec) mi řekl, že stejně ví, že rozhodující slovo má sociálka a že mám být šťastná, že jsem Aničce zkazila život. Takže příště jsem byla opatrnější na to, co navrhuju, samozřejmě.“

Čím nižší podporu ze strany týmu a vedení (oddělení, odboru i úřadu) pracovnice vnímá, tím vyšší je její nejistota a obava z jednání s konfliktními rodiči a celková psychická pohoda při řešení rodičovských sporů. Podobně působí také nestálost týmu a fluktuace pracovníků v týmu. Na téměř polovině oddělení, na nichž byl rozhovor realizován, chybí pravidelná setkávání formou společných porad, supervizí nebo jiných kolektivních aktivit.

„Mám veliký štěstí, že tu máme tak dobrou tým. Chodit do takhle těžké práce a ještě mít kolem sebe hrozný lidi, to by bylo strašné.“

„Ne že bych necítila podporu od vedení, jen toho má pan vedoucí hodně. A kolegyně jsou spíš uzavřenější. Cítím se v tom často hodně sama, ale nevidím žádné řešení.“

Na reflektování není podle respondentek v běžném provozu čas. Zhodnocení vlastních rozhodnutí, jakož i věnování pozornosti vlastnímu prožívání se pracovnice věnují nejčastěji v kontaktu s kolegy nebo doma. Supervize vnímají převážně jako užitečné, dle

pracovníků však neprobíhají dostatečně často, anebo jejich kvalitu ovlivňuje to, jak k nim přistupují ostatní kolegové.

„Není na to čas, většinou se rozhoduju rychle a podle toho, co si situace aktuálně žádá.“

„Sedíme a nikdo nic nemá... Vše probereme předtím, nebo když je to zrovna potřeba.“

Některým pracovníkům se nedaří udržovat hranice mezi osobním a profesním životem. Veškeré emoce se pracovníci snaží před klienty tlumit a projevují je až následně v rámci týmu nebo doma v kontaktu se svými blízkými.

„Snažím se se krotit, což je v některých situacích opravdu těžké...“

„Nedávám emoce najevo.“

Kategorie 8: Typy přístupů při řešení rodičovských sporů

Během realizovaných rozhovorů bylo možné rozlišit pracovníce do několika typů podle toho, jaký postoj zauímají k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů.

První typ pracovníků považuje za důležité plnit si v první řadě své povinnosti, a to i na úkor klienta (např. nepřijme klienta k osobnímu jednání, pokud má mnoho administrativní práce, a to i přesto, že by se mohlo objektivně jednat o závažnější případ). Ve vztahu ke klientům si zachovávají značný odstup a při kontaktu s nimi vystupují v pozici autority a experta. Participaci dítěte považují za nedůležitou, neboť se domnívají, že rodiče nebo oni sami jsou na řešení životní situace většími odborníky než samotné dítě, většinou k ní však přesto přistupují, protože jim to ukládá zákon nebo soudce. Tento typ pracovníků omezuje veškerou svoji pracovní činnost na nutné minimum, rozhodnutí, která činí, plynou především z toho, jaká je zaběhlá praxe na pracovišti, jak jim radí zkušenější kolegové nebo jaké jsou pokyny nadřízených. U všech pracovníků, jejichž přístup lze do tohoto typu zařadit, se objevuje silný vliv organizačního nastavení (ostatní kolegové a kolegyně volí ke klientům i výkonu profese podobný přístup) a frustrace z fungování systému. Domnívají se, že se stejně nic nezmění, a proto je lepší se smířit a dělat jen nutné minimum, byť si sami uvědomují, že to může mnohdy jít proti zájmům klientů.

„Musím si prostě v první řadě plnit svoje povinnosti. Musím mít spis v pořádku, kdyby přišla kontrola...“

„Nijak se tím netrápím, zodpovědnost je stejně na rodičích a taky na soudu. Já prostě napíšu, jak to po mě chtějí předpisy nebo co mi řekne vedoucí, a je to. Ať si rodiče vyvádějí, jak chtějí. Nemám zapotřebí se tím stresovat víc, než je nutný.“

„Ze začátku jsem se snažila si s rodiči povídat. Vyslechnout je. Ale je to časově náročné a vyčerpávající... Jsem člověk, kterej se do všeho ze začátku rychle zapálí, chce věci měnit. Ale taky rychle vyhořím. Štve mě, že vidím nulovou možnost změny v tom našem systému... Takže si plním, co mám, a nenechávám si klienty přerůstat přes hlavu.“

Druhý typ pracovníků čelí potřebě plnit své povinnosti reflexivitou a upřednostňováním zájmů klienta nad zájmy svých nadřízených nebo systému. Pracovnice uplatňující tento typ praxe uznávají participaci klienta, ať už se jedná o rodiče nebo dítě. Tento přístup se v praxi projevuje například tak, že jsou schopné vzepřít se pokynům nadřízených, mají-li pocit, že je to tak v zájmu klienta správné. Samy sebe nepovažují za odborníka, věří, že odborníkem na řešení situace rodiny je sama rodina, a na řešení situace dítěte je nejlepším odborníkem samo dítě. Tíhu rozhodování však pracovnice nekladou na rodinu, ani na dítě nebo jiné zapojené subjekty a skrze participativní přístup ke klientům podporují jejich aktivní zapojení do řešení životní situace. Pracovnice si rovněž uvědomují potřebu dalšího vzdělávání. V praxi se snaží reflektovat vlastní jednání a prožívání co nejčastěji, aktivně využívají supervizi a ve svém volném čase se věnují seberozvojovým tématům.

„Snažím se dívat se na situaci co nejobektivněji, být tady pro klienta, ale nenechat se ním zahnat do kouta. A když mi někdo není příjemnej, беру si to na supervizi nebo tak. Já myslím, že je fakt důležitý vědět, co se ve mně děje, když mluvím s tím a s tím, snažím se v tomhle na sobě pracovat.“

„Systém je proti nám, ale neměl by jít proti klientovi, kterým je pro nás dítě.... Je přece nesmysl, abych já rozhodovala o tom, co s dítětem bude, když si může samo říct.“

„U nás na oddělení je to hodně různý, vztahy jsou víceméně v pořádku, ale v pohledu na věc se někdy rozcházejí. Já jsem klientům otevřenější, proto případy konzultuju s kolegyněkama, který to mají podobně, než s těma, který to mají jinak.“

V souboru se objevily také pracovnice, které vykazovaly rysy obou výše uvedených typů. Aspekt, který bránil jejich zařazení do jednoho z typů, je akcent, který kladou na vlastní pocity, zkušenosti a intuici. I tento typ pracovníků se domnívá, že musí mít vše podloženo, vnější tlaky však pro ně nejsou tak ohrožující, protože se v první řadě spoléhají na vlastní

úsudek. Ten těmto pracovnícím pomáhá odůvodnit situace, kdy jednájí proti zájmům klienta nebo kdy neplní, co jim ukládají právní předpisy nebo pokyny nadřízených. Pokud jde o participaci klienta, tyto pracovnice ji nevolí vždy, ale přiléhavě v souladu se svými zkušenostmi. Typicky se jedná o provádění pohovorů pouze se staršími dětmi, otevřená negace vůči provádění pohovorů s menšími dětmi a odmítání opatření, která u pracovníc v minulosti nevedla k uspokojivým výsledkům, byť by byly v daném případě vhodné. Všeobecně lze shrnout, že postoje pracovníc, které lze do tohoto typu praxe zařadit, jsou značně proměnlivé a na základě vlastního úsudku, intuice a zkušeností se dle situace přiklánějí k jednomu z výše uvedených typů.

„Mám už nějaké zkušenosti. Vím, jak na rodiče, co na ně zabírá... mně už ty metodiky nemají co nabídnout...“

„V první řadě vycházím ze svých zkušeností a z intuice. Možná to není úplně vhodný přístup, ale metodiky jsou tak obecné...“

„Proč bych to [postup podle metodik] měla dělat, když je to absolutní blbost?“

5.6 Shrnutí druhé fáze výzkumné studie

Z výsledků výzkumné studie vyplývá, že si jsou pracovnice dobře vědomy doporučených postupů při řešení rodičovských sporů, a v naprosté většině je alespoň dle svých sdělení fakticky dodržují. V porovnání s výše uvedenými metodickými doporučeními jsou však pasivnější a nevyužívají všechny dostupné, obzvláště represivní pravomoci. Nejčastějším argumentem je to, že ukládání takových opatření brání navazování spolupráce s klientem. Oproti obecnému výkonu SPOD se řešení rodičovských sporů liší zejména v následujících aspektech:

- vyšší intenzita tlaků z vnějšku (ze strany klientů – znesvářených rodičů, médií, vedení),
- vyšší potřeba zachování nestrannosti,
- neochota rodičů ke spolupráci nebo naopak přehlčení požadavky rodičů,
- bezmoc a vnímaný nedostatek praktických řešení vyhrocených, dlouhodobých případů,
- kontraproduktivní zapojení právních zástupců rodičů, a
- nejistota při vedení rozhovorů s dětmi a nakládání s jejich názorem.

Pracovnice vstupují při řešení rodičovských sporů do mnoha situací, které obsahují etická dilemata. Vnější vlivy a tlaky z vnějšku pracovnice zmiňují jako ústřední rys pracovních podmínek při řešení rodičovských sporů, který je vede k potřebě mít vše, co dělají, písemně podložené a přiměřeně odůvodněné. Potřebu plnit své zákonem dané povinnosti považují za důležité všechny dotazované pracovnice.

Respondentky, které silně prosazovaly participační práva dítěte a uváděly, že dítě je nejlepším odborníkem na vlastní život, přisuzovaly přání dítěte při rozhodování o svěření dítěte do péče v porovnání s ostatními faktory vysokou důležitost. Respondentky, které uváděly, že mají tendenci vysoce se vcítovat do případu, hovořily také o tom, že mají vyšší tendenci nadměrně ochraňovat nezletilé dítě v rodičovském sporu. Respondentky, které uváděly, že role pracovníka OSPOD by měla být autoritativní, obecně nepřikládaly názoru nezletilého dítěte a jeho rodiny v situaci rozpadu vztahu rodičů příliš velký význam.

Postoje, které pracovnice zaujímají k identifikovaným znakům dobré praxe při řešení rodičovských sporů, lze rozlišit do třech kategorií. Jejich názvy se inspiroují zahraniční typologií defenzivní a reflexivní praxe, neboť obsahují podobné prvky:

1. Defenzivní praxe

První typ pracovnic, který koresponduje s výše uvedenou, zahraničními autory zmiňovanou defenzivní praxí, nadřazuje potřebu plnit své povinnosti nad zájmy klienta. Defenzivní praxe se v tomto smyslu jeví jako obranná reakce nebo rezignace vlivem perspektivy nulové změny systému, která vede k byrokratizaci a rutinizaci úkonů spíše než k aktivnímu řešení vnějších tlaků, a také jako přilnutí k nastavení organizace a podrobení se zaběhlé praxi na pracovišti. Ve vztahu ke klientům si pracovnice zachovávají značný odstup a při kontaktu s nimi vystupují v pozici autority a experta. Participaci dítěte považují za nedůležitou. Uplatňují neutralitu a transparentně komunikují, ale spíše proto, že tím plní své formální povinnosti. Další vzdělávání nepovažují za důležité.

2. Reflexivní praxe

Druhý typ pracovnic čelí potřebě plnit své povinnosti pomocí reflexivity a upřednostňováním zájmů klienta nad zájmy svých nadřízených nebo systému. Pracovnice uplatňující tento typ praxe uznávají participaci klienta. K dalšímu vzdělávání přistupují s nadšením a hrdě se hlásí k profesi, kterou vykonávají.

Současně aktivně iniciují a budují multidisciplinární spolupráci. Reflektování vlastního jednání a prožívání považují za nedílnou část jejich práce a uvědomují si, že plnění formálních povinností je stejně důležité jako přímá práce s klienty.

3. *Intuitivní praxe*

Třetí typ pracovníků také vnímá potřebu plnit si své zákonné povinnosti co nejlépe, spoléhají se však v první řadě na vlastní intuici a zkušenosti. Pokud jde o participaci klienta, tyto pracovníce ji nevolí vždy, ale přiléhavě v souladu se svými zkušenostmi. Intuice je úzce spojena s emocemi, které pracovník v praxi prožívá. Postoje k naplňování znaků dobré praxe jsou proměnlivé, a to právě pod vlivem individuálních zkušeností a intuice. Na pomyslné škále mezi defenzivním a reflexivním přístupem se nachází ve středu škály a vstupuje jednotlivými prvky i do dalších dvou typů.

Popsané typy nepředstavují ucelený seznam všech uplatňovaných postojů ani nejsou jediným možným popisem způsobů, jak sociální pracovníci OSPOD k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů přistupují. Oproti obecnému předpokladu, že sociální pracovníci a pracovníci OSPOD uplatňují zpravidla direktivní a byrokratické styly práce, jakož i zahraniční typologii defenzivní a reflexivní praxe, však výše uvedená typologie nabízí variabilnější perspektivu na praxi řešení rodičovských sporů v kontextu české SPOD. Popsané typy byly v další fázi výzkumné studie ověřovány na kvantitativních datech.

6. Třetí fáze výzkumné studie – dotazníkové šetření¹⁷

6.1 Výzkumná otázka

Na základě výstupů z Fáze 2 výzkumné studie bylo ve Fázi 3 provedeno anonymní dotazníkové šetření, jehož cílem bylo ověřit typologii praxe sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD vzhledem k jejich postojům k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů, tedy typologii defenzivní, reflexivní a intuitivní praxe, a určit jejich variabilitu, tedy zastoupení jednotlivých typů v souboru. Dílčím cílem bylo také kvantifikovat informace týkající se zkušeností sociálních pracovníků OSPOD s agendou řešení rodičovských sporů.

HVO3: Dají se postoje sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů typologizovat, případně jak?

6.2 Sběr dat

Oslovena byla celá populace pracovníků OSPOD v ČR, u nichž bylo na základě informací na webových stránkách jednotlivých úřadů obcí s rozšířenou působností patrné, že mají na starosti agendu rodičovských sporů. V případě, že z webových stránek úřadu nebylo zřejmé, zda daný pracovník vykonává agendu rodičovských sporů, byla informace ověřena telefonickým dotazem na konkrétní OSPOD. Celkem bylo osloveno 1 404 pracovníků (z toho 1 346 žen a 58 mužů). S ohledem na zjištění Černé (2001) ohledně nepřístupnosti pracovníků a pracovníků OSPOD byl kladen velký důraz na vyznění průvodního dopisu. Odvolával se na dlouholetou praxi autorky na OSPOD a obsahoval sdělení, že dotazování je naprosto anonymní a respondenty nebude možné na základě hodnot proměnných jakkoliv identifikovat.

Realizováno bylo tzv. vyčerpávající šetření (Soukup, Rabušic, 2007), nikoliv výběrové šetření, pro které je typické dotazování výběru z populace. Z toho důvodu nebyla použita inferenční statistika, tedy testy o zobecnitelnosti výsledků na celou populaci. Jak uvádí Soukup a Rabušic (2007) „...v případě vyčerpávajících šetření není namístě užívat statistickou indukci vůbec.“ Návratnost dotazníku činila 47 %, což lze považovat za úspěch, uvážíme-li, že akademická výběrová šetření, jež vznikají s vysokými finančními náklady,

¹⁷ Konstrukce dotazníkového šetření byla provedena ve spolupráci s Mgr. Johanou Chylikovou, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.).

mají často srovnatelnou, někdy nižší návratnost (Chylíková, 2018). V situaci, kdy je návratnost při oslovení celé populace menší než 100 %, je nutné soubor považovat za populační data (Soukup, Rabušic, 2007). V navazující statistické analýze dat nebylo provedeno vážení, neboť všechny známé parametry byly v získaných datech téměř ve všech případech shodné s populací.

Sběr dat proběhl v období od 1. 11. do 23. 11. 2017 prostřednictvím webové služby Survey Monkey, skrze kterou byl na všechny vložené e-mailové adresy rozeslán průvodní dopis s odkazem na dotazník. Data respondentů byla sbírána anonymně a možnost propojení identifikačních údajů respondenta (skrze e-mailovou adresu) s vyplněným dotazníkem byla deaktivována. Služba však umožňovala nastavit průběžné urgencye, které byly po jednom a následně po dvou týdnech od prvotní rozesílky dotazníku rozeslány v první řadě těm, kteří dotazník neotevřeli, a v druhé řadě těm, kteří jej pouze rozpracovali, ale z jakéhokoli důvodu nedokončili. Dotazník sestával z 84 otázek, jejichž kompletní zodpovězení trvalo respondentům v průměru 30 minut. Dotazníkové položky měly zpravidla podobu souhlasu, resp. nesouhlasu s výrokem, a jejich srozumitelnost byla nejprve ověřena v předvýzkumu, který zahrnoval devět z 28 sociálních pracovníků OSPOD, s nimiž byl v předchozí fázi výzkumné studie proveden rozhovor.

Z celkového počtu 1 404 rozeslaných dotazníků začalo dotazník vyplňovat 652 respondentů, přičemž naprostá většina z nich jej dokončila úplně. Celková návratnost činila 47 % populace. Ve finálním souboru po kompletním vyčištění dat (podezřelé hodnoty věku, nekonzistentní odpovědi, chybějící odpovědi aj.) zůstalo 560 případů, tj. 40 % populace.

6.3 Charakter výzkumného souboru

Naprostá většina respondentů uvedla, že je řadovým zaměstnancem OSPOD. Průměrná délka praxe v oblasti řešení rodičovských sporů činila 9,5 roku. Průměrný věk respondentů byl 41 let. V tabulce níže jsou uvedeny základní charakteristiky populace. Výzkumný vzorek je za proměnné pohlaví, vzdělání, kraj a velikost obce vysoce reprezentativní.

	Dataset OSPOD (v %)¹⁸	Vlastní databáze OSPOD v ČR (v %)¹⁹
POHLAVÍ		
Ženy	95,6	95,9
Muži	4,4	4,1
VZDĚLÁNÍ		
Vyšší odborné	21,3	21,4
Vysokoškolské bakalářské	37,1	37,2
Vysokoškolské magisterské	32,9	32,1
Ph.D., PhDr.	0,2	0,4
Jiné vzdělání	8,5	8,9
KRAJ		
Hlavní město Praha	9,4	9,3
Středočeský kraj	10,3	10,5
Jihočeský kraj	5,5	6,1
Plzeňský kraj	5,7	5,6
Karlovarský kraj	1,5	2,8
Ústecký kraj	9,2	8,4
Liberecký kraj	5,2	4,6
Královéhradecký kraj	7,0	6,6
Pardubický kraj	3,9	4,0
Kraj Vysočina	4,8	4,5
Jihomoravský kraj	11,4	11,3
Olomoucký kraj	7,7	6,2
Zlínský kraj	3,7	5,1
Moravskoslezský kraj	14,7	15,0
VELIKOST OBCE		
Méně než 4 999 obyvatel	3,3	2,9
5 – 9 999 obyvatel	14,0	14,2
10 – 49 999 obyvatel	41,8	42,5
50 – 99 999 obyvatel	13,1	13,7
Nad 100 000 obyvatel	17,7	17,4
Nad 1 milion obyvatel	10,1	9,3

Tab. 6: Reprezentativita souboru

6.4 Dílčí výzkumná otázka

Následující odstavce popisují data vztahující se k dílčímu cíli studie, jímž bylo získat informace o zkušenostech sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD s agendou řešení rodičovských sporů. Data jsou pro přehlednost uváděna v absolutních četnostech.

- Podpora ze strany vedení úřadu je hodnocena jako ambivalentní - 38,6 % respondentů hodnotí přístup vedení úřadu k OSPOD jako spíše podporující a 28,9 % respondentů jako spíše nepodporující.

¹⁸ Dataset obsahuje data respondentů.

¹⁹ Vychází z vlastní databáze respondentů, jejichž údaje byly manuálně získávány z webových stránek úřadů obcí s rozšířenou působností, případně z jiných, vždy citovaných zdrojů.

- Vztahy na oddělení jsou povětšinou dobré, a to jak mezi kolegy (55,6 %), tak mezi pracovníky a pracovnícemi a vedením OSPOD (54,0 %).
- 47,5 % respondentů vnímá, že na jejich oddělení není na řešení agendy rodičovských sporů dostatek pracovníků.
- Pokud jde o úvodní zaškolení v agendě řešení rodičovských sporů, 73,4 % respondentů je hodnotí jako zcela nebo spíše dostačující.
- 69,3 % respondentů se domnívá, že hlavním úkolem pracovníka OSPOD je naplňovat požadavky dané předpisy.
- Respondenti se domnívají, že nejdůležitější subjekty pro spolupráci při řešení rodičovských sporů jsou v pořadí dle četností odpovědí:
 1. psychologové, poradci pro rodinu, terapeuti a mediátoři,
 2. soudci,
 3. školka a škola dítěte,
 4. ošetřující lékař dítěte,
 5. soudní znalci a neziskové organizace nabízející služby rodinám s dětmi.

Nejnižší důležitost přikládají respondenti spolupráci s právními zástupci rodičů. Mezi nejhůře dostupné subjekty ke spolupráci patří soudní znalci, psychologové, poradci pro rodinu, terapeuti a mediátoři, a neziskové organizace nabízející služby rodinám s dětmi.
- V roli kolizního opatrovníka v situaci úpravy péče o nezletilé děti se většina respondentů, tj. 90,5 %, cítí jistě. Při úpravě výživného se cítí jistě 82,1 % respondentů. Při úpravě styku se cítí jistě 83,6 % respondentů. Největší obavy pracovníci pocítují o zhoršení životní situace rodiny nebo nezletilého dítěte a v nižší míře pak ze stížností klientů a o zhoršení vztahů s klienty.
- 44,5 % respondentů občas zažívá agresivní chování ze strany rodičů dítěte (vyhrožování, napadání, urážky, ponižování apod.). S takovým chováním se 36,9 % respondentů setkává nejčastěji ze strany otce, shodných 36,9 % se s agresivním chováním setkává jak ze strany otce, tak ze strany matky.
- 48,2 % respondentů občas zažívá nepřiměřený nátlak ze strany rodičů (zahlcování telefonáty, emaily i neohlášenými návštěvami v kanceláři, úplatky, snaha o manipulaci,

citové vydírání apod.). S takovým chováním se 52,8 % respondentů setkává zhruba napůl ze strany obou rodičů, případně častěji ze strany otce. 69,3 % respondentů se domnívá, že jsou schopni nevhodnému jednání ze strany rodiče dítěte odolat.

- 13,5 % respondentů opakovaně zažilo situaci, kdy na ně vedení úřadu/oddělení vyvíjelo nátlak, aby změnili své rozhodnutí proti zájmům klienta. 69,5 % z této skupiny v takové situaci požadavkům vedení většinou vyhovělo, ač to nepovažovalo za správné.
- Respondenti uvedli, že v uplynulých 12 měsících navrhovali svěřeni dítěte do péče otce průměrně ve 14 % případů z celkové agendy. Mezi nejčastějšími pěti důvody uváděli (v pořadí dle četnosti)²⁰:
 1. Dítě vyjadřovalo přání být s otcem.
 2. Rodiče byli schopni se na tomto uspořádání dohodnout.
 3. Otec měl objektivně lepší předpoklady pro výchovu dítěte (osobnost, zázemí).
 4. Matka nebyla objektivně schopna se o dítě postarat.
 5. Tato forma péče v rodině již nějakou dobu dobře fungovala.

Respondenti uvedli, že v uplynulých 12 měsících navrhovali svěřeni dítěte do péče matky průměrně v 68 % případů z celkové agendy. Mezi nejčastějšími pěti důvody uváděli (v pořadí dle četnosti):

1. Rodiče byli schopni se na tomto uspořádání dohodnout.
2. Dítě vyjadřovalo přání být s matkou.
3. Tato forma péče v rodině již nějakou dobu dobře fungovala.
4. Matka měla objektivně lepší předpoklady pro výchovu dítěte (osobnost, zázemí).
5. Otec nebyl objektivně schopen se o dítě postarat.

Respondenti uvedli, že v uplynulých 12 měsících navrhovali svěřeni dítěte do střídavé nebo společné péče rodičů průměrně ve 21 % případů z celkové agendy. Mezi nejčastějšími pěti důvody uváděli (v pořadí dle četnosti):

1. Rodiče byli schopni se na tomto uspořádání dohodnout a přiměřeně spolu komunikovali.
2. Dítě vyjadřovalo přání být ve střídavé nebo společné péči.

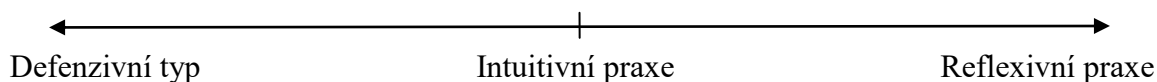
²⁰ U položek, které zjišťovaly, v kolika procentech případů pracovník navrhoval svěřeni do péče matky/otce/střídavé nebo společné péče, je třeba uvést, že se jednalo o subjektivní hodnocení pracovnice nebo pracovníka. Je z nich však patrná jejich převládající orientace k rovnocennému naplňování práv obou rodičů.

3. Tato forma péče v rodině již nějakou dobu dobře fungovala.
 4. Oba rodiče měli objektivně totožné předpoklady pro výchovu dítěte (osobnost, zázemí).
 5. Bydliště rodičů byla v blízké vzdálenosti od sebe.
- Pokud jde o úpravu styku, respondenti dávají přednost spíše širšímu nežli užšímu rozsahu styku.

6.4 Operacionalizace proměnných a výzkumné předpoklady k HVO3

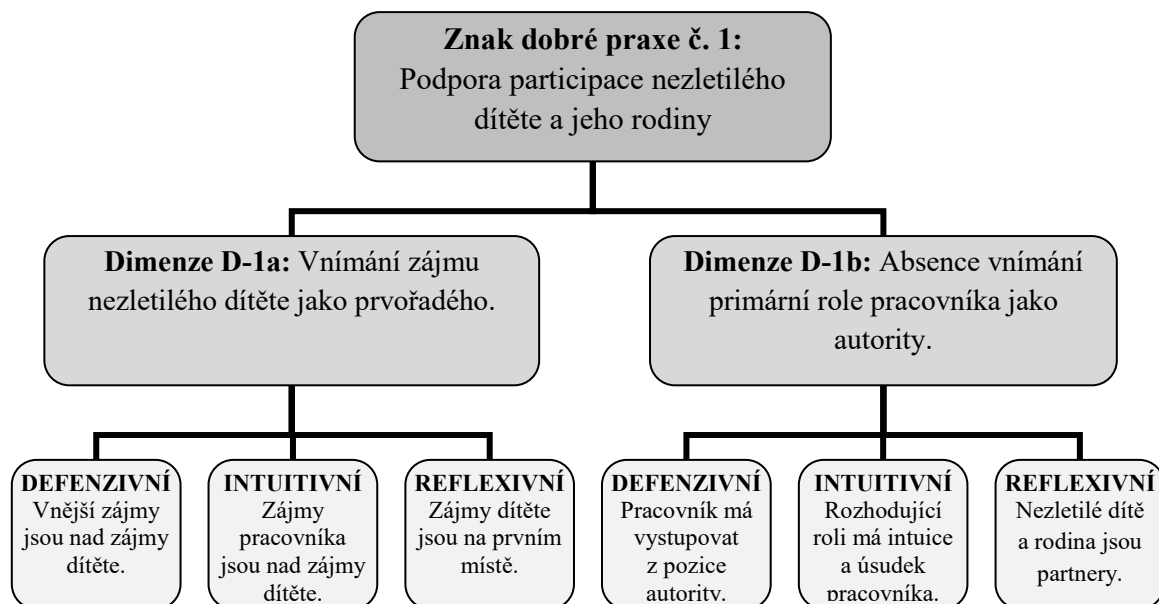
S vědomím, že metoda dotazníkového šetření má svá omezení (viz kapitola 3.3), byly indikátory jednotlivých znaků dobré praxe postaveny na provedené přehledové studii a kvalitativní analýze realizovaných rozhovorů. Cílem přitom nebylo identifikovat ideální typy, neboť ty jsou dle Webera (1997) umělým intelektuálním konstruktem, který nemá existující oporu v realitě. V duchu této logiky předpokládám, že některé identifikované typy se mohou vzájemně prolínat a představují spíše zvýšenou tendenci k uplatňování určitého typu praxe.

Použité koncepty byly operacionalizovány tak, aby je bylo možné kvantitativně měřit pomocí dotazníku. Přestože by bylo vhodnější zvolit dotazníkové položky, které pro měření ověřovaných konceptů použili již jiní výzkumníci, nebylo to možné, neboť zdroje dat ani znění dotazníkových položek k měření uvedených konceptů nebyly dostupné. Na základě dat z Fáze 1 a Fáze 2 předpokládám, že defenzivní a reflexivní typ praxe stojí na pomyslné škále nejdále od sebe a veprostřed škály se pohybují pracovníci, kteří částečně vstupují do obou zmíněných typů (viz obr. 7). Pro účely této výzkumné studie je „prostřední“ typ praxe pojmenován jako *intuitivní*, a to zejména s ohledem na data z Fáze 2, která u zástupců tohoto typu praxe oproti zbylým dvěma typům ukazovala na významný vliv vlastního úsudku, intuice a zkušeností.

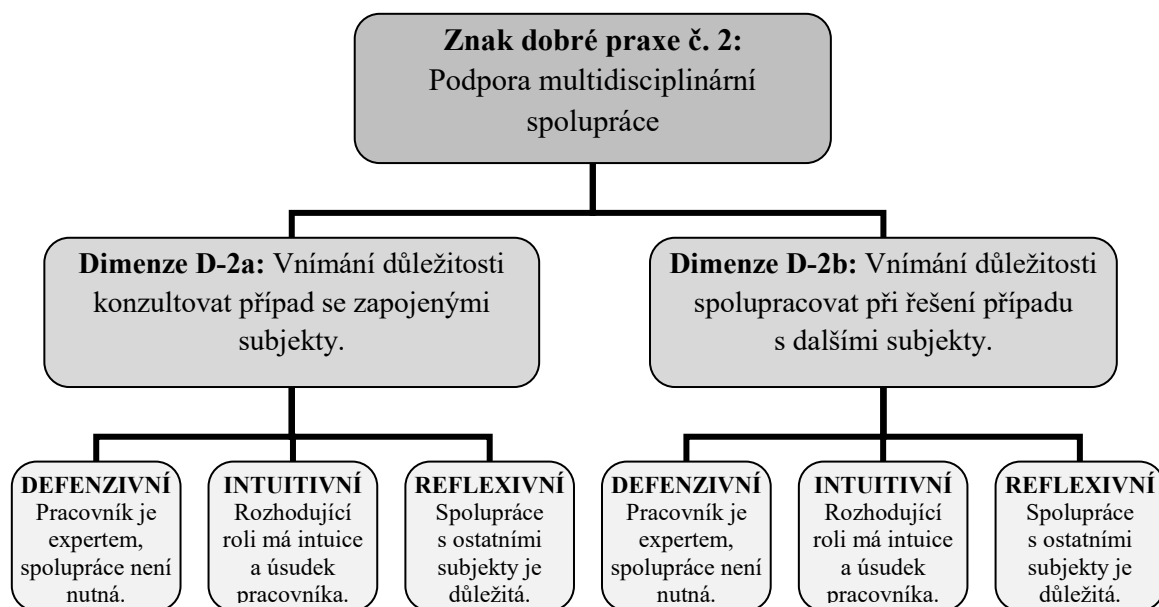

Obr. 7: Grafické znázornění typů praxe identifikovaných ve Fázi 2

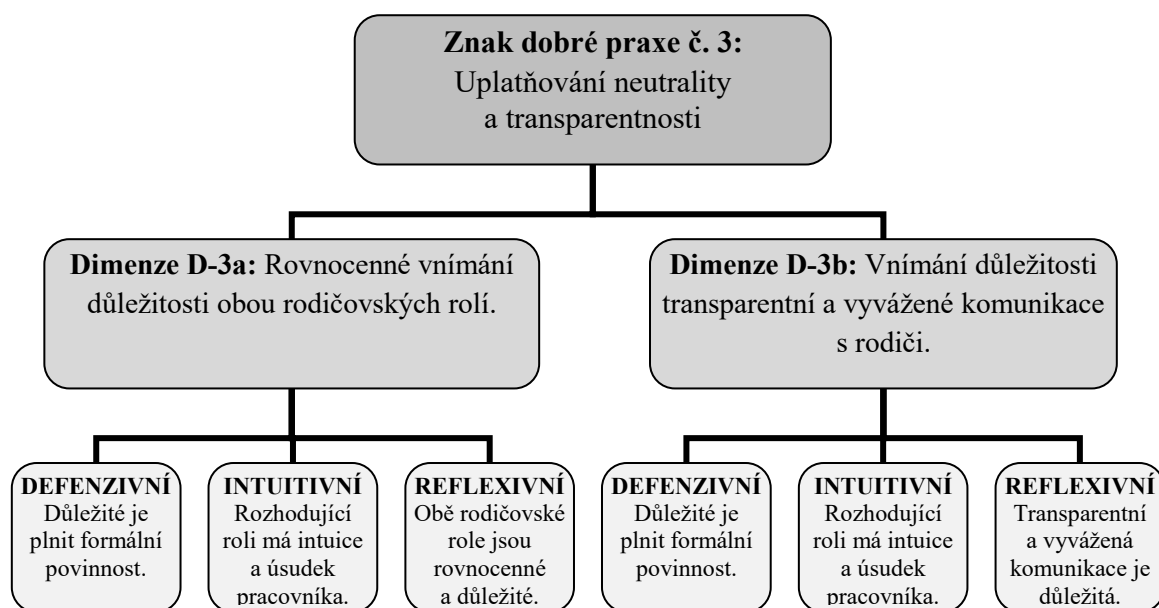
Každý z typů praxe byl dále operacionalizován na základě postojů ke dvěma dimenzím konkrétního znaku dobré praxe. Jednotlivé dimenze byly na základě předchozích fází studie identifikovány jako nejkvalitnější a jako ty, které mezi identifikovanými typy praxe nejlépe diskriminují (viz schémata na obr. 8-12 níže).

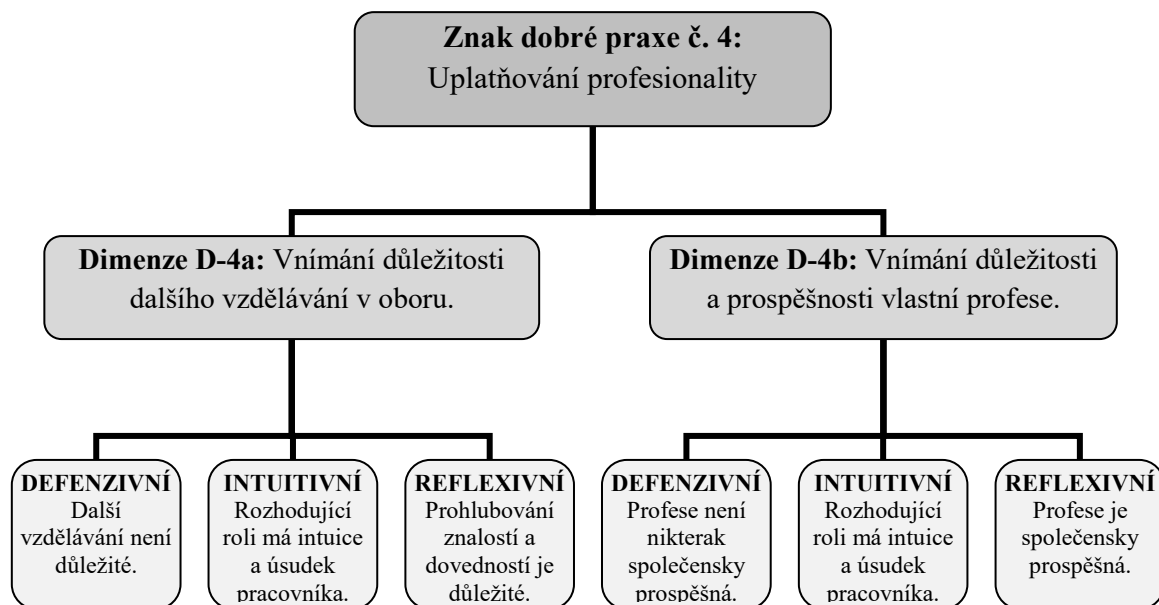
Obr. 8: Dimenze prvního znaku dobré praxe „Podpora participace nezletilého dítěte a jeho rodiny“ a hodnoty dimenzí dle typů

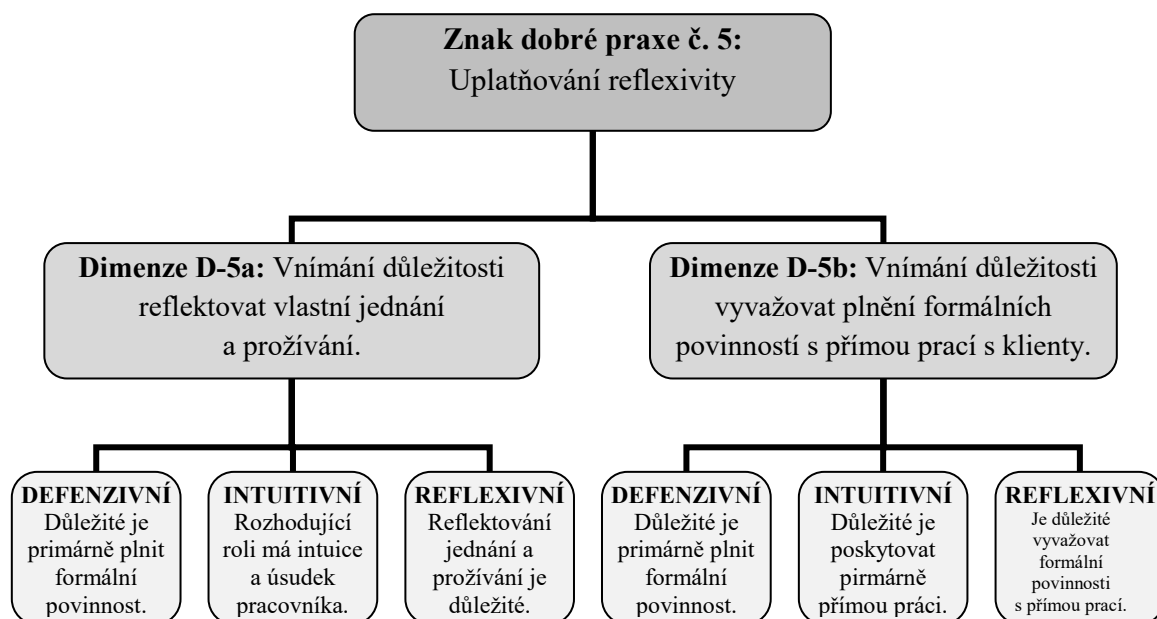
Obr. 9: Dimenze druhého znaku dobré praxe „Podpora multidisciplinární spolupráce“ a hodnoty dimenzí dle typů

Obr. 10: Dimenze třetího znaku dobré praxe „Uplatňování neutrality a transparentnosti“ a hodnoty dimenzí dle typů

Obr. 11: Dimenze čtvrtého znaku dobré praxe „Uplatňování profesionality“ a hodnoty dimenzí dle typů

Obr. 12: Dimenze pátého znaku dobré praxe „Uplatňování reflexivity“ a hodnoty dimenzí dle typů

Na základě schémat na obr. 8 až 12 výše, které se opírají o poznatky z přehledové studie provedené ve Fázi 1 a o kvalitativní data z Fáze 2, bylo konstruováno celkem šest výzkumných předpokladů, které mají ověřit variabilitu jednotlivých typů praxe, tedy jejich zastoupení v souboru. Obsah prvních pěti výzkumných předpokladů zohledňuje rozlišení defenzivního a reflexivního typu praxe s ohledem na jejich polaritní postavení na škále a vychází z hodnot dimenzí ke každému ze znaků dobré praxe.

Znak dobré praxe	Výzkumný předpoklad (dále jen VP)
<i>Podpora participace dítěte a jeho rodiny (dimenze D-1a, D-1b)</i>	VP1a: Pracovník, který má vyšší tendenci upřednostňovat vnější zájmy před zájmy nezletilého dítěte a vnímat roli sociálního pracovníka jako autority, má vyšší tendenci uplatňovat defenzivní praxi.
	VP1b: Pracovník, který má vyšší tendenci upřednostňovat zájmy dítěte nad ostatními zájmy a vnímat roli sociálního pracovníka jako partnera nezletilého dítěte a jeho rodiny, má vyšší tendenci uplatňovat reflexivní praxi.
<i>Podpora multidisciplinární spolupráce (dimenze D-2a, D-2b)</i>	VP2a: Pracovník, který má nižší tendenci konzultovat řešení případu s dalšími subjekty a spolupracovat s nimi, má vyšší tendenci uplatňovat defenzivní praxi.
	VP2b: Pracovník, který má vyšší tendenci zapojovat do řešení případu další subjekty, má vyšší tendenci uplatňovat reflexivní praxi.
<i>Uplatňování neutrality a transparentnosti (dimenze D-3a, D-3b)</i>	VP3a: Pracovník, který má vyšší tendenci nepovažovat obě rodičovské role za rovnocenné a nepřikládat význam transparentní a vyvážené komunikaci s rodiči, má vyšší tendenci uplatňovat defenzivní praxi.

	VP3b: Pracovník, který má vyšší tendenci považovat obě rodičovské role za rovnocenné a přikládat význam transparentní a vyvážené komunikaci s rodiči, má vyšší tendenci uplatňovat reflexivní praxi.
<i>Uplatňování profesionality (dimenze D-4a, D-4b)</i>	VP4a: Pracovník, který přikládá dalšímu vzdělávání i vlastní profesi nižší význam, má vyšší tendenci uplatňovat defenzivní praxi. VP4b: Pracovník, který přikládá dalšímu vzdělávání i vlastní profesi vyšší význam, má vyšší tendenci uplatňovat reflexivní praxi.
<i>Uplatňování reflexivity (dimenze D-5a, D-5b)</i>	VP5a: Pracovník, který má vyšší tendenci nadřazovat plnění formálních povinností nad přímou práci s klienty, má vyšší tendenci uplatňovat defenzivní praxi. VP5b: Pracovník, který má vyšší tendenci reflektovat své jednání a prožívání a vyvažovat plnění formálních povinností a přímou práci s klienty, má vyšší tendenci uplatňovat reflexivní praxi.

Tab. 7: Výzkumné předpoklady pro zodpovězení HVO3

Poslední výzkumný předpoklad VP6 má ověřit středové umístění intuitivní praxe na pomyslné škále (viz obr. 7).

VP6: Tendence uplatňovat intuitivní praxi je vyšší u pracovníků, u nichž se ve zvýšené míře vyskytují též prvky defenzivní nebo reflexivní praxe.

Předpokládané rozložení odpovědí na jednotlivé proměnné i se zněním příslušných dotazníkových položek obsahuje Příloha 3.

6.5 Metoda analýzy dat

Jak vyplývá z tabulky, která je součástí Přílohy 3, většina použitých dotazníkových položek byla měřena na šestibodové škále (srov. Hayes, 2013), některé položky nabízely tři varianty odpovědí. Pro účely výzkumné studie byly všechny proměnné měřené na jiné než tříbodové škále překódovány do tří kategorií, přičemž (1) = defenzivní praxe, (2) = intuitivní praxe a (3) = reflexivní praxe. S ohledem na předchozí fáze výzkumné studie přitom předpokládám, že defenzivní a reflexivní praxe se nacházejí na opačných bodech škály, přičemž intuitivní praxe se s ohledem na svoji proměnlivost pohybuje kolem středu škály. Frekvence odpovědí na jednotlivé proměnné před i po překódování obsahuje Příloha 4. Vnitřní konzistence proměnných byla ověřována pomocí Cronbachovy alphy ($\alpha = ,832$; viz Příloha 5).

Pro zjištění zastoupení jednotlivých praxí byly použity absolutní a relativní četnosti a určení variability, tedy rozložení respondentů do tří typů v závislosti na míře jejich postojů, bylo provedeno metodou shlukové analýzy. Analýza byla provedena v programu IBM SPSS verze 27.

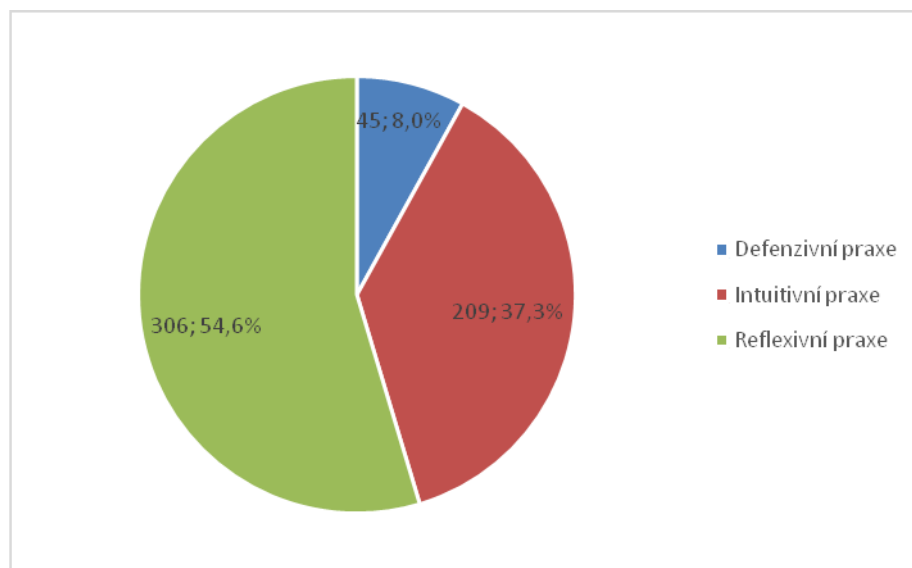
6.6 Výsledky a jejich interpretace

V prvním kroku zpracování dat byly na základě odpovědí z jednotlivých dimenzí (D-1a až D-5b) zjišťovány absolutní a relativní četnosti zastoupení jednotlivých praxí (defenzivní, intuitivní a reflexivní). V rámci tohoto kroku byly z analýzy vyřazeny hodnoty 5 a 7, se kterými se pracovalo jako s chybějícími hodnotami, tj. v případě přepočtu odpovědí na relativní četnosti byl snížen základ počtu odpovědí 10 na nižší číslo. Součet relativních odpovědí 1, 2 a 3 tedy vždy dával 100 %.

Na základě těchto četností byl určen převažující typ praxe. Zastoupení jednotlivých praxí vidíme na tabulce 8 a grafu 1 níže. Z dat je patrné, že respondenti nejčastěji tendovali k uplatňování reflexivní praxe. Tato praxe byla nejčastěji zastoupena u 306 respondentů (54,6 %).

Typ praxe	Četnost	Relativní četnost (%)
Defenzivní	45	8,0
Intuitivní	209	37,3
Reflexivní	306	54,6
Celkem	560	100,0

Tab. 8: Zastoupení jednotlivých typů praxe

Graf 1: Zastoupení jednotlivých typů praxe

Vzhledem k tomu, že u respondentů bylo často velmi podobně zastoupeno více typů praxe, uvádím níže průměrné zastoupení jednotlivých typů u respondentů a dalších statistických charakteristik. Z tabulky je patrné, že reflexivní typ praxe má v průměru největší zastoupení, poměr intuitivní praxe je však také velmi častý. V průměru se jedná o 41,3 % oproti 46,4 % u praxe reflexivní. Nejméně je v průměru zastoupena defenzivní praxe, a to pouze v 12,3 %.

Statistické charakteristiky	Typ praxe		
	Defenzivní	Intuitivní	Reflexivní
Počet	560	560	560
Průměr	12,3 %	41,3 %	46,4 %
Medián	9,1 %	36,4 %	54,5 %
Minimum	0,0 %	9,1 %	0,0 %
Maximum	88,9 %	90,9 %	90,9 %
Směr. odchylka	18,0 %	15,6 %	23,2 %

Tab. 9: Průměrné zastoupení jednotlivých praxí

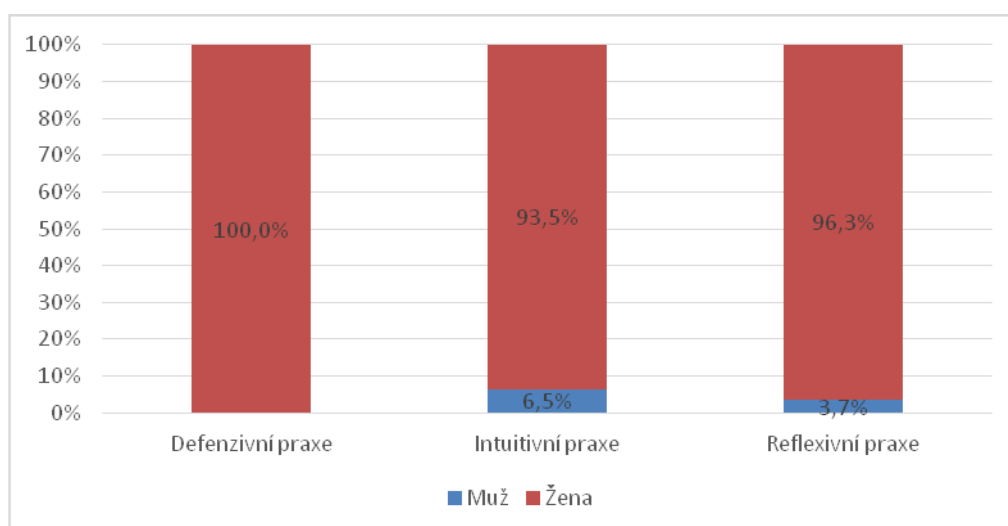
Tabulka 10 níže zobrazuje procentuální zastoupení jednotlivých typů podle převažujícího typu praxe. Vidíme například, že u respondentů, u nichž převažuje defenzivní praxe, je zastoupena rovněž intuitivní praxe, ale téměř vůbec praxe reflexivní. V případě intuitivní praxe je větší zastoupení reflexivní praxe a minimálně defenzivní. U reflexivní praxe je častěji

zastoupena také intuitivní praxe nežli defenzivní. Tato zjištění odpovídají VP6, tedy že pracovníci s vyšší tendencí uplatňovat intuitivní praxi mají rovněž vyšší tendenci vstupovat do defenzivního nebo reflexivního typu praxe, zatímco pracovníci uplatňující primárně defenzivní nebo reflexivní praxi se vzájemně prolínají jen minimálně.

Průměrné procentní zastoupení		Převažující praxe		
		Defenzivní	Intuitivní	Reflexivní
Defenzivní praxe	Počet	45	209	306
	Průměr	66,4 %	10,6 %	5,5 %
Intuitivní praxe	Počet	45	209	306
	Průměr	32,9 %	56,8 %	31,9 %
Reflexivní praxe	Počet	45	209	306
	Průměr	0,7 %	32,6 %	62,5 %

Tab. 10: Převažující typ praxe a průměrné zastoupení ostatních praxí

Na rozdělení respondentů do jednotlivých typů nemá vliv žádný ze sledovaných demografických faktorů, jako je pohlaví, věk, děti, délka praxe či místo bydliště (kraj). I přesto je zajímavé podívat se podrobněji na zastoupení mužů a žen v jednotlivých typech. Z níže uvedeného grafu vidíme, že mezi respondenty s převažující defenzivní praxí nejsou žádní muži. Největší podíl mužů je u intuitivní praxe (6,5 %).

Graf 2: Rozdělení pohlaví podle převažující praxe

Četnosti jednotlivých odpovědí v dimenzích uvádí tabulka 11 níže. Všechny sledované dimenze jsou s proměnnou praxe závislé (p-hodnoty všech χ^2 testů nezávislosti v kontingenční tabulce byly 0,000).

		Typ praxe			
		Defenzivní	Intuitivní	Reflexivní	Celkem
Celkem		45 (100 %)	209 (100 %)	306 (100 %)	560 (100 %)
<i>D-1a: Souhlasíte s výrokem, že nejlepší zájem dítěte je prvořadý?</i>	nesouhlasím	28 (62,2 %)	22 (10,5 %)	4 (1,3 %)	54 (9,6 %)
	střed	17 (37,8 %)	164 (78,5 %)	162 (52,9 %)	343 (61,3 %)
	souhlasím	0 (0 %)	23 (11 %)	140 (45,8 %)	163 (29,1 %)
<i>D-1b: Souhlasíte s výrokem, že pracovník OSPOD má pro klienta představovat autoritu?</i>	souhlasím	16 (35,6 %)	21 (10 %)	2 (0,7 %)	39 (7 %)
	střed	26 (57,8 %)	178 (85,2 %)	261 (85,3 %)	465 (83 %)
	nesouhlasím	0 (0 %)	4 (1,9 %)	28 (9,2 %)	32 (5,7 %)
<i>D-2a: Jak často se při řešení případu obrátíte s prosbou o radu nebo doporučení na kolegy nebo odborníky?</i>	nikdy	35 (77,8 %)	6 (2,9 %)	0 (0 %)	41 (7,3 %)
	občas	10 (22,2 %)	65 (31,1 %)	11 (3,6 %)	86 (15,4 %)
	často	0 (0 %)	138 (66 %)	295 (96,4 %)	433 (77,3 %)
<i>D-2b: Jak je pro vás důležitá spolupráce s dalšími subjekty?</i>	nedůležitá	37 (82,2 %)	12 (5,7 %)	2 (0,7 %)	51 (9,1 %)
	střed	6 (13,3 %)	77 (36,8 %)	19 (6,2 %)	102 (18,2 %)
	důležitá	0 (0 %)	116 (55,5 %)	282 (92,2 %)	398 (71,1 %)
<i>D-3a: Souhlasíte s výrokem, že otec může dítě vychovávat stejně dobře jako matka?</i>	nesouhlasím	42 (93,3 %)	140 (67 %)	165 (53,9 %)	347 (62 %)
	střed	1 (2,2 %)	34 (16,3 %)	23 (7,5 %)	58 (10,4 %)
	souhlasím	0 (0 %)	23 (11 %)	112 (36,6 %)	135 (24,1 %)
<i>D-3b: Souhlasíte s výrokem, že je v nejlepším zájmu dítěte komunikovat vždy transparentně a směrem k oběma rodičům?</i>	nesouhlasím	11 (24,4 %)	9 (4,3 %)	0 (0 %)	20 (3,6 %)
	střed	34 (75,6 %)	186 (89 %)	186 (60,8 %)	406 (72,5 %)
	souhlasím	0 (0 %)	14 (6,7 %)	120 (39,2 %)	134 (23,9 %)
<i>D-4a: Která z níže nabízených možností lépe odpovídá Vašemu postoji ke vzdělávání?</i>	Necítím potřebu rozšiřovat si své znalosti a dovednosti.	40 (88,9 %)	2 (1 %)	0 (0 %)	42 (7,5 %)
	Necítím potřebu rozšiřovat si své znalosti a dovednosti.	3 (6,7 %)	48 (23 %)	0 (0 %)	51 (9,1 %)
	Rád/a si doplňuji vzdělání a zlepšuji své dovednosti.	1 (2,2 %)	149 (71,3 %)	301 (98,4 %)	451 (80,5 %)
<i>D-4b: Souhlasíte s výrokem: Moje práce je velmi společensky prospěšná?</i>	nesouhlasím	13 (28,9 %)	15 (7,2 %)	7 (2,3 %)	35 (6,3 %)
	střed	31 (68,9 %)	181 (86,6 %)	207 (67,6 %)	419 (74,8 %)
	souhlasím	0 (0 %)	8 (3,8 %)	84 (27,5 %)	92 (16,4 %)
<i>D-5a: Do jaké míry se vciťujete do případu?</i>	Do situace rodičů dítěte se nijak zvlášť nevciťuji.	42 (93,3 %)	6 (2,9 %)	0 (0 %)	48 (8,6 %)

	Vždy se silně vciťuji do situace, ve které se rodiče dítěte nacházejí.	3 (6,7 %)	72 (34,4 %)	24 (7,8 %)	99 (17,7 %)
	Do jisté míry se vciťuji do situace, ve které se rodiče dítěte nacházejí.	0 (0 %)	131 (62,7 %)	282 (92,2 %)	413 (73,7 %)
<i>D-5b: Na kterou ze dvou složek agendy kladete větší důraz?</i>	Plnění administrativních úkonů daných směrnicemi a zákony.	22 (48,9 %)	8 (3,8 %)	4 (1,3 %)	34 (6,1 %)
	Řešení případů.	20 (44,4 %)	174 (83,3 %)	139 (45,4 %)	333 (59,5 %)
	Kladu na obojí stejný důraz.	2 (4,4 %)	27 (12,9 %)	164 (52,6 %)	193 (34,4 %)

Tab. 11: Tabulka četností odpovědí v jednotlivých dimenzích dle typu praxe

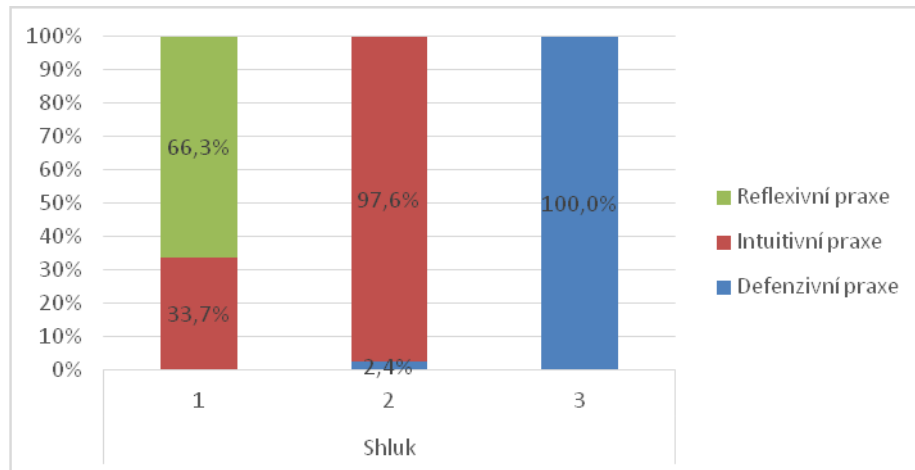
Z tabulky 11 vyplývá, že postoje k jednotlivým dimenzím znaků dobré praxe jsou v souladu se stanovenými výzkumnými předpoklady VP1a, VP2a-b, VP3a, VP4a a VP5a-b. Pouze v případě výzkumných předpokladů VP1b, VP3b a VP4b se ukazuje, že reflexivně orientovaní pracovníci mají tendenci usazovat se spíše ve středu škály. Tabulka 11 rovněž ukazuje, že intuitivní praxe prostupuje i do dalších dvou typů, zatímco defenzivní a reflexivní typy se vzájemně prolínají jen v ojedinělých případech.

Druhým krokem analýzy bylo ověření variability v praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů pomocí shlukové analýzy, přičemž předpokládám rozdělení dat do tří shluků. Před vlastní shlukovou analýzou byla data upravena a hodnoty 5 a 7 byly v systému SPSS označeny jako chybějící. Využita byla metoda shlukové analýzy – *Between-group linkage* a pro vzdálenosti byla zvolena čtvercová euklidovská vzdálenost.

Kontrola správnosti rozřazení respondentů do shluků byla provedena pomocí kontingenční tabulky, která ověřovala vztah praxe a přiděleného shluku. Výslednou kontingenční tabulku a graf rozdělení hodnot můžeme vidět níže. Z tabulky je patrné, že první shluk je tvořen z 66,3 % respondenty s převažující reflexivní praxí a z 33,7 % respondenty s intuitivní praxí. Druhý shluk je z 97,6 % tvořen pouze respondenty s intuitivní praxí. Třetí shluk je tvořen výlučně respondenty s defenzivní praxí.

		Shluk			Celkem
		1	2	3	
Praxe	Defenzivní	0 (0 %)	1 (2,4 %)	39 (100 %)	40 (8 %)
	Intuitivní	142 (33,7 %)	41 (97,6 %)	0 (0 %)	183 (36,5 %)
	Reflexivní	279 (66,3 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	279 (55,6 %)
Celkem		421 (100 %)	42 (100 %)	39 (100 %)	502 (100 %)

Tab. 12: Kontingenční tabulka – vztah praxe a shluku

Graf 3: Vztah praxe a shluku

V tabulce níže můžeme vidět četnosti odpovědí ve sledovaných dimenzích podle shluků. Všechny odpovědi jsou závislé podle shluků (všechny dimenze mají p-hodnotu 0,000).

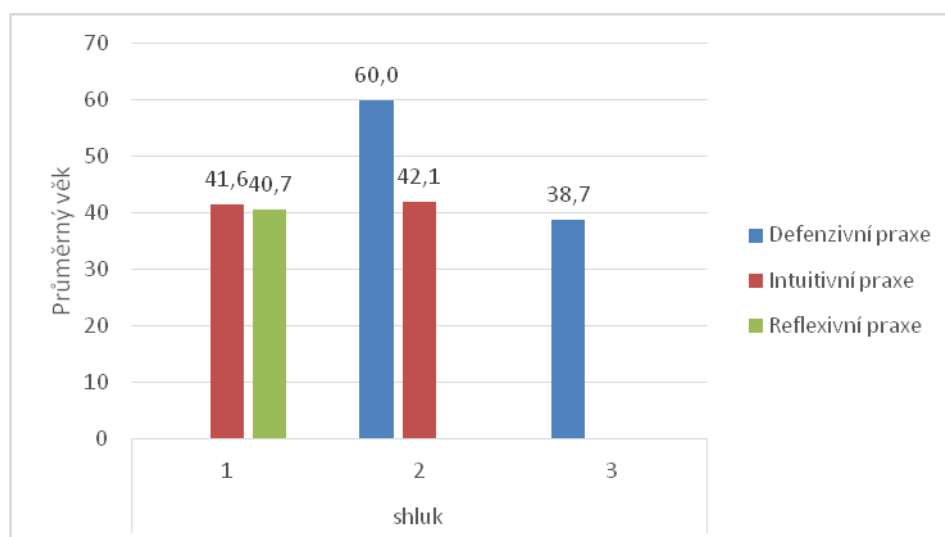
			Shluky			Celkem
			1	2	3	
Celkem			421 (100 %)	42 (100 %)	39 (100 %)	502 (100 %)
<i>D-1a: Souhlasíte s výrokem, že nejlepší zájem dítěte je prvořadý?</i>	nesouhlasím		6 (1,4 %)	16 (38,1 %)	25 (64,1 %)	47 (9,4 %)
	střed		276 (65,6 %)	23 (54,8 %)	14 (35,9 %)	313 (62,4 %)
	souhlasím		139 (33 %)	3 (7,1 %)	0 (0 %)	142 (28,3 %)
<i>D-1b: Souhlasíte s výrokem, že pracovník OSPOD má pro klienta představit autoritu?</i>	souhlasím		3 (0,7 %)	20 (47,6 %)	13 (33,3 %)	36 (7,2 %)
	střed		388 (92,2 %)	22 (52,4 %)	26 (66,7 %)	436 (86,9 %)
	nesouhlasím		30 (7,1 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	30 (6 %)
<i>D-2a: Jak často se při řešení případu obracíte s prosbou o radu nebo doporučení</i>	nikdy		0 (0 %)	4 (9,5 %)	31 (79,5 %)	35 (7 %)
	občas		33 (7,8 %)	37 (88,1 %)	8 (20,5 %)	78 (15,5 %)

<i>na kolegy nebo odborníky?</i>	často	388 (92,2 %)	1 (2,4 %)	0 (0 %)	389 (77,5 %)
<i>D-2b: Jak je pro vás důležitá spolupráce s dalšími subjekty?</i>	nedůležitá	3 (0,7 %)	12 (28,6 %)	34 (87,2 %)	49 (9,8 %)
	střed	59 (14 %)	30 (71,4 %)	5 (12,8 %)	94 (18,7 %)
	důležitá	359 (85,3 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	359 (71,5 %)
<i>D-3a: Souhlasíte s výrokem, že otec může dítě vychovávat stejně dobře jako matka?</i>	nesouhlasím	251 (59,6 %)	33 (78,6 %)	38 (97,4 %)	322 (64,1 %)
	střed	45 (10,7 %)	9 (21,4 %)	1 (2,6 %)	55 (11 %)
	souhlasím	125 (29,7 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	125 (24,9 %)
<i>D-3b: Souhlasíte s výrokem, že je v nejlepším zájmu dítěte komunikovat vždy transparentně a směrem k oběma rodičům?</i>	nesouhlasím	0 (0 %)	8 (19 %)	8 (20,5 %)	16 (3,2 %)
	střed	299 (71 %)	34 (81 %)	31 (79,5 %)	364 (72,5 %)
	souhlasím	122 (29 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	122 (24,3 %)
<i>D-4a: Která z níže nabízených možností lépe odpovídá Vašemu postoji ke vzdělávání?</i>	Necítím potřebu rozšiřovat si své znalosti a dovednosti.	0 (0 %)	2 (4,8 %)	37 (94,9 %)	39 (7,8 %)
	Necítím potřebu rozšiřovat si své znalosti a dovednosti.	6 (1,4 %)	38 (90,5 %)	1 (2,6 %)	45 (9 %)
	Rád/a si doplňuji vzdělání a zlepšuji své dovednosti.	415 (98,6 %)	2 (4,8 %)	1 (2,6 %)	418 (83,3 %)
<i>D-4b: Souhlasíte s výrokem: Moje práce je velmi společensky prospěšná?</i>	nesouhlasím	12 (2,9 %)	9 (21,4 %)	10 (25,6 %)	31 (6,2 %)
	střed	323 (76,7 %)	33 (78,6 %)	29 (74,4 %)	385 (76,7 %)
	souhlasím	86 (20,4 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	86 (17,1 %)
<i>D-5a: Do jaké míry se vciťujete do případu?</i>	Do situace rodičů dítěte se nijak zvlášť nevciťuji.	0 (0 %)	5 (11,9 %)	37 (94,9 %)	42 (8,4 %)
	Vždy se silně vciťuji do situace, ve které se rodiče dítěte nacházejí.	50 (11,9 %)	37 (88,1 %)	2 (5,1 %)	89 (17,7 %)
	Do jisté míry se vciťuji do situace, ve které se rodiče dítěte nacházejí.	371 (88,1 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	371 (73,9 %)
<i>D-5b: Na kterou ze dvou složek agendy kladete větší důraz?</i>	Plnění administrativních úkonů daných směrnicemi a zákony. Řešení případů.	4 (1 %)	8 (19 %)	20 (51,3 %)	32 (6,4 %)
	Řešení případů.	253 (60,1 %)	33 (78,6 %)	19 (48,7 %)	305 (60,8 %)
	Kladu na obojí stejný důraz.	164 (39 %)	1 (2,4 %)	0 (0 %)	165 (32,9 %)

Tab. 13: Četnosti odpovědí jednotlivých dimenzí podle shluků

Výsledky shlukové analýzy v zásadě potvrzují zjištění z prvního kroku analýzy, tedy že postoje k jednotlivým dimenzím znaků dobré praxe jsou v souladu se stanovenými výzkumnými předpoklady VP1a, VP2a-b, VP3a, VP4a a VP5a-b. V případě výzkumných předpokladů VP1b, VP3b a VP4b se opět ukazuje významné prostupování reflexivní praxe do intuitivního typu.

V rámci analýzy bylo možné nahlédnout rovněž na to, o jaké respondenty v jednotlivých shlucích se jedná. Z pohledu věku (viz graf 4 níže) vyplývá, že v prvním shluku, který tvoří pouze respondenti s defenzivní a intuitivní praxí, se průměrný věk obou skupin respondentů neliší, tj. 41 let. Ve druhém shluku jsou výrazně starší respondenti s defenzivní praxí (průměrný věk 60 let). V posledním shluku, který je tvořen pouze respondenty s převažující defenzivní praxí, činí průměrný věk 38,7 let.

Graf 4: Průměrný věk respondentů podle shluků a převažující typu praxe

Z pohledu pohlaví bylo v prvním shluku jak v intuitivní, tak v reflexivní praxi zastoupení žen mezi 94,4 % a 96,1 %, což odpovídá celkovému podílu žen v souboru (95,2 %). Podíly mužů jsou v tomto případě 5,6 % a 3,9 %. V případě druhého shluku je u intuitivní praxe oproti prvnímu shluku větší podíl mužů, a to 12,2 %, v jiných typech praxe se v tomto shluku muži nevyskytují. Třetí shluk, v němž jsou respondenti pouze s reflexivní praxí, tvoří výlučně ženy.

	Typ praxe	Pohlaví		Celkem	
		Muž	Žena		
Shluk	1	Defenzivní	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
		Intuitivní	8 (5,6 %)	134 (94,4 %)	142 (100 %)
		Reflexivní	11 (3,9 %)	268 (96,1 %)	279 (100 %)
	2	Defenzivní	0 (0 %)	1 (100 %)	1 (100 %)
		Intuitivní	5 (12,2 %)	36 (87,8 %)	41 (100 %)
		Reflexivní	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
	3	Defenzivní	0 (0 %)	39 (100 %)	39 (100 %)
		Intuitivní	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
		Reflexivní	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)

Tab. 14: Pohlaví podle praxe a shluku

6.7 Shrnutí třetí fáze výzkumné studie

Z výsledků Fáze 3 vyplývá, že rozdělení sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD do tří typů podle postojů, jaké zaujímají k identifikovaným znakům dobré praxe při řešení rodičovských sporů, odpovídá většině stanovených výzkumných předpokladů. Výsledné zhodnocení výzkumných předpokladů ilustruje tabulka 15 níže:

Výzkumný předpoklad	Zhodnocení
VP1a: Pracovník, který má vyšší tendenci upřednostňovat vnější zájmy před zájmy nezletilého dítěte a vnímat roli sociálního pracovníka jako autority, má vyšší tendenci uplatňovat defenzivní praxi.	Potvrzuje se
VP1b: Pracovník, který má vyšší tendenci upřednostňovat zájmy dítěte nad ostatními zájmy a vnímat roli sociálního pracovníka jako partnera nezletilého dítěte a jeho rodiny, má vyšší tendenci uplatňovat reflexivní praxi.	Nepotvrzuje se²¹
VP2a: Pracovník, který má nižší tendenci konzultovat řešení případu s dalšími subjekty a spolupracovat s nimi, má vyšší tendenci uplatňovat defenzivní praxi.	Potvrzuje se
VP2b: Pracovník, který má vyšší tendenci zapojovat do řešení případu další subjekty, má vyšší tendenci uplatňovat reflexivní praxi.	Potvrzuje se
VP3a: Pracovník, který má vyšší tendenci nepovažovat obě rodičovské role za rovnocenné a nepřikládat význam transparentní a vyvážené komunikaci s rodiči, má vyšší tendenci uplatňovat defenzivní praxi.	Potvrzuje se

²¹ Výsledná data neodpovídají předpokládaným postojům v žádné ze dvou dimenzí.

VP3b: Pracovník, který má vyšší tendenci považovat obě rodičovské role za rovnocenné a přikládat význam transparentní a vyvážené komunikaci s rodiči, má vyšší tendenci uplatňovat reflexivní praxi.	Potvrzuje se pouze částečně²²
VP4a: Pracovník, který přikládá dalšímu vzdělávání i vlastní profesi nižší význam, má vyšší tendenci uplatňovat defenzivní praxi.	Potvrzuje se
VP4b: Pracovník, který přikládá dalšímu vzdělávání i vlastní profesi vyšší význam, má vyšší tendenci uplatňovat reflexivní praxi.	Potvrzuje se pouze částečně²³
VP5a: Pracovník, který má vyšší tendenci nadřazovat plnění formálních povinností nad přímou práci s klienty, má vyšší tendenci uplatňovat defenzivní praxi.	Potvrzuje se
VP5b: Pracovník, který má vyšší tendenci reflektovat své jednání a prožívání a vyvažovat plnění formálních povinností a přímou práci s klienty, má vyšší tendenci uplatňovat reflexivní praxi.	Potvrzuje se
VP6: Tendence uplatňovat intuitivní praxi je vyšší u pracovníků, u nichž se rovněž vyskytují prvky defenzivní nebo reflexivní praxe.	Potvrzuje se

Tab. 15: Výsledné zhodnocení výzkumných předpokladů

Jak vyplývá z tabulky 15, byla potvrzena většina výzkumných předpokladů. Výzkumné předpoklady VP1b, VP3b a VP4b, které se nepotvrdily nebo se potvrdily pouze částečně, ukazují na to, že reflexivně orientovaní pracovníci tíhnou v některých aspektech oproti původnímu předpokladu spíše ke středu škály. Na úrovni jednotlivých VP to znamená, že pracovníky, kteří mají vyšší tendenci upřednostňovat zájmy dítěte nad ostatními zájmy a vnímat roli sociálního pracovníka jako partnera nezletilého dítěte a jeho rodiny (VP1b), považovat obě rodičovské role za rovnocenné (VP3b) a přikládat vyšší význam vlastní profesi (VP4b), bychom mohli označit spíše za zástupce intuitivní nežli reflexivní praxe, případně za zástupce obou typů.

Výzkumný předpoklad VP6 potvrzuje původní předpoklad, že výsledné typy nejsou typy ideálními a že jejich dílčí prvky vstupují i do dalších typů – jedinou, ovšem zásadní výjimku tvoří defenzivní a reflexivní praxe, které se vzájemně neprolínají. Diskuzi nad výsledky této, jakož i předchozích fází výzkumné studie se podrobněji věnuji v další kapitole.

²² Výsledná data odpovídají předpokládaným postojům pouze v jedné ze dvou dimenzí, tj. *Vnímání důležitosti transparentní a vyvážené komunikace s rodiči (D-3b)*.

²³ Výsledná data odpovídají předpokládaným postojům pouze v jedné ze dvou dimenzí, tj. *Vnímání důležitosti a prospěšnosti vlastní profese (D-4b)*.

7. Diskuze

Výzkumná studie byla kompletně realizována od ledna 2016 do dubna 2019 a zaměřovala se na populaci sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností, kterým je svěřena agenda rodičovských sporů. Studie zahrnovala tři výzkumné fáze: realizaci přehledové studie, provedení kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů ve všech krajích České republiky a anonymní dotazníkové šetření analyzované optikou kvantitativní metodologie. Dotazníkové šetření zaznamenalo 47% návratnost a vykazovalo vysokou reprezentativitu.

Z celkových výsledků výzkumné studie vyplývá, že sociální pracovníci a pracovníci OSPOD jsou dobře obeznámeni s doporučenými postupy při řešení rodičovských sporů, a v naprosté většině je alespoň dle svých sdělení fakticky naplňují. Při uplatňování represivních kompetencí jsou však pasivnější, než jim metodická doporučení ukládají, což je v souladu se zjištěními Černé (2001), Barvíkové a Šťastné (2014) i s tiskovou zprávou Veřejného ochránce práv (2018).

Mezi specifické rysy agendy rodičovských sporů na OSPOD patří:

- vyšší intenzita tlaků z vnějšku (ze strany klientů – znesvářených rodičů, médií, vedení),
- vyšší potřeba zachování nestrannosti,
- neochota rodičů ke spolupráci nebo naopak přehlacení požadavky rodičů,
- bezmoc a vnímaný nedostatek praktických řešení vyhrocených, dlouhodobých případů,
- kontraproduktivní zapojení právních zástupců rodičů, a
- nejistota při vedení rozhovorů s dětmi a nakládání s jejich názorem.

Vnější vlivy a tlaky obecně sociální pracovníci a pracovníci zmiňují jako ústřední rys pracovních podmínek při řešení rodičovských sporů. Vede je k potřebě mít vše, co dělají, písemně podložené a přiměřeně odůvodněné. Potřebu plnit své zákonem dané povinnosti považuje za důležité naprostá většina dotazovaných sociálních pracovníků a pracovníků. Je nicméně sporné, nakolik lze identifikované znaky označit jako specifické a výhradní agendě rodičovských sporů, když na zvýšenou potřebu zdůvodňovat svá rozhodnutí upozorňuje celá řada jak tuzemských, tak zahraničních autorů, a to většinou v souvislosti s dvojznačným postavením sociálních pracovníků a s rozvojem manažeristických tendencí ve veřejné správě.

V čem se však agenda rodičovských sporů od ostatních oblastí praktického výkonu SPOD jednoznačně liší, je nadměra zahlcování požadavky ze strany znesvářených rodičů. Ta klade na pracovníky vysoké nároky, pokud jde o zachování nestrannosti a transparentnosti. Z výpovědí respondentů nicméně vyplývá, že je většina pracovníků dle svého názoru schopna nátlaku ze strany klientů dobře odolávat. Jiné je to v případě překonávání nátlaku ze strany vedení, které jim činí větší potíže. Výsledky ukazující na tendenci některých pracovníků upřednostňovat zájmy zadavatele (nebo zaměstnavatele) před zájmy klienta mohou souviset s komisionářským modelem Salamona (1994), který se domnívá, že úkolem pracovníka je být loajální primárně vůči zadavateli. Tím je v případě SPOD stát nebo orgán státní správy, případně samosprávy.

Dílejší výstupy poukazují na to, že i přes vnímaný nedostatek personálního zajištění agendy jsou vztahy na oddělení povětšinou dobré, a to jak mezi kolegy, tak s vedením OSPOD. Podpora ze strany vedení úřadu je hodnocena jako ambivalentní. Většina respondentů pociťuje při výkonu profese psychickou zátěž. Na naprosté většině oddělení se přitom realizují pravidelné supervize, nejčastěji jednou za čtvrt roku. Pokud jde o dostupnost subjektů ke spolupráci, mezi ty nejhůře dostupné patří soudní znalci, psychologické služby a neziskové organizace nabízející služby rodinám s dětmi. Ty, které pracovníci a pracovníce vnímají pro spolupráci při řešení rodičovských sporů jako jedny z nezásadnějších, zároveň patří mezi ty nejméně dostupné. Lze konstatovat, že agenda řešení rodičovských sporů se v těchto ohledech od obecné agendy OSPOD neliší a odpovídá výsledkům studií Barvíkové, Svobodové a Šťastné (2010), Kuchařové, et al. (2010) či Matouška a Pazlarové (2016) aj.

Za nejčastější důvody pro svěřením nezletilého dítěte do péče otce nebo matky považují sociální pracovníci a pracovníci OSPOD dohodu rodičů, naplnění přání dítěte nebo zachování schématu, které úspěšně fungovalo již před rozvodem nebo rozchodem rodičů. U střídavé nebo společné péče patří mezi nejčastější důvody dohoda rodičů, přání dítěte, zachování stávajícího funkčního modelu péče, totožné předpoklady rodičů pro výchovu dítěte a blízká bydliště rodičů. Nejčastěji uváděné důvody korespondují s metodickým doporučením MPSV (2012).

Dobrá praxe při řešení rodičovských sporů se principiálně vyznačuje tím, že sociální pracovníci podporují zapojování dítěte a rodiny do řešení případu, aktivně podporují navazování multidisciplinární spolupráce, volí nestranný a transparentní přístup a uplatňují

profesionalitu a reflexivitu. Sociální pracovníce a pracovníky OSPOD lze v závislosti na postojích, které k naplňování těchto znaků dobré praxe zaujmají, rozdělit do tří typů. Názvy typů se inspiroují zahraniční typologií defenzivní a reflexivní praxe, neboť obsahují podobné prvky.

Defenzivní praxe nadřazuje potřebu plnit své povinnosti nad zájmy klienta. Pracovnice a pracovníci při řešení rodičovských sporů považují za významnější jednat striktně v souladu s předpisy, než podporovat participaci klienta či navazování multidisciplinární spolupráce. Striktním dodržováním předpisů však zpravidla míní vykonávání „nutného minima“ (kam spadá také striktní zachování nestrannosti). Z tohoto důvodu si také udržují odstup od klientů a domnívají se, že by měl sociální pracovník OSPOD vystupovat v pozici autority a experta. Defenzivní praxi lze připodobnit k administrativnímu pojetí sociální práce dle Musila (2008) či k byrokratickému typu dle Banksové (2012).

Reflexivní praxe čelí potřebě plnit povinnosti dané zákonem pomocí reflexivity a upřednostňováním zájmů klienta nad zájmy svých nadřízených nebo systému. Pracovnice uplatňující tento typ praxe uznávají participaci klienta, ať už rodiče nebo dítěte. Skrze participativní přístup ke klientům podporují jejich aktivní zapojení do řešení životní situace. Rovněž podporují navazování multidisciplinární spolupráce a využívání nestranných, transparentních pracovních postupů, které podrobují intenzivní reflexi. Tento typ praxe se s ohledem na teoretické poznatky řady autorů jeví jako nejvhodnější typ praxe v dynamicky působících kontextech praktického výkonu sociální práce s dětmi a rodinou v prostředí SPOD (Healy, 2014). S ohledem na další typologie sociální práce má reflexivní praxe nejbližší k profesionálnímu pojetí sociální práce dle Musila (2008) a k profesionálnímu, případně angažovanému typu dle Banksové (2012).

Z analýzy dat vyplynulo, že defenzivní a reflexivní praxe staví na zcela odlišných postojích sociálních pracovníků OSPOD k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů. Mezi těmito dvěma polaritními typy, které do sebe vstupují v minimu případů, stojí sociální pracovníce a pracovníci OSPOD, kteří při řešení rodičovských sporů volí prvky z obou dvou těchto typů. Tento typ praxe byl nazván **intuitivní praxí**. Data z kvalitativní části výzkumné studie napovídají, že pracovníci, které bylo možné zařadit do středu pomyslné škály mezi defenzivní a reflexivní praxi, opírají svá rozhodnutí spíše o vlastní úsudek, intuici a zkušenosti, nežli o teoretické znalosti. Domnívám se tedy, že je to právě

intuice, která je pro tento typ praxe typická a vyznačuje se jistou proměnlivostí v postojích. Na to, že je intuice pracovníka významným zdrojem jeho vědění a jednání upozorňují kupříkladu Kuchařová, et al. (2010) nebo ze zahraničních autorů Turneyová, et al. (2011). V navazujících studiích by bylo nasnadě ověřit, zda je pojmenování prostředního typu praxe jako „intuitivní praxe“ vhodné, a prvek intuice a vlastních zkušeností pracovníků při řešení rodičovských sporů podrobit hlubšímu zkoumání. Některé z aspektů intuitivní praxe lze částečně zaznamenat ve filantropickém pojetí sociální práce dle Musila (2008) či v angažovaném, resp. profesionálním typu dle Banksové (2012).

Z výsledků výzkumné studie dále vyplývá, že i přesto, že respondenti nejčastěji tendují k uplatňování reflexivní praxe, u většiny respondentů se nejedná o čisté, ideální typy. U respondentů, u nichž převažuje defenzivní praxe, je zastoupena rovněž intuitivní praxe, ale téměř vůbec praxe reflexivní. Vysvětlení lze hledat v tom, že se shodně oproti typu reflexivní praxe odlišují tím, že svá rozhodnutí a své jednání nestaví na reflexivitě. V případě intuitivní praxe je větší zastoupení reflexivní praxe a minimálně defenzivní. U reflexivní praxe je častěji zastoupena také intuitivní praxe nežli defenzivní. Lze tedy shrnout, že postojově k sobě mají nejbližše pracovníci uplatňující reflexivní a intuitivní praxi a pracovníci uplatňující defenzivní a reflexivní praxi se v postojích nepotkávají téměř vůbec. Konkrétní postoje k naplňování znaků dobré praxe, typické pro jednotlivé typy praxe, shrnuje tabulka 16 níže:

Znak dobré praxe	Postoj k naplňování znaku dobré praxe		
	Defenzivní Praxe	Intuitivní Praxe	Reflexivní Praxe
<i>Podpora participace dítěte a jeho rodiny</i>	Zájem dítěte není prvořadý. Pracovník má vystupovat z pozice experta a autority.	Zájmy dítěte jsou někdy prvořadé. Zapojování nezletilého dítěte a jeho rodiny je důležité. <i>(zde se intuitivní a reflexivní praxe významně propojují)</i>	
<i>Podpora multidisciplinární spolupráce</i>	Konzultovat řešení případu s odborníky není důležité, zrovna tak není důležitá ani multidisciplinární spolupráce.	Konzultovat řešení případu s odborníky je někdy důležité, zrovna tak je někdy důležitá i multidisciplinární spolupráce.	Konzultovat řešení případu s odborníky je důležité, zrovna tak je důležitá i multidisciplinární spolupráce.

<i>Uplatňování neutrality a transparentnosti</i>	Rodičovské role matky a otce nejsou rovnocenné. Transparentní a vyvážená komunikace směrem k oběma rodičům není důležitá.	Rodičovské role matky a otce jsou někdy rovnocenné. Transparentní a vyvážená komunikace směrem k oběma rodičům je někdy důležitá. <i>(zde se intuitivní a reflexivní praxe významně propojují)</i>	
<i>Uplatňování profesionality</i>	Další vzdělávání v oboru není důležité. Profese není společensky prospěšná.	Další vzdělávání v oboru je někdy důležité. Profese není zvláště společensky prospěšná. <i>(zde se intuitivní a reflexivní praxe významně propojují)</i>	Další vzdělávání v oboru je důležité.
<i>Uplatňování reflexivity</i>	Reflektování vlastního jednání a prožívání není důležité. Plnění formálních povinností je důležitější než přímá práce s klienty.	Reflektování vlastního jednání a prožívání je někdy důležité. Přímá práce s klienty je někdy důležitější než plnění formálních povinností.	Reflektování vlastního jednání a prožívání je důležité. Přímá práce s klienty je stejně důležitá jako plnění formálních povinností.

Tab. 16: Výsledná typologie praxe dle postojů k naplňování znaků dobré praxe při řešení rodičovských sporů

Skutečnost, že se nepotvrdily některé předpoklady vztahující se k reflexivní praxi (konkrétně vyšší tendence upřednostňovat zájmy dítěte nad ostatními zájmy a vnímat roli sociálního pracovníka jako partnera nezletilého dítěte a jeho rodiny, vyšší tendence považovat obě rodičovské role za rovnocenné, jakož i vyšší tendence vnímat vlastní profesi jako společensky prospěšnou) může znamenat, že se postojové typické pro reflexivní a intuitivní praxi prolínají natolik, že je nelze oddělit, případně na to, že původní předpoklad stavící na zásadním postavení intuice u zástupců intuitivní praxe je komplexnější či ne tak jednoznačný (viz popis intuitivní praxe v této kapitole výše). Vzhledem k tomu, že výzkumné předpoklady k defenzivní praxi se potvrdily všechny, můžeme spekulovat, zda nejsou zvolené dimenze znaků dobré praxe v případě defenzivní praxe zřetelnější anebo přesnější, zatímco v případě reflexivní a intuitivní praxe si žádaly vhodnější operacionalizaci. Na zjištění lze ovšem nahlédnout také z perspektivy některých zahraničních autorů, kteří za podstatu dobré praxe OSPOD považují reflexi v kontextu vlastní intuice a nabytých zkušeností pracovníka – tedy situaci, kdy je pracovník schopen naslouchat vlastní intuici a zkušenosti, ale nepřetržitě je podrobuje reflexi a prověřování (srov. Taylor, White, 2000; White, Fook, Gardiner, 2006). To, že se reflexivně orientovaní pracovníci domnívají, že zájem dítěte není vždy prvořadý, tak může například souviset se zohledňováním komplexity životních situací klientů

a s reflektováním jednotlivých působících kontextů – může být tedy projevem dobře uplatňovaného reflexivního přístupu.

Na úrovni jednotlivých dimenzí je zajímavé, že kupříkladu v případě dimenze D-3a, která se týká rovnocenného vnímání obou rodičovských rolí, se u všech identifikovaných typů, včetně reflexivní praxe, objevuje postoj odpovídající defenzivnímu stylu uvažování, tedy, že otec nemůže dítě vychovávat stejně dobře jako matka. Na toto zjištění lze nahlédnout dvěma způsoby – první by mohl naznačovat na genderově nevyvážený přístup k matkám a otcům ze strany sociálních pracovníků OSPOD (srov. Farmer, Owen, 1998; Davidson-Arad, Peled, Leichtentritt, 2008; Brown, Lamb, Tappan, 2009; Daniel, Taylor, 2016), zatímco druhý by mohl u intuitivně orientovaných pracovníků ukazovat na předpokládanou proměnlivost zkušeností a intuice a u reflexivně orientovaných pracovníků na zohledňování kontextuálních specifik jednotlivých případů. Pozoruhodná jsou také data k dimenzi D-4b, která předpokládá, že ukazatelem dobré praxe na OSPOD je také pozitivní postoj k vlastní profesi. Z výsledků vyplývá, že se většina respondentů držela spíše ve prostředřed škály, tedy volila odpovědi „spíše nesouhlasím“ či „spíše souhlasím“, což by odpovídalo předpokládanému postoji intuitivně orientovaných pracovníků. Zjištění však může ukazovat na všeobecně rozšířenou náročnost profese a nulovou absenci zpětné vazby vzhledem k úspěšnosti či neúspěšnosti řešení, která sociální pracovníci při řešení rodičovských sporů volí (Pemová, Ptáček, 2012; Matoušek, Pazlarová, 2016).

Z pohledu věku se defenzivní a intuitivní praxe objevuje častěji u starších respondentů, resp. respondentek, což odpovídá zjištění z kvalitativních částí studie, nicméně je v rozporu s předpokladem Healyové (2014), že čím delší je praxe pracovníka, tím silnější je tendence uplatňovat reflexivní přístup. Možná vysvětlení lze hledat ve studiích, které hovoří o vlivu organizační kultury oddělení, která má tendenci pracovní styl pracovníka OSPOD silně ovlivňovat a měnit (kapitola 2.2.3). Na rozdělení respondentů do jednotlivých typů praxe nemá vliv žádná z demografických proměnných, zajímavý je ovšem poměr mužů a žen v jednotlivých typech, když největší podíl mužů zaznamenáváme u intuitivní praxe (6,5 %). Zajímavé je také minimální zastoupení mužů v defenzivním typu, což je zjištění, které odpovídá všeobecně sdílenému stereotypu, že jsou defenzivní styly práce na OSPOD spojené se sociálními pracovníkyněmi-ženami (nejčastěji s předobrazem soudružky Zubaté).

Provedená výzkumná studie, jejímž cílem bylo určit variabilitu v praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů, a to na základě jejich postojů

k naplňování znaků dobré praxe, ukazuje na to, že oproti veřejnému vnímání sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD jako *soudružek Zubatých* je realita pestřejší a vedle defenzivního stylu práce uplatňují sociální pracovníci OSPOD také reflexivní nebo intuitivní styl. U jednotlivých pracovníků přitom lze nalézt více znaků jednotlivých typů. Studie rovněž naznačuje na konflikt mezi profesní a organizační loajalitou sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD, tedy zda upřednostnit zájmy organizace nad zájmy profese, potažmo klientů, a opačně, a upozorňuje na potřebu zavádění reflexivních přístupů do praxe OSPOD. Zároveň poměrně jasně ukazuje, že pracovníci a pracovníci OSPOD většinou uplatňují reflexivní přístup k praxi. O významu reflexivně orientované praxe pojednávají mimo Healyové (2014) také Kuchařová, et al. (2010), Munroová (2011) nebo Matoušek a Pazlarová (2016).

Pokud bychom se chtěli blíže zaměřit na faktory, které tendenci k uplatňování jednotlivých typů praxe ovlivňují, lze nahlédnout například do studie Havrdové a Hajného (2008) či do studie Hejnové a Chylíkové (2020). Havrdová a Hajný (2008) uvádějí, že mezi důležité faktory ovlivňující uplatňování reflexivní praxe patří mj. osobnostní dispozice pracovníka, bezpečná atmosféra na pracovišti, pozitivní zkušenost s reflexí, organizační podpora a účast v reflektivní skupině (např. formou supervize). Hejnová a Chylíková (2020), které čerpaly z dat získaných zde využívaným dotazníkovým šetřením, se zaměřily pouze na faktory ovlivňující volbu defenzivní praxe. Oproti faktorům, které volbu a uplatňování praxe ovlivňují v zahraničí, se na českých OSPOD projeví zejména vliv nastavení pracoviště, míra rezignovanosti pracovníce/pracovníka, vnímaná potřeba vyjádření loajality vůči organizaci a tradiční postojová orientace. Čím lepší je organizační kultura a čím méně se pracovníci a pracovníci obávají vlastního pochybení a následků svých rozhodnutí, tím jsou pravidlům nakloněnější. Je pravděpodobné, že se pracovníci/pracovníci po jisté době s pracovními podmínkami smíří a zaujmou defenzivní styl práce, kdy se pomyslně vzdalují od klienta, soustředí se na plnění povinností daných předpisy, a jsou-li navíc spokojeni s organizačním klimatem, podvolují se systému a jsou k němu loajální.

S ohledem na použitou metodologii je třeba zamyslet se kriticky nad jejími omezeními. V první řadě je nutné uvést, že se jedná o první studii podobného typu v ČR, která navíc využívala vlastního dotazníkového šetření. Položky v dotazníku byly konstruovány na základě vlastních poznatků a poznatků jiných autorů, a po provedeném měření bylo zjištěno, že v prostředí české SPOD dostatečně nediskriminují. Všechny takto problematické položky

byly z analýzy vyřazeny. Operacionalizace znaků na základě dvou dimenzí se může jevit také jako nedostačující, na základě hloubkové rešerše dostupných zdrojů a předchozích fází výzkumné studie jsem však zhodnotila, že výsledné dimenze dostatečně komplexně reprezentují daný znak a že hodnoty vybraných položek v dotazníku odrážejí celou míru projevů ve vztahu k jednotlivým identifikovaným typům praxe. U tak mediálně kontroverzního tématu, jakou oblast SPOD a agenda řešení rodičovských sporů bezesporu jsou, nelze vyloučit ani určitý vliv sociální desirability, který je třeba zohlednit.

Studie nemá jednotlivé pracovnice a pracovníky OSPOD nálepkovat, ale spíše podporovat vyhledávání prvků, které se v praxi řešení rodičovských sporů osvědčují a v dynamicky působících kontextech SPOD přispívají k řešení případů, které sleduje nejlepší zájem dítěte. Cíle výzkumné studie se podařilo naplnit kombinací kvalitativních a kvantitativních metod, nicméně zejména výsledky Fáze 3 by bylo s ohledem na vhodnost zvolených dimenzí a položek vhodné ověřit či rozpracovat. Hlubší výzkumnou pozornost by si zasloužilo také zmapování uplatňovaných typů praxe na jednotlivých OSPOD a zhodnocení jejich dopadu na praxi řešení rodičovských sporů, prozkoumání role intuice a zkušeností při řešení rodičovských sporů, či prověření vztahu mezi intuitivní a reflexivní praxí a jejich dílčích specifik. Tato témata jsou vzhledem k zaměření studie zásadní, v možnostech této disertační práce však nebylo věnovat jim potřebnou pozornost.

ZÁVĚR

Předkládaná disertační práce se věnuje praxi sociálních pracovníků a pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností při řešení rodičovských sporů. Shrnuje aktuální dostupnou znalost z teoreticky orientované i výzkumné literatury jak z České republiky, tak ze zahraničí. Jejím cílem je určit variabilitu v praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů a přispět k rozvoji kriticky reflexivní praxe, která v první řadě a bezpodmínečně sleduje nejlepší zájem dítěte.

Z rozsáhlého výzkumného šetření, které zahrnovalo kombinaci kvalitativních a kvantitativních metod a cílilo na celou populaci sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD, zabývajících se na úřadech obcí s rozšířenou působností agendou řešení rodičovských sporů, byly identifikovány znaky dobré praxe, a to participace rodiny, multidisciplinární spolupráce, neutralita a transparentnost, profesionalita a reflexivita. Jednotlivé znaky se vzájemně prolínají a mnohdy nemohou efektivně fungovat jeden bez druhého. Jejich přítomnost při řešení rodičovských sporů na OSPOD by měla dle předpokladů přispět ke kvalitnímu a komplexnímu vyhodnocení životní situace dítěte, a tedy k přiměřenější volbě intervence, kriticky reflexivnímu přístupu pracovníka/pracovnice a naplňování nejlepšího zájmu dítěte. Promítají se také do typologie přístupů sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD k řešení rodičovských sporů. Mezi identifikované typy patří defenzivní praxe, reflexivní praxe a intuitivní praxe. Pracovníci, kteří uplatňují vlastní reflexivitu, jsou schopni lépe naplňovat i ostatní znaky dobré praxe, tzn. umožňují participaci klientů, jsou nakloněni multidisciplinární spolupráci a lépe udržují neutralitu, transparentnost a profesionalitu.

Disertační práce naplnila stanovený cíl kombinací výše uvedených metod a přinesla analýzu praxe sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD specificky při řešení rodičovských sporů. K rozvoji kriticky reflexivní praxe, která v první řadě a bezpodmínečně sleduje nejlepší zájem dítěte, přispěla zejména vymezením jednotlivých pojmů jako reflexivita a reflexivní praxe, teoretickou i empirickou oporou jejich využití v praxi a provedeným výzkumným šetřením, které poukázalo na specifika jednotlivých přístupů k praxi.

Zjištění uvedená v disertační práci lze využít k pojmenování prvků reflexivní praxe, které by bylo vhodné v prostředí české SPOD a specificky při řešení rodičovských sporů podporovat. Podpoře reflexivní praxe by mohla napomoci specializace pracovníků OSPOD výhradně na

řešení rodičovských sporů, genderové vyvážení týmů, strukturované metodické vedení týmů a pracovníků OSPOD, důraz na reflexivní formy výuky a následného vzdělávání pracovníků a pracovníků OSPOD, nabídka specializovaného zaškolování (komunikace, edukativní rozměr konzultací, trénink odolnosti, posílení jistoty při vedení pohovorů s dětmi), plošné zavádění spolupráce mezi soudci, OSPOD a dalšími zainteresovanými subjekty a zavedení jednotného, transparentního a nestranného postupu, o který by se mohli opřít nejen sociální pracovníci a pracovnice OSPOD, ale také klienti. Podpoře reflexivní praxe navzdory zaběhlých postupům na pracovišti by mohlo napomoci také strukturované zaškolování nových sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD, do něhož by byli zapojeni odborníci z vnějšku. Podobně efektivní by mohl být mentoringový program, který by propojoval sociální pracovníky uplatňující dobrou praxi při řešení rodičovských sporů s novými zaměstnanci OSPOD.

Kromě výše uvedeného přispěla disertační práce rovněž ke zplastičení terénu sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů a upozornila na převládající tendenci uplatňování reflexivních namísto defenzivních a byrokratických přístupů k praxi, které veřejnému vnímání dominují. Změna perspektivy na postoje a praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD by mohla ve výsledku přispět nejen k odbourání bariér ze strany klientů a dalších zapojených subjektů, ale také ke zkvalitnění vztahu s nimi. Posílení sociálních pracovníků s jasnou profesní identitou, hrdí na svoji profesi a vědomí si své aktivní role při formování okolních kontextů, by aktivně vystupovali na veřejnosti, v mediálním prostoru, při jednání s klienty i v rámci multidisciplinárních týmů, a efektivněji by prospívali v první řadě těm, kterým je sociálně právní ochrana dětí určena, tedy nezletilým dětem ohroženým sporem svých rodičů.

Seznam citované literatury

ANDERSSON, Gunvor. Family relations, adjustment and well-being in a longitudinal study of children in care. *Child Family Social Work* [online]. 2005, **10**(1), 43-56 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 1356-7500. Dostupné z: doi:10.1111/j.1365-2206.2005.00337.x.

ARAD-DAVIDZON, Bilhah a Rami BENBENISHTY. The Role of Workers' Attitudes and Parent and Child Wishes in Child Protection Workers' Assessments and Recommendation Regarding Removal and Reunification. *Children and Youth Services Review* [online]. 2008, **30**(1), 107-121. DOI: 10.1016/j.childyouth.2007.07.003. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740907001600>.

ARCHER, Margaret. Reflexivity. *Sociopedia* [online]. 2013 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1177/205684601373. ISSN 2056-8460. Dostupné z: <http://www.sagepub.net/isa/resources/pdf/Reflexivity2013.pdf>.

ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*. 2. rozš. vyd. Přeložil Antonín KRÍŽ. Praha: P. Rezek, 1996. ISBN 80-901796-7-3.

AYRE, Patrick. Child Protection and the Media: Lessons from the Last Three Decades. *British Journal of Social Work* [online]. 2001, **31**(6), 887-901 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/31.6.887. ISSN 00453102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/31.6.887>.

BAKALÁŘ, Eduard, Daniel NOVÁK a Richard Ades WARSHAK. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem: (tři studie problému)*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-119-2.

BALOGOVÁ, Beáta. Model posúdenia životnej situácie rodiny. In: NAVRÁTIL, Pavel a Radka JANEBOVÁ. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 157-180. ISBN 978-80-7435-038-2.

BANKS, Sarah a Kirsten NOHR. *Practising Social Work Ethics around the World: Cases and Commentaries*. New York: Routledge, 2012. ISBN 978-0415560337.

BANKS, Sarah. *Ethics and Values in Social Work*. 4. vyd. New York: Palgrave Macmillan, 2012. ISBN 978-0230300170.

BARKER, Robert L. *The Dictionary of Social Work*. 6. vyd. NASW Press, 2014. ISBN 978-0-87101-447-4.

BARVÍKOVÁ, Jana a Anna ŠŤASTNÁ. *Využívání opatření k zachování nebo obnově rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi*. Praha: VÚPSV, 2014. ISBN 978-80-7416-212-1.

BARVÍKOVÁ, Jana, Kamila SVOBODOVÁ a Anna ŠŤASTNÁ. *Podmínky výkonu sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obecních úřadů obcí s rozšířenou působností*. Praha: VÚPSV, 2010. ISBN 978-80-7416-078-3.

BAUMEISTER, Roy F., Jennifer D. CAMPBELL, Joachim I. KRUEGER a Kathleen D. VOHS. Does High Self-Esteem Cause Better Performance, Interpersonal Success, Happiness, or Healthier Lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest* [online]. 2016, **4**(1), 1-44 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/1529-1006.01431. ISSN 1529-1006. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1529-1006.01431>.

BECK, Ulrich. *Risk society: Towards a New Modernity*. London: SAGE Publications, 1992. ISBN 0-8039-8345-X.

BELLEFEUILLE, Gerard a Glen SCHMIDT. Between a Rock and a Hard Place: Child Welfare Practice and Social Work Education. *Social Work Education* [online]. 2007, **25**(1), 3-16 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/02615470500477797. ISSN 0261-5479. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02615470500477797>.

BERTOTTI, Teresa. Decision-Making and Ethical Dilemmas of Child and Family Social Workers. *Social Work & Society* [online]. 2010, **8**(1), 148-151 [cit. 30. 5. 2019]. ISSN 1613-8953. Dostupné z: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0009-11-27168>.

BIRNBAUM, Rachel a Michael SAINI. A Qualitative Synthesis of Children's Experiences of Shared Care Post Divorce. *The International Journal of Children's Rights* [online]. 2015, **23**(1), 109-132 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 0927-5568. Dostupné z: [doi:10.1163/15718182-02301005](https://doi.org/10.1163/15718182-02301005).

BLECHA, Ivan. *Edmund Husserl a jeho filosofie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2011. ISBN 978-80-244-2890-1.

BOLTON, Annalese a Chris LENNINGS. Clinical Opinions of Structured Risk Assessments for Forensic Child Protection: The Development of a Clinically Relevant Device. *Children*

and Youth Services Review [online]. 2010, **32**(10), 1300-1310 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2010.04.022. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740910001313>.

BOURDIEU, Pierre. *Sociology in Question*. Paříž: SAGE Publications Ltd, 1993.

BOURDIEU, Pierre a Loïc J. D. WACQUANT. *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press, 1992. ISBN 978-0-7456-1033-7.

BOYAS, Javier, Leslie H. WIND a Suk-Young KANG. Exploring the Relationship between Employment-Based Social Capital, Job Stress, Burnout, and Intent to Leave Among Child Protection Workers: An Age-Based Path Analysis Model. *Children and Youth Services Review* [online]. 2012, **34**(1), 50-62 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2011.08.033. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740911003355>.

BRANDON, Marian, Sue BAILEY, Pippa BELDERSON a Ruth GARDNER, et al. *Understanding Serious Case Reviews and their Impact: a Biennial Analysis of Serious Case Reviews 2005-2007*. London: Department for Children Schools and Families, 2009. ISBN 978 1 84775 474 5.

BRITNER, Preston A. a Daniel G. MOSSLER. Professionals' Decision-Making about Out-Of-Home Placements Following Instances of Child Abuse. *Child Abuse & Neglect* [online]. 2002, **26**(4), 317-332 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/S0145-2134(02)00311-3. ISSN 01452134. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0145213402003113>.

BROADHURST, Karen, et al. Performing 'Initial Assessment': Identifying the Latent Conditions for Error at the Front-Door of Local Authority Children's Services. *British Journal of Social Work* [online]. 2010, **40**(2), 352-370 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcn162. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcn162>.

BRODKIN, Evelyn Z. Reflections on Street-Level Bureaucracy: Past, Present, and Future. *Public Administration Review* [online]. 2012, **72**(6), 940-949 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1540-6210.2012.02657.x. ISSN 00333352. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1540-6210.2012.02657.x>.

BRODKIN, Evelyn Z. Accountability in Street-Level Organizations. *International Journal of Public Administration* [online]. 2008, **31**(3), 317-336 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/01900690701590587. ISSN 0190-0692. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01900690701590587>.

BRODKIN, Evelyn Z. Inside the Welfare Contract: Discretion and Accountability in State Welfare Administration. *Social Service Review* [online]. 1997, **71**(1), 1-33 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1086/604228. ISSN 0037-7961. Dostupné z: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/604228>.

BROWN, Debra J. Working the System: Re-Thinking the Institutionally Organized Role of Mothers and the Reduction of "Risk" in Child Protection Work. *Social Problems* [online]. 2006, **53**(3), 352-370 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1525/sp.2006.53.3.352. ISSN 00377791. Dostupné z: <https://academic.oup.com/socpro/article-lookup/doi/10.1525/sp.2006.53.3.352>.

BROWN, Lyn Mikel, Sharon LAMB a Mark B. TAPPAN. *Packaging boyhood: saving our sons from superheroes, slackers, and other media stereotypes*. New York: St. Martin's Press, 2009. ISBN 9780312379391.

BRZOBOHATÝ, Robin, Martina CIRBUSOVÁ, Romana ROGALEWICZOVÁ, et al. *Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte: Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem*. Brno: Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-1010-5.

BUTLER, Ian, et al. Children's involvement in their parents' divorce: implications for practice. *Children & Society* [online]. 2002, **16**(2), 89-102 [cit. 2020-10-10]. ISSN 0951-0605. Dostupné z: [doi:10.1002/chi.702](https://doi.org/10.1002/chi.702).

CASH, Scottye J. Risk Assessment in Child Welfare: The Art and Science. *Children and Youth Services Review* [online]. 2001, **23**(11), 811-830 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/S0190-7409(01)00162-1. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740901001621>.

COPLESTON, Frederick Charles. *Dějiny filosofie*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2018. Prameny spirituality. ISBN 978-80-7412-306-1.

COULSHED, Veronica a Joan ORME. *Social Work Practice* [online]. London: Macmillan Education UK, 2012 [cit. 10. 9. 2020]. ISBN 978-0-230-30074-3. Dostupné z: doi:10.1007/978-0-230-36779-1.

COOPER, Andrew a Andrew WHITTAKER. History as Tragedy, Never as Farce: Tracing the Long Cultural Narrative of Child Protection in England. *Journal of Social Work Practice* [online]. 2014, **28**(3), 251-266 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/02650533.2014.932276. ISSN 0265-0533. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02650533.2014.932276>.

COOPER, Andrew, et al. *The Risk Factor: Making the Child Protection System Work for Children*. London: Demos, 2003. ISBN 9781841801100.

COSSAR, Jeanette, Marian BRANDON a Peter JORDAN. You've Got to Trust Her and She's Got to Trust You: Children's Views on Participation in the Child Protection System. *Child & Family Social Work* [online]. 2016, **21**(1), 103-112 [cit. 31. 5. 2019]. DOI: 10.1111/cfs.12115. ISSN 13567500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/cfs.12115>.

ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-11-4.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Pohyb obyvatelstva – rok 2019: Přírůstek obyvatelstva byl nejvyšší za posledních 11 let. In: *Czso.cz* [online]. 20. 3. 2020 [cit. 4. 8. 2020] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2019>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011: analýza výsledků*. Praha: Český statistický úřad, 2013. ISBN 978-80-250-2357-0.

DANIEL, Brigid M. a Julie TAYLOR. Gender and Child Neglect: Theory, Research and Policy. *Critical Social Policy* [online]. 2016, **26**(2), 426-439 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1177/0261018306062593. ISSN 0261-0183. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0261018306062593>.

DAVIDSON-ARAD, Bilha, Einat PELED a Ronit LEICHTENTRITT. Representations of Fathers and Mothers in Court Petitions for Dependent Minor Status for Children at Risk. *Children and Youth Services Review* [online]. 2008, **30**(8), 893-902 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2007.12.016. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740907002629>.

D'CRUZ, Heather, Philip GILLINGHAM a Sebastian MELENDEZ. Reflexivity, its Meanings and Relevance for Social Work: A Critical Review of the Literature. *British Journal of Social Work* [online]. 2005, **37**(1), 73-90 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcl001. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcl001>.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4. nerev. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

ELLETT, Alberta J. Intentions to Remain Employed in Child Welfare: The Role of Human Caring, Self-Efficacy Beliefs, and Professional Organizational Culture. *Children and Youth Services Review* [online]. 2009, **31**(1), 78-88 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2008.07.002. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740908001564>.

FALLON, Barbara, Nico TROCMÉ a Bruce MACLAURIN. Should Child Protection Services Respond Differently to Maltreatment, Risk of Maltreatment, and Risk of Harm? *Child Abuse & Neglect* [online]. 2011, **35**(4), 236-239 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.chiabu.2011.03.001. ISSN 01452134. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S014521341100069X>.

FARMER, Elaine a Morag OWEN. Gender and the Child Protection Process. *British Journal of Social Work* [online]. 1998, **28**(4), 545-564 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/oxfordjournals.bjsw.a011366. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/oxfordjournals.bjsw.a011366>.

FERGUSON, Harry. How Social Workers Reflect in Action and When and Why They Don't: The Possibilities and Limits to Reflective Practice In Social Work. *Social Work Education* [online]. 2018, **37**(4), 415-427 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/02615479.2017.1413083. ISSN 0261-5479. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02615479.2017.1413083>.

FERGUSON, Harry. How Children Become Invisible in Child Protection Work: Findings from Research into Day-to-Day Social Work Practice. *The British Journal of Social Work* [online]. 2017, **47**(4), 1007-1023 [cit. 31. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcw065. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article/47/4/1007/2622323>.

FERGUSON, Harry. Working with Violence, the Emotions and the Psycho-social Dynamics of Child Protection: Reflections on the Victoria Climbié Case. *Social Work Education* [online]. 2005, **24**(7), 781-795 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/02615470500238702. ISSN 0261-5479. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02615470500238702>.

FERGUSON, Harry. Protecting Children in New Times: Child Protection and the Risk Society. *Child Family Social Work* [online]. 2003a, **2**(4), 221-234 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1046/j.1365-2206.1997.00064.x. ISSN 1356-7500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1046/j.1365-2206.1997.00064.x>.

FERGUSON, Harry. Outline of a Critical Best Practice Perspective on Social Work and Social Care. *The British Journal of Social Work* [online]. 2003b, **33**(8), 1005-1024 [cit. 2020-09-25]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23719848>.

FERGUSON, H. Promoting child protection, welfare and healing: the case for developing best practice. *Child & Family Social Work* [online]. 2001, **6**(1), 1-12 [cit. 10. 10. 2017]. ISSN 13567500. Dostupné z: [doi:10.1046/j.1365-2206.2001.00187.x](https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.2001.00187.x)

FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. 2. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-815-9.

FESTINGER, Trudy a Amy BAKER. Prevalence of Recalled Childhood Emotional Abuse among Child Welfare Staff and Related Well-Being Factors. *Children and Youth Services Review* [online]. 2010, **32**(4), 520-526 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2009.11.004. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740909003144>.

FINLAY, Linda. *Reflecting on Reflective Practice*. London: The Open University, 2008. ISBN nevedeno.

FLOOD, Michael. "Fathers' Rights" and the Defense of Paternal Authority in Australia. *Violence Against Women* [online]. 2010, **16**(3), 328-347 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 1077-8012. Dostupné z: [doi:10.1177/1077801209360918](https://doi.org/10.1177/1077801209360918).

FOOK, Jan. *Social Work: Critical Theory and Practice*. Thousand Oaks, USA: SAGE, 2002. ISBN 076197251x.

- FRANKLIN, Bob. *Social Policy, the Media, and Misrepresentation*. New York: Routledge, 1999. ISBN 978-0415201070.
- FÜREDI, Frank. *Politics of Fear*. London: Continuum, 2005. ISBN 978-0826487285.
- GALLAGHER, Michael, et al. Children and Families' Involvement in Social Work Decision Making. *Children & Society* [online]. 2012, **26**(1), 74-85 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 09510605. Dostupné z: doi:10.1111/j.1099-0860.2011.00409.x.
- GAMACHE, Susan. Collaborative Practice: A New Opportunity to Address Children's Best Interest in Divorce. *Louisiana Law Review* [online]. 2005, **65**(4), 1455-1485 [cit. 10. 4. 2017]. Dostupné z: <https://digitalcommons.law.lsu.edu/lalrev/vol65/iss4/7>.
- GARDNER, Fiona. *Being Critically Reflective: Engaging in Holistic Practice (Practice Theory in Context)*. London: Palgrave, 2014. ISBN 978-1137276674.
- GARDNER, Richard A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: JAN, 1996. ISBN 80-85529-22-X.
- GIBBS, Graham. *Learning by Doing: A Guide to Teaching and Learning Methods*. Oxford: Oxford Brookes University, 1998. ISBN 978-1-873576-87-0.
- GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. 3. vyd. Přeložil Karel MÜLLER. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-035-3.
- GOLDSTEIN, Joseph, et al. *The Best Interests of The Child: The Least Detrimental Alternative*. New York: The Free Press, 1996. ISBN: 978-0684835464.
- GRANT, Scott, Lynn SHERIDAN a Stephen A. WEBB. Newly Qualified Social Workers' Readiness for Practice in Scotland. *British Journal of Social Work* [online]. 2017, **47**(2), 487-506 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcv146. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcv146>.
- GLUMBÍKOVÁ, Kateřina a Marek MIKULEC. Reflexivity and strategies of emotions (re)construction in social work with families in the Czech Republic. *Journal of Social Work Practice* [online]. 2020, 1-13 [cit. 2. 10. 2020]. ISSN 0265-0533. Dostupné z: doi:10.1080/02650533.2020.1744115.

HARNETT, Paul H. A Procedure for Assessing Parents' Capacity for Change in Child Protection Cases. *Children and Youth Services Review* [online]. 2007, **29**(9), 1179-1188 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2007.04.005. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740907000746>.

HARRIS, Nigel. Defensive Social Work. *The British Journal of Social Work* [online]. 1987, **17**(1), 61-69 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/oxfordjournals.bjsw.a055315. ISSN 1468-263X. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article/17/1/61/1671257/Defensive-Social-Work>.

HAUGEN, Gry Mette D. Children's Perspectives on Everyday Experiences of Shared Residence: Time, Emotions and Agency Dilemmas. *Children & Society* [online]. 2010, **24**(2), 112-122 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 09510605. Dostupné z: [doi:10.1111/j.1099-0860.2008.00198.x](https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2008.00198.x).

HAVRDOVÁ, Zuzana a Martin HAJNÝ. *Praktická supervize: průvodce supervizí pro začínající supervizory, manažery a příjemce supervize*. Praha: Galén, 2008. ISBN 9788072625321.

HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 7. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0534-0.

HEALY, Karen. *Social work theories in context: creating frameworks for practice*. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2014. ISBN 9781137024244.

HEALY, Karen, Yvonne DARLINGTON a Judith A. FEENEY. Parents' Participation in Child Protection Practice: Toward Respect and Inclusion. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* [online]. 2011, **92**(3), 282-288 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1606/1044-3894.4126. ISSN 1044-3894. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1606/1044-3894.4126>.

HEALY, Karen a Yvonne DARLINGTON. Service user participation in diverse child protection contexts: principles for practice. *Child & Family Social Work* [online]. 2009, **14**(4), 420-430 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 13567500. Dostupné z: [doi:10.1111/j.1365-2206.2009.00613.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00613.x).

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Fenomenologie ducha*. Praha: Filosofia, 2019. ISBN 978-80-7007-553-1.

HEJNOVÁ, Kateřina a Johana CHYLÍKOVÁ. Dealing with Parental Conflicts at the Child Protection Departments in the Czech Republic: Use of Defensive Practice and Its Factors. *Czech Sociological Review* [online]. 2020, **56**(1), 3-27 [cit. 14. 10. 2020]. ISSN 00380288. Dostupné z: doi:10.13060/csr.2020.001.

HEJNOVÁ, Kateřina a Oldřich MATOUŠEK. Profesiogram jako podklad pro konstrukci vzdělávacích programů. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2019, **19**(2), 106–117.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. rozš. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7040-2.

HILL, Andrew, SHAW, Ian. *Social Work and ICT*. Los Angeles: SAGE, 2011. ISBN 978-1849200561.

HOLDA, Dalibor, Oldřich MATOUŠEK a Tomáš CHMELARĚ. Vzdělávací potřeby pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2006, roč. 1, 52-63. ISSN 1213-6204.

HOLLAND, Sally. *Child & Family Assessment in Social Work Practice*. 2. vyd. Los Angeles: SAGE, 2011. ISBN 978-1849205221.

HOLT, Stephanie. ‘Quality’ contact post-separation/divorce: A review of the literature. *Children and Youth Services Review* [online]. 2016, **68**, 92-99 [cit. 10. 10. 2017]. ISSN 01907409. Dostupné z: doi:10.1016/j.chilyouth.2016.07.001.

HOWE, David. *The Emotionally Intelligent Social Worker*. New York: Palgrave Macmillan, 2008a. ISBN 978-0230202788.

HOWE, David. Child Abuse and the Bureaucratisation of Social Work. *The Sociological Review* [online]. 2008b, **40**(3), 491-508 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1467-954X.1992.tb00399.x. ISSN 0038-0261. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-954X.1992.tb00399.x>.

HOWE, David. *Social workers and their practice in welfare bureaucracies*. Brookfield, Vt., USA: Gower, 1986. ISBN 0566050919.

CHARMAZ, Kathy. *Constructing grounded theory*. Londýn: SAGE Publications, 2014. ISBN 978-0-85702-914-0.

CHYLÍKOVÁ, Johana. Velká data jako alternativa výběrových šetření v kvantitativním sociálněvědním výzkumu. *Naše společnost (Our Society)* [online], 2018, **16**(1), 57-79 [cit. 30. 5. 2019]. ISSN 1214-438X.

CHYLÍKOVÁ, Johana. Úvod do problematiky výzkumu citlivých témat ve výběrových šetřeních. *Data a výzkum - SDA Info* [online]. 2011, **5**(2), 185-203 [cit. 12. 6. 2019]. ISSN 1802-8152. Dostupné z: <http://dav.soc.cas.cz/issue/14-data-a-vyzkum-2-2011/66>.

JAMES, Adrian L. a Allison JAMES. Pump Up the Volume. *Childhood* [online]. 2016, **6**(2), 189-206 [cit. 10. 2. 2018]. ISSN 0907-5682. Dostupné z: doi:10.1177/0907568299006002003.

JANEBOVÁ, Radka. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-374-1.

JANEBOVÁ, Radka a Marcela HUDEČKOVÁ, Romana ZAPADLOVÁ, Jana MUSILOVÁ. Příběhy sociálních pracovníků a pracovníků, kteří nemlčeli – Popis prožívaných dilemat. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2013, **13**(4), 66-83. ISSN 1213-6204.

JANEBOVÁ, Radka. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout, či nezasáhnout*. Brno, 2010. Disertační práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra sociální politiky a sociální práce.

JANEBOVÁ, Radka a Lucie ČERNÁ. Konstrukce žen-klientek a mužů-klientů v praxi sociální práce. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2008, **8**(2), 37-45 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: https://www.genderonline.cz/uploads/2f40071a36969527ce9626090b9a65b421df8933_konstrukce-zen-klientek-a-muzu-klientu.pdf.

JANEČKOVÁ, M. *Prezentace sociální práce v médiích*. Hradec Králové, 2012. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové. Ústav sociální práce.

JENT, Jason F., et al. Multidisciplinary Child Protection Decision Making about Physical Abuse: Determining Substantiation Thresholds and Biases. *Children and Youth Services Review* [online]. 2011, **33**(9), 1673-1682 [cit. 30. 5. 2019]. DOI:

10.1016/j.childyouth.2011.04.029. ISSN 01907409. Dostupné z:
<https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740911001514>.

JONES, Thomas. Ethical Decision Making by Individuals in Organizations: An Issue-Contingent Model. *Academy of Management Review* [online], 1991, **16**(2), 231-248 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: https://nipc.ir/uploads/Ethical_decision_9905.pdf.

KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-035-1.

KEDDELL, Emily. Reasoning Processes in Child Protection Decision Making: Negotiating Moral Minefields and Risky Relationships. *British Journal of Social Work* [online]. 2011, **41**(7), 1251-1270 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcr012. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcr012>.

KEMSHALL, Hazel a Jacki PRITCHARD. *Good practice in Risk Assessment and Risk Management*. Bristol: Jessica Kingsley Publishers, 2005. ISBN 978-1853023385.

KIRK, Stuart a William REID. *Science and Social Work*. Columbia University Press, 2002. ISBN 9780231529235.

KIRKMAN, Elspeth a Karen MELROSE. *Clinical Judgement and Decision-Making in Children's Social Work: An analysis of the 'Front Door' System (Research Report)*. London: Department for Education, 2014. ISBN 978-1-78105-324-9.

KNETLOVÁ, Zlata, et al. *Čí je to hra?: zapojování dětí do rozhodovacích procesů jako promyšlená strategie při práci s rodinou ve sporech o dítě*. České Budějovice: Krizové centrum pro děti a rodinu, 2017. ISBN 978-80-904854-6-4.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. 8. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1147-1.

KORNEL, Martin. Nejlepší zájem dítěte. In: MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015, s. 69-73. ISBN 978-80-262-0968-3.

KRIŽ, Katrin a Marit SKIVENES. Street-level Policy Aims of Child Welfare Workers in England, Norway and The United States: An Exploratory Study. *Children and Youth Services*

Review [online]. 2014, **40**, 71-78 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2014.02.014. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740914000516>.

KUCHAŘOVÁ, Věra, et al. *Zhodnocení a optimalizace řízení systému sociálně-právní ochrany (ohrožených) dětí a rodin ve vybraných regionech*. Praha: VÚPSV, 2010. ISBN neuvedeno.

LAAN, Geert van der. *Otázky legitimity sociální práce: pomoc není zboží*. Boskovice: Albert, 1998. ISBN 80-85834-41-3.

LEBLANC, Vicki R., Cheryl REGEHR, Aron SHLONSKY a Marion BOGO. Stress Responses and Decision Making in Child Protection Workers Faced with High Conflict Situations. *Child Abuse & Neglect* [online]. 2012, **36**(5), 404-412 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.chiabu.2012.01.003. ISSN 01452134. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0145213412000786>.

LEES, Amanda, Edgar MEYER a Jackie RAFFERTY. From Menzies Lyth to Munro: The Problem of Managerialism. *British Journal of Social Work* [online]. 2016, **43**(3), 542-558 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcr183. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcr183>.

LEWIS, Patricia. Suppression or expression. *Work, Employment and Society* [online]. 2016, **19**(3), 565-581 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 0950-0170. Dostupné z: [doi:10.1177/0950017005055673](https://doi.org/10.1177/0950017005055673).

LONNE, Bob. *Reforming Child Protection*. New York: Routledge, 2008. ISBN 9780203894675.

LIPSKY, Michael. *Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. 30. rozš. vyd. New York: Russell Sage Foundation, 2010. ISBN 08-715-4544-6.

LITTLECHILD, Brian. Child Protection Social Work: Risks of Fears and Fears of Risks - Impossible Tasks from Impossible Goals? *Social Policy & Administration* [online]. 2008, **42**(6), 662-675 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1467-9515.2008.00630.x. ISSN 01445596. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1467-9515.2008.00630.x>.

LUDEWIG, Kurt. *Základy systemické terapie*. Praha: Grada Publishing, 2011. Psyché. ISBN 978-80-247-3521-4.

LYTH, Isabel Menzies. *Containing Anxiety in Institutions: Selected Essays, Vol. 1*. Oxford, England: Free Association Books, 1988. ISBN 978-1853430015.

MARINETTO, Michael. A Lipskian Analysis of Child Protection Failures from Victoria Climbié to 'Baby P': a Street-Level Re-Evaluation of Joined-Up Governance. *Public Administration* [online]. 2011, **89**(3), 1164-1181 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1467-9299.2011.01939.x. ISSN 00333298. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1467-9299.2011.01939.x>.

MARK, Annabelle a Sandi MANN. A health-care model of emotional labour. *Journal of Health Organization and Management* [online]. 2005, **19**(4/5), 304-317 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 1477-7266. Dostupné z: doi:10.1108/14777260510615369.

MARX, Karl. *Ekonomicko-filosofické rukopisy z roku 1844*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálně právní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 9788024633367.

MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.

MATOUŠEK, Oldřich. Možnosti pracovníků OSPOD ovlivnit průběh rozvodového řízení. *Fórum sociální práce*, 2014, **2**(1), s. 84-87.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠKOVÁ, Ivana. Role a možnosti pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí. In: MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015, s. 75-107. ISBN 978-80-262-0968-3.

MATTISON, Marian. Ethical Decision Making: The Person in the Process. *Social Work* [online]. 2000, **45**(3), 201-212 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/sw/45.3.201. ISSN 0037-8046. Dostupné z: <https://academic.oup.com/sw/article-lookup/doi/10.1093/sw/45.3.201>.

MCLAUGHLIN, Hugh. *Understanding Social Work Research*. Los Angeles: SAGE, 2007. ISBN 978-0857028723.

MCFADDEN, Paula, Anne CAMPBELL a Brian TAYLOR. Resilience and Burnout in Child Protection Social Work: Individual and Organisational Themes from a Systematic Literature Review. *British Journal of Social Work* [online]. 2015, **45**(5), 1546-1563 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 0045-3102. Dostupné z: doi:10.1093/bjsw/bct210.

MCLEOD, Alison. Whose agenda? Issues of power and relationship when listening to looked-after young people. *Child & Family Social Work* [online]. 2007, **12**(3), 278-286 [cit. 16. 4. 2018]. ISSN 1356-7500. Dostupné z: doi:10.1111/j.1365-2206.2007.00493.x.

MCPHERSON, Lynne a Mark BARNETT. Beginning Practice in Child Protection: A Blended Learning Approach. *Social Work Education* [online]. 2006, **25**(2), 192-198 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/02615470500487838. ISSN 0261-5479. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02615470500487838>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2019* [online]. Praha: MPSV, 2020 [cit. 4. 8. 2020]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/7260>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*. Praha: MPSV, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Směrnice MPSV č.j. 2013/26780-21 ze dne 19. září 2013 o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech, vedení orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů* [online]. Praha: MPSV, 2012 [cit. 30. 5. 2019]. ISBN 978-80-7421-048-8.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Vyhláška MPSV č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně právní ochraně dětí.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Metodické doporučení MPSV č. 2/2009 k vyhodnocování situace dětí v obtížné sociální situaci.

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Výroční statistická zpráva Ministerstva spravedlnosti* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2020 [cit. 19. 9. 2020]. Dostupné z: https://justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2019_vyrocní_stat_zprava.pdf/28174b8b-c421-440b-9a17-1f48cfc50efc.

MINISTERSTVO VNITRA ČR. Vyhláška č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků.

MUNRO, Eileen. Decision-Making under Uncertainty in Child Protection: Creating a Just and Learning Culture. *Child & Family Social Work* [online]. 2019, **24**(1), 123-130 [cit. 31. 5. 2019]. DOI: 10.1111/cfs.12589. ISSN 13567500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/cfs.12589>.

MUNRO, Eileen. *The Munro Review of Child Protection. Final Report: A Child-Centered System*. London: Department for Education, 2011. ISBN 9780101806220.

MUNRO, Eileen. *The Munro Review of Child Protection: Part One: A Systems Analysis*. London: The Stationery Office, 2010. ISBN 978-0108510137.

MUNRO, Eileen. Empowering looked-after children. *Child & Family Social Work* [online]. 2001, **6**(2), 129-137 [cit. 15. 4. 2018]. ISSN 13567500. Dostupné z: doi:10.1111/j.1365-2206.2001.00192.x.

MUSIL, Libor, Pavel BAREŠ a Jana HAVLÍKOVÁ. Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR. Praha: VÚSP, 2017. ISBN 978-80-7416-240-4.

MUSIL, L. Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2008, **8**(2), 60-79.

MUSIL, Libor. *Ráda bych Vám pomohla, ale...: dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.

NADACE SIRIUS. *Podpora pracovníků OSPOD při péči o ohrožené děti – supervize (Závěrečná zpráva)* [online]. 2013 [cit. 15. 5. 2017]. Dostupné zde: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/projekty/zaverecna-zprava-podpora-pracovniku-ospod-pri-peci-o-ohrozene-deti-supervize.pdf>

NAVRÁTIL, Pavel a Radka JANEBOVÁ. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-038-2.

NAVRÁTIL, Pavel. Posouzení v sociální práci. In: NAVRÁTIL, Pavel a Radka JANEBOVÁ. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010a, 9-23. ISBN 978-80-7435-038-2.

NAVRÁTIL, Pavel. Reflexivita v posouzení a v sociální práci. In: NAVRÁTIL, Pavel a Radka JANEBOVÁ. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010b, 24-46. ISBN 978-80-7435-038-2.

NAVRÁTIL, Pavel a Libor MUSIL. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. *Sociální studia*, Fakulta sociálních studií MU Brno, 2000, **2000**(5), s. 127-163. ISSN 1212-365X.

NAVRÁTIL, Pavel. Sociální práce jako sociální konstrukce. Praha: Sociologický ústav AVČR, 1998a, **34**(1), s. 37-50. ISSN 0038-0288.

NAVRÁTIL, Pavel. Existenciální perspektivy v sociální práci. *Sociální práce/Sociálna práca*. 1998b, **8**(1), 27-38.

NAVRÁTILOVÁ, Jitka. Proces posouzení životní situace jako zdroj ohrožení dítěte (faktory ovlivňující posouzení ohrožených dětí). *Sociální práce/Sociálna práca*. 2011, **11**(2), 40-55. ISSN 1213-6204.

NEČASOVÁ, Mirka a Libor MUSIL. Pracovní podmínky a dilemata pomáhajících pracovníků. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2006, **6**(3), 57 - 71. ISSN 1213-6204.

NOHEJL, Marek. *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-02-4.

NEJVYŠŠÍ SOUD. Stanovisko Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cpjn 202/2010 ze dne 8. 12. 2010.

O'SULLIVAN, Terence. *Decision Making in Social Work*. 2. vyd. New York: Palgrave Macmillan, 2011. ISBN 9780230223592.

PARTON, N. Risk, Advanced Liberalism and Child Welfare: The Need to Rediscover Uncertainty and Ambiguity. *British Journal of Social Work* [online]. 1998, **28**(1), 5-27 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/oxfordjournals.bjsw.a011317. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/oxfordjournals.bjsw.a011317>.

PAVLÁT, Josef. Formy péče o děti po rozvodu. In: MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015, s. 31-48. ISBN 978-80-262-0968-3.

PAYNE, Malcolm. *Modern Social Work Theory*. 3. vyd. Chicago.: Lyceum Books, 2005. ISBN 978-0925065834.

PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

PINKNEY, Sharon. *New Directions in Children's Welfare*. London: Palgrave Macmillan, 2018. ISBN 978-1-137-54538-1.

PTÁČEK, Radek a Petr BARTŮNĚK. *Lékař a pacient v moderní medicíně: etické, právní, psychologické a klinické aspekty*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5788-9.

RADA EVROPY. *Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem*. Rada Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2013. ISBN 978-92-871-7274-7.

RAJENDRAN, Khushmand a Claude M. CHEMTOB. Factors Associated with Service Use among Immigrants in the Child Welfare System. *Evaluation and Program Planning* [online].

2010, **33**(3), 317-323 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.evalprogplan.2009.06.017. ISSN 01497189. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0149718909000639>.

REDER, Peter a Sylvia DUNCAN. Understanding Communication in Child Protection Networks. *Child Abuse Review* [online]. 2003, **12**(2), 82-100 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1002/car.787. ISSN 0952-9136. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1002/car.787>.

RIGGS, Shelley A. Is the Approximation Rule in The Child's Best Interests? A Critique from the Perspective of Attachment Theory. *Family Court Review* [online]. 2005, **43**(3), 481-493 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1744-1617.2005.00048.x. ISSN 1531-2445. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1744-1617.2005.00048.x>.

RICHMOND, Mary E. Social Diagnosis. USA: Russel Sage Foundation, 1917. ISBN 978-0-87154-703-3.

ROSE, Gillian. Situating Knowledges: Positionality, Reflexivities and Other Tactics. *Progress in Human Geography* [online]. 2016, **21**(3), 305-320 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1191/030913297673302122. ISSN 0309-1325. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1191/030913297673302122>.

RUDOLPH, Jürgen. *Jsi moje dítě*. Praha: Magistrát hl. města Prahy, 2010. ISBN 978-80-254-8250-6.

RŮŽIČKOVÁ, Daniela a Libor MUSIL. Hledají sociální pracovníci kolektivní identitu? *Sociální práce/Sociálna práca*, Brno: ASVSP, 2009, **9**(3), s. 79 - 92. ISSN 1213-6204.

RZEPNICKI, Tina L. a Penny R. JOHNSON. Examining Decision Errors in Child Protection: A New Application of Root Cause Analysis. *Children and Youth Services Review* [online]. 2005, **27**(4), 393-407 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2004.11.015. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740904002476>.

SAINI, Michael, et al. Child Protection Workers' Experiences of Working With High-Conflict Separating Families. *Children and Youth Services Review* [online]. 2012, **34**(7), 1309-1316 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2012.03.005. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740912001272>.

SALAMON, Ernst. Kdo je zákazníkem sociálních služeb? *Human Systems: The Journal of systemic Consultation & Management*. 1994, **5**, 305-318.

SALLEE, Alvin L. A Generalist Working Definition of Social Work: A Response to Bartlett. *Research on Social Work Practice* [online]. 2003, **13**(3), 349-356 [cit. 10. 4. 2018]. DOI: 10.1177/1049731503251980. Dostupné z:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.884.6163&rep=rep1&type=pdf>.

SCOTT, Dorothy. Ethical Issues in Practice Research: A Case Study. *Australian Social Work* [online]. 2008, **50**(4), 41-45 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/03124079708415744. ISSN 0312-407X. Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03124079708415744>.

SCOURFIELD, Jonathan. The Challenge of Engaging Fathers in the Child Protection Process. *Critical Social Policy* [online]. 2006, **26**(2), 440-449 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1177/0261018306062594. ISSN 0261-0183. Dostupné z:

<http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0261018306062594>.

SCOURFIELD, Jonathan. *Gender and Child Protection*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. ISBN 9780333949795.

Sdělení č. 209/1992 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Sdělení č. 54/2001 Sb. m.s., Evropská úmluva o výkonu práv dětí.

SHEAFOR, Bradford W. a Charles R. HOREJSI. *Techniques and guidelines for social work practice*. Vyd. 10. Boston: Pearson, 2015. ISBN 0205965105.

SCHLIPPE, Arist von a Jochen SCHWEITZER. *Systemická terapie a poradenství*. Brno: Cesta, c2006. ISBN 80-7295-082-7.

SCHMIED, Virginia a Peter WALSH. Effective Casework Practice with Adolescents: Perspectives of Statutory Child Protection Practitioners. *Child & Family Social Work* [online]. 2010, **15**(2), 165-175 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2009.00650.x. ISSN 13567500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1365-2206.2009.00650.x>.

SCHÖN, Donald A. *The Reflective Practitioner: How Professionals Think In Action*. New York: Basic Books, 1983. ISBN 0465068782.

SCHÜTZ, Alfred, et al. *Collected papers*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1962-<[2013]>. *Phaenomenologica*, 11, 15, 22, 136, 205, 206. ISBN 940071517X.

SMITH, Brenda D. a Stella E. F. DONOVAN. Child Welfare Practice in Organizational and Institutional Context. *Social Service Review* [online]. 2003, **77**(4), 541-563 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1086/378328. ISSN 0037-7961. Dostupné z: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/378328>.

SOCIOFAKTOR, S.R.O. *Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi*. 2014. ISSN neuvedeno. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Analyza_rodina_2.pdf/bbd2ad5c-cca8-a2d4-5bd6-05a4d69bf83c.

SOUKUP, Petr. Substantive Significance and its Measures. *Data and Research – SDA Info* [online]. 2013, **127**(2) [cit. 31. 5. 2019]. DOI: 10.13060/23362391.2013.127.2.41. ISSN 23362391. Dostupné z: <http://dav.soc.cas.cz/issue/19-data-a-vyzkum-2-2013/111>.

SOUKUP, Petr a Ladislav RABUŠIC. Několik poznámek k jedné obsesi českých sociálních věd-statistické významnosti. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. 2007, **43**(2), 379-395. ISSN 0038-0288.

SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR. *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR*. Praha: SSPČR, 2006.

SPRATT, Trevor. The Influence of Child Protection Orientation on Child Welfare Practice. *British Journal of Social Work* [online]. 2001, **31**(6), 933-954 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/31.6.933. ISSN 00453102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/31.6.933>.

STAHL, Philip. *Conducting Child Custody Evaluations: From Basic to Complex Issues* [online]. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2011 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.4135/9781452275222. ISBN 9781412974349.

STALKER, Kirsten. Managing Risk and Uncertainty in Social Work. *Journal of Social Work* [online]. 2003, **3**(2), 211-233 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1177/14680173030032006. ISSN 1468-0173. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/14680173030032006>.

STANFORD, Sonya. 'Speaking Back' to Fear: Responding to the Moral Dilemmas of Risk in Social Work Practice. *British Journal of Social Work* [online]. 2010, **40**(4), 1065-1080 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcp156. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcp156>.

STARK, Evan. Rethinking Custody Evaluation in Cases Involving Domestic Violence. *Journal of Child Custody* [online]. 2009, **6**(3-4), 287-321 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 1537-9418. Dostupné z: [doi:10.1080/15379410903084707](https://doi.org/10.1080/15379410903084707).

STOKES, Jacqueline a Glen SCHMIDT. Race, Poverty and Child Protection Decision Making. *British Journal of Social Work* [online]. 2011, **41**(6), 1105-1121 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcr009. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcr009>.

TAYLOR, Brian J. *Professional Decision Making and Risk in Social Work*. 2. vyd. Thousand Oaks: Sage Publications, 2013. ISBN 978-1446266595.

TAYLOR, Carolyn a Susan WHITE. *Practising Reflexivity in Health and Welfare: Making Knowledge*. Philadelphia: The Open University, 2000. ISBN 0-335-20519-4.

TAYLOR, Hilary, Chris BECKETT a Bridget MCKEIGUE. Judgements of Solomon: Anxieties and Defences of Social Workers Involved in Care Proceedings. *Child & Family Social Work* [online]. 2008, **8**(13), 23-31 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2007.00507.x. ISSN 1356-7500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1365-2206.2007.00507.x>.

TESLER, Pauline H. *Collaborative Law: Achieving Effective Resolution in Divorce without Litigation*. 3. vyd. Chicago: American Bar Association, 2016. ISBN 978-1634254700.

TIMMS, Judith. The Silent Majority--The Position of Children Involved in the Divorce and Separation of their Parents. *Child Care in Practice* [online]. 2010, **9**(2), 162-174 [cit. 10. 3. 2018]. ISSN 1357-5279. Dostupné z: [doi:10.1080/1357527032000115738](https://doi.org/10.1080/1357527032000115738).

TOPINKA, Daniel, et al. *Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi*. Ostrava: SocioFactor, 2014. ISBN neuvedeno.

TRÁVNÍČKOVÁ, Michaela a Michaela ZDRÁHALOVÁ. Informování ohrožených dětí o jejich právech a zapojování do procesu sociálně-právní ochrany. In: BRZOBOHATÝ, Robin,

Martina CIRBUSOVÁ, Eva JANÍČKOVÁ, et al. *Aktuální otázky ochrany práv dětí: informování dětí o jejich právech*. Brno: Česko-britská, 2017, s. 70-135. ISBN 978-80-905598-3-7.

TURNEY, Danielle, et al. *Social Work Assessment of Children in Need: What Do We Know? Messages from Research*. London: Department for Education, 2011. ISBN 978-1-84775-874-3.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-36-9.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 725/18 ze dne 15. 5. 2018.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1921/17 ze dne 21. 11. 2017.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 15/09 ze dne 8. 7. 2010.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 155/08 ze dne 14. 7. 2009.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 618/05 ze dne 8. 12. 2005.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 31/96 ze dne 9. 4. 1997.

VAN BIJLEVELD, Ganna G., Christine W. M. DEDDING a Joske F. G. BUNDERS-AELEN. Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child & Family Social Work* [online]. 2015, **20**(2), 129-138 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 13567500. Dostupné z: doi:10.1111/cfs.12082.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Sporů o děti přibývá a jsou vyhrocenější. In: *Ochrance.cz* [online]. 30. 5. 2018 [cit. 30. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2018/sporu-o-deti-pribyva-a-jsou-vyhrocenejsi/>.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 2460/2018/VOP ze dne 22. 10. 2018.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 668/2017/VOP ze dne 14. 9. 2017.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 5697/2016/VOP ze dne 19. 4. 2017.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 1191/2016/VOP ze dne 16. 3. 2017.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 5120/2014/VOP ze dne 8. 10. 2015.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 8190/2014/VOP ze dne 18. 8. 2015.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 1680/2014/VOP ze dne 22. 9. 2014.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 751/2013/VOP ze dne 4. 7. 2013.

VESELÝ, Arnošt. Teoretické a metodologické základy “výzkumu” dobré praxe. *Aula* [online]. 2010, **18**(3), 3-14 [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: https://www.csvs.cz/wp-content/uploads/2019/01/2010-3_clanek_vesely.pdf.

VLÁDA ČR. Aktualizovaná Koncepce rodinné politiky. Praha: Vláda ČR, 2019. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/09/Aktualizovana%CC%81-Koncepce-rodinne%CC%81-politiky-2019.pdf>.

VLÁDA ČR. Usnesení Vlády České republiky č. 1542 o Pravidlech vzdělávání zaměstnanců ve správních úřadech ze dne 30. listopadu 2005.

VLÁDA ČR. Úmluva o právech dítěte, publikovaná ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb., usnesením Vlády ČR č. 1542 z roku 2005.

VIS, Svein Arild, Astrid STRANDBU, Amy HOLTAN a Nigel THOMAS. Participation and health - a research review of child participation in planning and decision-making. *Child & Family Social Work* [online]. 2011, **16**(3), 325-335 [cit. 15. 4. 2019]. ISSN 13567500. Dostupné z: doi:10.1111/j.1365-2206.2010.00743.x.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

WARSHAK, Richard A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.

WATSON, David a Janice WEST. *Social Work Process and Practice: Approaches, Knowledge, and Skills*. New York: Palgrave Macmillan, 2006. ISBN 978-1403905857.

WEBB, Stephen A. *Social Work in a Risk Society: Social and Political Perspectives*. New York: Palgrave Macmillan, 2006. ISBN 9780333963616.

WEBER, Max, HAVELKA, Miloš, ed. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-389-6.

WHITTAKER, Andrew. Social Defences and Organisational Culture in a Local Authority Child Protection Setting: Challenges for the Munro Review? *Journal of Social Work Practice* [online]. 2011, **25**(4), 481-495 [cit. 2019-05-31]. DOI: 10.1080/02650533.2011.626654. ISSN 0265-0533. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02650533.2011.626654>.

WHITE, Sarah C. The 'Gender Lens': A Racial Blinder? *Progress in Development Studies* [online]. 2006, **6**(1), 55-67 [cit. 2019-05-31]. DOI: 10.1191/1464993406ps127oa. ISSN 1464-9934. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1191/1464993406ps127oa>.

WHITE, Susan, Jane FOOK a Fiona GARDINER. *Critical Reflection in Health and Social Care*. Maidenhead: Open University Press, 2006. ISBN 9780335218790.

WONNACOTT, Jane. *Mastering Social Work Supervision*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2012. ISBN 978-1849051774.

WOOLFSON, Richard C., et al. Young People's Views of the Child Protection System in Scotland. *British Journal of Social Work* [online]. 2010, **40**(7), 2069-2085 [cit. 10. 4. 2018]. ISSN 0045-3102. Dostupné z: [doi:10.1093/bjsw/bcp120](https://doi.org/10.1093/bjsw/bcp120).

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

ŽIDKOVÁ, Zdeňka. Faktor sociální interakce v kategorizaci prací. *Psychologie v ekonomické praxi* [online]. 2003, **38**(3-4), 111-120 [cit. 10. 8. 2020]. Dostupné z: https://zdenka-zidkova-psvz.webnode.cz/_files/200000016-16b6a17b04/factory_soc_interakce_v_kategorizaci_praci.pdf.

Přílohy

- Příloha 1: Komplexní doporučený postup řešení rodičovských sporů (sekundární výstup přehledové studie)
- Příloha 2: Sada otázek pro polostrukturovaný rozhovor
- Příloha 3: Přepokládané rozložení odpovědí na jednotlivé proměnné, včetně příslušných dotazníkových položek
- Příloha 4: Frekvence odpovědí na prezentované proměnné
- Příloha 5: Ověření vnitřní konzistence prezentovaných proměnných pomocí Cronbachovy alphy